
Kritisk forum

for praktisk teologi

September 2003

93

Embedet

Kritisk forum

for praktisk teologi

Tema: Embedet

Henrik Christiansen 2
Indvielse af præster og biskopper

Hans Raun Iversen 18
Hvad kommunikeres der ved ordinationer
efter folkekirkens 1987-ritualer?

Hasse N. Jørgensen 32
«Hva nøtt er et te?»

Cecilie Rubow 43
Tre skridt fra livet

Jens Bisgaard 56
Præsteboligen som arbejdsmiljø

Enquete

Birgith Nørlund 61
At være præst – og kirke

Jørgen Berglum Larsen 65
Det uforudsigeliges talerør;

Peter Fischer-Møller 69
Præst på vej – pastor eller religiøs konsu-
lent

Mary Holm-Larsen 74
Tidehvervet set fra sognepræstens stol og
bekymring

ANIS

Frederiksberg Allé 10
1820 Frederiksberg C
Tlf. 33 24 92 50
www.anis.dk

Forord

Det lutherske embedssyn har fået sin særlige profil ved sondringen mellem person og funktion. Embedets begrundelse er slet og ret dets funktion, evangeliet skal forkyndes og sakramenterne forvaltes. Det er ikke hensigten med dette nummer af *Kritisk forum for praktisk teologi* at give en fremstilling af den lutherske embedsforståelse, selvom det netop er i denne sondring mellem person og funktion, at spændingen mellem embedsforståelse og nutidig praksis bliver tydelig.

Ordinationsritualet er et ekko fra en tid, hvor det ikke alene var muligt men også selve pointen at sondre. For en moderne bevidsthed er det derimod ikke muligt at sondre. Præsten må med sin personlige gudstro borge for forkyndelsen. Grosbøll-sagen er i denne forbindelse blot et eksempel, om end et meget tydeligt. Det er altså tid til et eftersyn for om muligt at konstatere, om tingene er faldet helt fra hinanden.

Det er ved at være længe siden, at der uden videre knyttede sig autoritet til embede, funktion og stilling. Det gælder for præster som for alle andre. Spørgsmålet er, hvad det så er for en autoritet eller myndighed, eller hvad det er for et arbejde, præsten står sig ved.

I en enquete har vi spurgt en række præster, hvoraf nogle også svarede for seksten år siden (*Kritisk forum* 1987/30). Og vi har spurgt til den embedsforståelse, som udtrykkes i folkekirkens og de grundtvigske frimenigheders embedsforståelse.

For hvad er det nu, der gælder. Er det det, der siges eller det, der høres? Enhver må svare for sig. Men her får vi mulighed for at lytte med både biskoppens øre, lægmandens og valgmenighedspræstens.

Og så foregår den væsentligste identitetsdannelse blandt præster måske endnu mere sofistikeret gennem en uddannelse, som oven i købet ikke selv ved af, hvor disciplinerende den er – i al sin antiautoritære stil.

Cecilie Rubow & Jesper Stange

Indvielse af præster og biskopper

• Artiklen omhandler tilblivelsen af og teologien i folkekirkens 1987-ritualer for indvielse af præster og biskopper. Oprindeligt holdt som foredrag på Studiedag om Teologi, Terminologi og Kommunikation i danske Ordinations- og Indvielsesritualer 7. oktober 2002 på Institut for Systematisk Teologi, København.

I de senere år har man kunnet konstatere en voksende opmærksomhed over for det forhold, at liturgi og ritual er vidnesbyrd om kirkens tro og bekendelse, og at de formidler den. Blandt andet derfor skal der stadig foregå en samtale om de aktuelle liturgier og ritualer. Der skal spørges: Udtrykker de så relevant som muligt den kristne menigheds bekendelse, som den er kommet og kommer til udtryk i kirkens gudstjeneste? Formidler de så iørefaldende og iøjnefaldende, som det er muligt – i sprog, i ordvalg og fremførelse – den kirkelige læreform, som de er bærere af?

Folkekirkens liturgi – både ritualer og salmebog – er såvel teologisk som kirkeretligt udtryk for »den danske evangelisk-lutherske folkekirkes« væsen og opgave.¹ Ved præsteretten er det således blevet fastslået, at ritualer er en retskilde, der udtrykker kirkens bekendelse og forpligter præstens forkyndelse og sakramentforvaltning og øvrige virke. I præmisserne til dommene står der, at »Folkekirkens ritualer må betragtes som udmøntning af dens bekendelsesgrundlag«, og at »man må anse ritualerne for at være gyldige, omend ikke eksklusive repræsentationer for en evangelisk-luthersk opfattelse.«² Jeg nævner dette til indledning, fordi ritualerne for præste- og bispevielse både teologisk og retligt er udtryk for folkekirkens forståelse af det kirkelige embede, som er omtalt i *Den Augsburgske Bekendelses* artikel

5 og dermed for den tjeneste, som præster, provster og biskopper har fået betroet og er ansvarlige for.

Dernæst: Det er selvsagt en umulig opgave inden for rammen af et enkelt foredrag at tegne bare et omrids af disse ritualers teologiske og historiske baggrund og indhold i kirkens 2000-årige levnedsløb. Mit udgangspunkt er derfor *de ritualer for præste- og bispevielse*, der blev autoriseret 1987 og revideret 1992, og deres umiddelbare baggrund: *Betænkning nr. 848: De biskoppelige handlinger* 1978. Den blev afgivet af den såkaldte Liturgikommission, som kirkeministeriet på biskoppernes foranledning havde nedsat i 1970. Betænkningen indeholder professor P.G. Lindhardts redegørelse for den tidlige lutherske ordinationsforståelse og -praksis i Tyskland og for ordinationens historie i Danmark fra *Kirkeordinansen* 1539 og videre frem til ritualerne af 1898, der har været gældende indtil 1987. På den baggrund stiller betænkningen motiverede forslag til ritualer for præste- og bispevielse og for provsteindsættelse og kirkeindvielse.

Da kirkeministeriet havde bedt biskopperne komme med en indstilling til autorisation, blev betænkningen drøftet på bispemødet nytår 1982, hvor der var principiel tilslutning, men også en del kritikpunkter. Betænkningens forslag forekom os for stærkt præget af P.G. Lindhardts fremhævelse af den usikkerhed over for ordinationens indhold og betydning, der havde gjort sig gældende i tidlig tysk reformatorisk sammenhæng. Vi ønskede derfor at knytte til i *Kirkeordinansen* 1539, som uanset den forudgående usikkerhed straks indførte ordinationen.³ Der blev nedsat et udvalg, bestående af Johs. W. Jacobsen (formand), Bertil Wiberg, Johannes Johansen, undertegnede og med professor Christian Thodberg som konsulent. Vi skulle på grundlag af betænkningen – sammenholdt med det da gældende 1898-ritual – udarbejde forslag til ritualer. Ved bispemødet i april 1982 fremlagde vi et udkast til kritisk vurdering, hvorefter udvalgsarbejdet fortsatte, indtil det endelige forslag blev godkendt 13.4.1983 og fremsendt til kirkeministeriet med anbefaling af autorisation. Af grunde, som jeg ikke har haft mulighed for at få rede på, blev ritualerne først autoriseret 6.marts 1987. Så meget om den mere formelle side af sagen. De teologiske holdninger, som vi i udvalget og i bispeforsamlingen lagde til grund, vil jeg i det følgende beskrive i nogle punkter, der ikke er systematisk ordnet, men opregner de teologiske spørgsmål, som arbejdet undervejs gav anledning til.

Begrebet ordination

I senere middelalderlig terminologi er ordinationen optagelse i ordo, dvs. i den kirkelige embedsstand. Den forlener i kraft af biskoppens håndspålæggelse den ordinerede med en præstelig karakter, en character indelebilis, som for bestandigt adskiller ham fra lægfolk.⁴

I evangelisk-luthersk teologi, kirkeret og praksis er der ikke tale om, at ordinationen indlemmer i en særlig stand eller giver ordinanderne en særlig karakter, forskellig fra lægfolket, men ordinationen er en gudstjenestelig handling, hvori menigheden og den øverste repræsentant for det kirkelige embede – i folkekirken biskoppen – på kirkesamfundets vegne offentligt bekræfter det valg af præst, som er foretaget af en menigheds repræsentanter, og – under en folkekirkelig ordning – godkendt af kirkeministeriet. Endvidere, at biskoppen har prøvet og fundet vedkommende egnet til at være præst i folkekirken.⁵ Disse betingelser er udtrykt i det kollats-brev, som biskoppen efterfølgende udsteder, og som er en af betingelserne for at kunne øve præstegerning i folkekirken.⁶

På den baggrund fremstiller menigheden⁷ i en gudstjeneste under ledelse af biskoppen i overensstemmelse med apostlenes skik den valgte, som skal indvies til præstetjenesten, for Gud og beder i en epikletisk bøn under håndspålæggelse om, at Gud vil kendes ved menighedens valg, velsigne og udruste og sende den valgte til, som Guds ords tjener, at være hyrde for menigheden ved forkyndelse af evangeliet, sakramentforvaltning, undervisning og sjælesorg og anden omsorg til sjæl og legeme, som det er beskrevet i gudstjenestens bibelske læsninger og i ordinations- og præsteløftet.⁸

Som kirkesamfundets offentlige accept af det stedfundne valg og prøvelse og som indvielse under håndspålæggelse og menighedens forbøn om Herrens velsignelse er ordinationen den egentlige og endelige embedsoverdragelse og dermed den nødvendige forudsætning for og udrustning til den tjeneste, som vi i vor tradition altid har kaldt »Det hellige Præste- og Prædike-embede«, Ministerium Verbi Divini eller Ministerium ecclesiasticum.⁹

For den danske kirkes vedkommende er dette teologiske og kirkeretlige grundlag for og beskrivelse af præstetjenesten knæsat i *Kirkeordinansen* 1539. Efter en redegørelse for valgprocedure og lensmandens godkendelse og biskoppens prøvelse af den valgte hedder det: "Biskoppen skal tage ham ind i domkirken og for alteret befale ham sit embede på følgende måde: Han skal nu til samme embede ordineres og skikkes for alteret med hellige ord, oplæsning, formaning,

hænders pålæggelse og en gudelig bøn til Gud ... og så skal I gerne takke Gud ved Jesus Kristus, at Han således værdiges at sende sin hellige kirke gode prædikanter. De er sandelig de gaver, som Kristus gav sin kirke, som skrevet står i Ef 4." Derefter følger ritualet i detaljer.¹⁰ Disse bestemmelser er fastholdt i *Danske Lov* og *Kirkeritualet af 1685* og er gældende ret, så at ordination med præsteløfte og ordinationsløfte er et ufravigeligt vilkår for at kunne virke som præst i folkekirken.¹¹

Disse tre faser i kaldelsen til at være præst: Valg, godkendelse og ordination – inklusive biskoppens kollats og den efterfølgende indsættelse med provstens kundgørelse af, at sognet nu har fået en rettelig kaldet præst – udgør tilsammen – og uden at nogen del af processen kan undværes – kaldelsen, på latin *vocatio*.¹²

Teologisk og kirkeretligt befinder vi os hermed i den reformatoriske videreførelse af nytestamentlig og oldkirkelig skik: at den tjeneste at tage vare på den offentlige forkyndelse af evangeliet og på den offentlige forvaltning af sakramenterne og omsorgen for menigheden efter apostlenes skik under påberåbelse af Herrens befaling bliver overdraget ved bøn og håndspålæggelse til de medlemmer af den kristne menighed, som menigheden har valgt til en sådan opgave.¹³ En række passager i Det Nye Testamente gør det klart, at bøn og håndspålæggelsen i menigheden og efter menighedens beslutning er midler for Helligåndens gerning og gave.¹⁴ Håndspålæggelsen er i Det Nye Testamente udtryk og redskab for velsignelse, indvielse fx ved dåb, og overdragelse af fuldmagt og indsættelse i en særlig tjeneste, fx diakoner, profeter og lærere.¹⁵

Ritualet udtrykker i overensstemmelse med *Den Augsburgske Bekendelse*, at prædikeembedet er indstiftet og givet til menigheden af Kirkens Herre: »Vi beder dig, at du vil give os trofaste, fromme forkyndere af dit ord og ved din Helligånd bevare dem i den rette og sunde lære«. I *Den Augsburgske Bekendelses* artikel 4 er den retfærdiggørende tro beskrevet. Derefter lyder som den nødvendige konsekvens heraf artikel 5: »For at vi skal nå til denne tro, er der indstiftet et embede til at forkynde Evangeliet og række sakramenterne«. Den latinske tekst har: »Institutum est ministerium«, som den tyske tekst gengiver: »Solchen Glauben zu erlangen, hat Gott das Predigtamt eingesetzt«. ¹⁶

I artikel 14 "Om Den Kirkelige Orden" hedder det videre: at ingen bør lære offentligt eller forvalte sakramenterne i kirken, hvis ikke han er rettelig kaldet – latin: *nisi rite vocatus*. Tysk »ohn ordentlichen Be-

ruf«, et udtryk der var til stor trøst for Luther, som udbryder: »Die vocatio tut dem teufel sehr wehe!« – for det betyder, at præsten ikke er ude i eget ærinde, men er sendt i Guds Ords tjeneste.¹⁷

Om ordinationens kirkeretlige betydning

I betænkningens historiske afsnit hedder det, at ordinationen i det foreløbige udkast til Kirkeordinansen er omtalt som bare en skik i kirken, der ikke hører til eller er nødvendig for vocatio. I stedet indretter udkastet indsættelsen ved provsten som en ordination.¹⁸ Betænkningen foreslår derfor, at ordinationshandlingen blot skal indeholde et udsagn om, at ordinanden er lovligt kaldet. Der skal ikke ske nogen embedsoverdragelse, for den er sket i forvejen ved menighedsrådets valg og ministeriets ansættelsesbrev.

Vi fandt imidlertid, at dette forslag ikke dækkede den forståelse af ordinationen, som jeg ovenfor har gjort rede for, og at det var i strid med dansk kirkeret, hvorefter »det er ordinationen, der gør en person til præst«, som August Roesen fyndigt udtrykker det i sin *Kirkeret*.¹⁹ Det ofte anvendte udtryk, »en skik i kirken« er ikke som på nudansk lig med: »sådan bare for en ordens skyld«, men betyder – som i artikel 14 i *Den Augsburgske Bekendelse* – den orden, den norm, som er begrundet i Det Nye Testamente, at det, som hele Guds-folket har fået betroet som opgave og i kraft af dåben er indviet til – ordentligvis – når det skal øves offentligt – også offentligt må overdrages til nogle dertil udvalgte som Guds gave for at udruste hele menigheden til dens tjeneste, som det også hedder i det afsnit fra Efeserbrevet, der læses i ordinationsgudstjenesten.²⁰

Det er i den forbindelse værd at bemærke, at ordinationen tillige med kollatsen også har kirkeretlig betydning: Fra og med ordinationen er den ordinerede præst og ikke lægmand i ordets juridiske betydning.²¹ En person, der er ordineret i henhold til de derom gældende love og bestemmelser, har således fx ret til at bære folkekirkens embedsdragt og til at benytte de til folkekirken hørende kirker til gudstjeneste og kirkelige handlinger efter reglerne i lov om kirkers brug.²² Så længe præsten troligt og vel forkynder Guds ord og forvalter sakramenterne aldeles efter Herrens indstiftelse og øver hele sin tjeneste i troskab mod den apostolske tradition, som præsteløftet og ordinationsløftet siger, er præsten på én gang beskyttet og fri. Denne retstilstand er i nyere tid fastslået ved folketingsdebatten 1957 i den såkaldte Kalmeyer-sag i Lolland-Falster Stift og 1983 i Birte-Ander-

sen-sagen Københavns Stift. Her er biskoppens suveræne tilsynsret og -pligt samt ordinationens og kollatsens retsvirkning belyst som værn om kirkens bekendelse, men også som værn om præstens frihed inden for de beføjelser og forpligtelser, som ordinationen bemyndiger til.²³

I forbindelse med ordinationens retsvirkning skal det bemærkes, at ordinationen gælder for livstid og ikke skal gentages ved tiltrædelse af en ny stilling. Personer, der er præsteviet i andre kirkesamfund til en tjeneste som forkynder af Guds ord og forvalter af de hellige sakramenter, bliver almindeligvis ikke reordineret ved tiltrædelse af en præstestilling i folkekirken.²⁴

Det almindelige præstedømme og det kirkelige embede

Bispeeksamen, præsteløfte og ordination med efterfølgende kollats og indsættelse er tilsammen udtryk for et samvirke i den tjeneste, som biskop og præst i fællesskab er kaldet og sendt til i og sammen med menighederne. Læsninger, salmer og bønner i ordinationsgudstjenesten minder således hver på deres måde om, at kirkens Herre har givet sin kirke præste- og prædiketjenesten for at udruste menigheden til at bære det apostolske budskab videre, som det er udtrykt i fx Ef 4,12ff.

Det kirkelige embede, forgrenet i præst, provst og biskop, er – sammen med menighedsråd og kirkens øvrige medlemmer, som ved dåben²⁵ er ordineret til at gøre tjeneste i det almindelige præstedømme – fælles om ansvaret for evangeliets gang i sogn og folkekirke og folkeliv, altså i tjenesten for menighedens opbygning i gudstjeneste, mission og diakoni.²⁶

Trosbekendelsen og ordinationen

Som udtryk for at det kirkelige embede har sit udgangspunkt og sit virkefelt i og sammen med det almindelige præstedømme, står den apostolske trosbekendelse – dåbspagten med forsagelsen og troens ord – centralt i ordinationsgudstjenesten som ordinationens teologiske, liturgiske og kirkeretlige grundlag.

Det har ikke været tilfældet i noget tidligere dansk ritual for ordination. Kommissionen foreslog Apostolicum (alternativt Nicaenum) optaget, netop efter læsningen af Ef 4. 1987-ritualet optog imidlertid Apostolicum og kun den.

Trosbekendelsen mellem epistel og ordinationshandlingens intimation og ordinationsbøn vidner for ordinander, præster og menighed om den trofaste fastholden ved og videregivelse af den apostolske tradition, som sker i hver menighed på den første dag i ugen, når menigheden fejrer gudstjenesten, bekender troen og samles om Evangeliets prædiken og om dåb og nadver.

Embedsoverdragelsen

En af indvendingerne mod kommissionens forslag var, som nævnt, at den havde udeladt en embedsoverdragelse ud fra det synspunkt, at den allerede er sket ved menighedsrådets indstilling og kirkeministeriets udnævnelse. Vi fandt derimod, at ritualet – som alle tidligere – bør rumme en markering af, at ordinanden i kraft af den kirkelige handling som slutsten i hele kaldelsesprocessen nu er *rite vocatus*.²⁷ Også af kirkeretlige grunde er det væsentligt, at man i fuld offentlighed sted- og tidsfæster »øjeblikket«, fra hvilket en person er *rite vocatus* og dermed indtrådt i de pastorale forpligtelser med deraf følgende pastorale beføjelser, som både kirkelige og borgerlige love og ordination og kollats tillægger og pålægger en præst i folkekirken.

I udvalget var vi enige om, at den bombastiske overdragelsesformel, der var arvet fra *Kirkeritualet* 1685, ikke kunne siges fri for hierarkiske bitoner i modstrid med reformationens teologiske intentioner. Udvalget foreslog derfor på linje med *Kirkeordinansen* og en række andre kirkers ordinationsform en forbøn, hvori menigheden beder Gud om at antage de valgte og udnævnte, som nu i denne ordinationshandling får betroet tjenesten som præst »på Guds ord«, nemlig Kristi befaling om, at prædike evangeliet for alle folk og holde gudstjeneste, døbe i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Denne form er i pagt med den apostolske skik, som teksterne forud for embedsoverdragelsen har omtalt.²⁸

Efter at menigheden i ordinationsbønnen har bedt Gud Helligånd give »tunger af ild og dog prædiken mild« til dem, som Ånden »salver og sender«, hedder det i 1987-ritualet: »Antag dig disse dine tjenere, og hør vor bøn, når vi nu på dit ord betror dem Det Hellige Præste- og Prædikeembede.«

De bibelske læsningers belysning af ordinationen

Som indledning til ordinandens aflæggelse af ordinationsløftet siger ordinator: »I har nu hørt, hvorledes Herren har indstiftet ordets tjeneste og ved sine apostle vidnet om dens nødvendighed for hans kirke på jorden.«

Der sigtes herved til de bibelske læsninger, som har lydt forud for ordinationsløftet og embedsoverdragelsen, nemlig epistelen fra alteret og de fire læsninger, som *Kirkeritualet* 1685 havde forordnet som det bibelske grundlag for ordinationen, og som skal læses af de fire assisterende præster: Matt 28: missions- og dåbsbefalingen og dernæst den klassiske ordinationslæsning fra Luthers tid: Tit 1,5-9 samt 1 Pet 5,2-4 og 2 Tim 4,1-5 om som rette lærere at prædike ordet.

For at skabe mere alsidighed og måske også for at kunne undgå Tit 1, om at en tilsynsmand skal være én kvindes mand ord, som i nogles øre fandtes upassende at læse fx ved en ordination af kvinder, havde kommissionen uspecificeret foreslået yderligere 10 tekster, som ordinator frit kunne vælge imellem. Derfor måtte vi ordne de 14 tekster i 4 serier, der hver for sig – sammen med ordinationshandlingens indledende bønner og epistel-læsning og ordinationssalmerne – udtrykker Herrens indstiftelse af tjenesten²⁹ og dens indhold, så at det klart fremgår, at ordinationen både teologisk og kirkeretligt er en sendelse til tjeneste til at prædike Evangeliet i ord og sakramenter og til at tage del i hele Guds kirkes mission – altså ikke blot til den konkrete, lokale tjeneste – alt i overensstemmelse med *Den Augsburgske Bekendelses* artikel 28, som under henvisning til Joh 20,21-23: »Som Faderen har udsendt mig, sender jeg også jer«, og Mark 16,15: »Gå ud i al verden og prædik Evangeliet for hele skabningen« beskriver det kirkelige embedes indhold og begrundet det med et Mandatum Dei, Guds befaling.

Lægfolks deltagelse i håndspålæggelsen

I *Præstevielse*ritualet 1987 er det en ændring i forhold til alle tidligere ritualer, at læge menighedsrepræsentanter har mulighed for at deltage i håndspålæggelsen ved indvielsen. Der var og er stadig delte meninger om denne nydannelse, som var foreslået af Liturgikommisjonen. Det er da også bemærkelsesværdigt, at kommissionens tilsvarende forslag ikke er fulgt i 1987-ritualet for bispevielser.³¹

Som begrundelse for en afvisning af forslaget kan anføres, at præstetjenesten som indstiftet af Gud ikke henter sin bemyndigelse fra

menigheden eller statens myndigheder. Ritualer udtrykker i ordinationsbønnen, i salmer og læsninger og i selve ordinationshandlingen, at tjenesten og velsignelsen dertil skænkes af Helligånden. Det fremgår da også af de relevante nytestamentlige sammenhænge, at håndspålæggelsen og den dermed givne overdragelse af fuldmagt sker ved personer, der i forvejen er indviet til denne tjeneste.³² På den anden side kan anføres, at lægfolks deltagelse i håndspålæggelsen udtrykker, at præste- og bispetjenesten gror ud af det almindelige præstedømme og øves i fællesskab med hele menigheden.

Afgørelsen om lægfolks deltagelse er overladt til ordinator. Det er en følge af, at *Kirkerordinansen* og al senere kirkelig lovgivning lægger ordinationsmyndigheden hos biskoppen, bl.a. også fordi ordinationen er tæt sammenknyttet med kollatsgivning og biskoppens tilsyn.³³ Tilsynet skal jo netop se til, at præstegerningen udføres i overensstemmelse med ordinations- og præsteløfte, som også kollatsen fremhæver.

Bispevielses-ritualet

Som foreslået af kommissionen er ritual for bispevielse – bortset fra nogle detaljer, som skal omtales nedenfor – identisk med ritual for præstevielse.

Dermed er det gjort klart, at der kun er ét kirkeligt embede i folkekirken: det hellige præste- og prædikeembede. Det kan – med hensyn til omfang og indhold – forgrenes (præst, provst, biskop, diakon, sognemedhjælper), men det drejer sig grundlæggende altid om at prædike evangeliet og forvalte sakramenterne, hvadenten det er i ord eller i gerning.³⁴

Til belysning af dette forhold kan tjene, at der blandt biskopperne er konsensus om, at regulativ for sognemedhjælper skal udformes, så at det fremgår, at sognemedhjælper-tjenesten skal bidrage til udførelse af de opgaver, som efter folkekirkens orden og tradition henhører under det kirkelige embede og følgelig står under biskoppens tilsyn. Autorisation af ritual for indvielse af diakoner vil udtrykke tilsvarende forståelse af det kirkelige embedes funktion.

I overensstemmelse med *Kirkeordinansen*, *Danske Lov* og *Kirkeritualer* – og til forskel fra kommissionens forslag – ønskede vi, at 1987-ritualet skal markere, at bispevielsen er en indvielse til en præstetjeneste, der med hensyn til både indhold og geografisk udstrækning rækker ud over præsteembedets virke.³⁵ Deri ligger, at bispegerningen er

en særlig pastoral opgave og ikke – som påstået af kommissionen – en blot administrativ beføjelse.³⁶ Endvidere skal ritualet i modsætning til forslaget indeholde en embedsoverdragelse i lighed med den, der finder sted ved præstevielse.

I intimationen, dvs. indledningen, siges, at ordinanden, der er lovlig kaldet og beskikket som biskop over NN stift, på sin indvielsesdag indvies og velsignes som den, der i medfør af menighedsrådenes valg og øvrighedens beskikkelse skal sættes til at føre tilsyn i menigheden. I ordinators indledning til biskoppens embedsløfte hedder det videre: »Du har nu hørt, hvorledes Herren har indstifter ordets tjeneste og ved sine apostle vidnet om dens nødvendighed for hans kirke på jorden« – (samme ordvalg, som ved præstevielsen) – men så fortsætter ordinatoren: »Når Herren nu stadig betror dig denne hellige tjeneste (dvs. præste- og prædikeembedet) og desuden sætter dig til at øve en tilsynsgerning, så vil Han, at du skal være årvågen i dit kald og agte vel på dig selv og de menigheder, der er betroet dig«. Den nye biskop har altså fortsat og først og fremmest en tjeneste som præst: som forkynder af evangeliet og forvalter af sakramenterne. På dette grundlag får den nye biskop nu betroet tilsynet med præster, menigheder og menighedsråd som en pastoral opgave. Bispevielsen foretages i en helligdagshøjmesse af biskoppen over Københavns Stift, bistået af den nye biskops to nabo-biskopper – idet også et udvalg af folkekirkenes øvrige biskopper tillige med nabo-biskopper fra de nordiske og tyske evangelisk-lutherske kirker medvirker ved læsningerne.³⁷

Disse ritual-forskrifter og den hævdvundne praksis markerer, at biskopperne har at gøre med hele folkekirken, og at denne har fællesskab med andre kirker, i første række de nordiske folkekirker og hele den evangelisk-lutherske kirkefamilie. Til biskoppens særlige pastorale tjeneste hører nemlig også omsorgen for kirkens enhed både indtil i folkekirken og udadtil i kirken, forstået som et verdensomspændende fællesskab mellem alle kristne menigheder.

Bispevielsen er – som præstevielsen – menighedens og det kirkelige embedes fælles, offentlige handling, der bekræfter menighedernes valg og – under folkekirkelig ordning – kongelig bestalling som øvrighed. På den baggrund beder menigheden Gud om at modtage og velsigne den nye biskop til hans/hendes kommende tjeneste, idet embedet overdrages under forbøn med håndspålæggelse: »Vi beder dig, at du vil kendes ved denne din tjener, som nu får en biskops tjeneste i NN stift betroet. Giv ham/hende din Helligånd til at varetage sin gerning.«

Bispeembedets indhold.

I den nye biskops ordinationsløfte og i indvielsesbønnen er biskoppens særlige opgaver defineret som omsorgen for menigheder og præster. Den skal først og fremmest udøves derved, at biskoppen »holder fast ved den sunde lære«. ³⁸ Det er, biskoppens vigtigste opgave at være en trofast, omsorgsfuld og nidkær vogter af den apostolske tradition i kirkens gudstjeneste med prædiken og sakramentforvaltning og hele kirkens øvrige indsats for menighed og for folk og for verden. Troskab mod evangeliet og bekendelsen (paratheke = depositum fidei) er det afgørende. ³⁹

På denne evangeliske baggrund tegner bispeløftet i ritualet et mønster for lederskab i kristen sammenhæng: at støtte og opmuntre og styrke præster og menighedsråd og menigheder til at leve og virke som kristen menighed i tro og håb og kærlighed. Videre: »at være barmhjertig uden at tåle det onde og irettesætte uden at glemme barmhjertigheden.« Dette er i samklang med reformatorisk opfattelse af bispeembedet, som det er udtrykt i *Den Augsburgske Bekendelse* artikel 28 og i *Kirkeordinansen*. ⁴⁰

Og hvad vigtigere er: Det er i slægt med Det Nye Testaments beskrivelse af ledelse i kirken. Ligesom ordet præst er dannet af en af benævnelserne for menighedens ledere: presbyteros, er ordet biskop dannet af et andet af de ord, som Det Nye Testamente bruger om menighedens leder, nemlig episkopos. Episkopos anvendes i en af de tekster, som almindeligvis læses ved bispevielsen fra Paulus' tale i Milet til »de ældste« i Efesus: »Tag vare på jer selv og på hele hjorden. I den har Helligånden sat jer som episkopoi (tilsynsmænd), for at I kan være hyrder for Guds kirke«. ⁴¹ 1 Tim 3,1 anvender ordet episkopæ om tilsynstjenesten. Episkopos er i familie med episkopein, hvis rod – skop – betyder: at se og se til; holde øje med. Deraf videre: at komme på besøg for at se, om folk har det godt og hjælpe til, at de må få det bedre. ⁴²

Det anvendes i Septuaginta om hyrdens ansvar og omsorg for hjorden. Bemærkelsesværdig er også ordets brug i klassisk græsk: at ordne, tælle, mønstre og deraf videre: at se til, at alle er på deres post, hver i sin tjeneste. ⁴³

Biskoppens embedsdragt

Biskoppens særlige tjeneste har siden *Kirkeordinansen* været liturgisk markeret ved den del af biskoppens embedsdragt, som kaldes bispe-

kåben. Ved bispevielsen bliver den nye biskop ikklædt vedkommende stifts bispekåbe.⁴⁴

I forbindelse med indvielsen af 5 nye biskopper i Vor Frue Kirke i København i 1923 forærede danske menighedsråd landets biskopper et brystkors (et sådan var allerede tidligere blevet båret af bl.a. Viborgs biskop). Gaven blev overrakt ved »et kaffebord indrammet af salmesang, i bedste forsamlingshus-stil«, som P.G. Lindhardt malende beskriver- begivenheden.⁴⁵ På baggrund af bispevalgloven 1922, hvorefter biskoppen vælges af stiftets præster og menighedsråd (som i oldkirken: *clerus et populus*) fremhæver menighedsrådene ved deres gave bispegerningens betydning for hele folkekirken i samvirke med sognenes præster og menighedsråd og i samarbejde med de øvrige nordiske kirker. I de nordiske lutherske folkekirker havde man nemlig længe anvendt bispekors: Sverige og Finland havde overtaget dette biskoppelige insignium fra middelalderlig praksis. I Norge bærer biskopperne siden 1815 et brystkors, skænket af kongen, første gang af Unions-kongen Karl Johan, og i Island iføres den nyviede biskop bispekorset ved bispevielsen.

Overdragelsen af 1923-korsene, der tilhørte bispembedet, blev siden skik i forbindelse med bispevielsen. Denne skik blev kodificeret ved ritualrevisionen 1992, så at ordinator ved bispevielsen ifører den nye biskop det brystkors, der tilhører pågældende embede.

Nadverfejringen

1898-ritualet havde som *Kirkeordinansen* og *Kirkeritualet* indbygget bispevielsen i en højmesse, altså en gudstjeneste med nadver, men regibemærkningerne (*rubrica*) bestemmer, at biskopperne går til alters efter indvielsen. Det kunne forstås således, at kun biskopperne går til alters. Sådan blev praksis, så at 1949-revisionen de facto afskaffede nadveren ved bispevielsen. Kommissionen foreslår, at der kan holdes nadver, men 1987-ritualet præciserer, at der altid er nadver.

Da det kirkelige embede i sit væsen er et udtryk for, at »der altid vil være én hellig kirke«, som *Den Augsburgske Bekendelses* artikel 7 udtrykker det, er det selvfølgelig at fejre nadver ved præste- og bispevielse.⁴⁶ Nadverfejringen er teologisk og liturgisk set udtryk og redskab for menighedens fællesskab lokalt og universelt og gennem alle tider, jf. at den latinske benævnelse for nadver, *communio*, er blevet anvendt også om kirkesamfund og i nyere tid tillige om kirkefællesskab ud over jorden. Derfor bestemmer ritualet: Efter en salme går

den nye biskop for alteret og fortsætter og afslutter højmessen. Orde-
ne »fortsætter« og »højmesse« peger utvetydigt på nadverfejring, der
ifølge *Højmesseordningen 1992* er integreret i højmessen. Grunden til at
man trods ritualets bestemmelse stadig ikke fejrer nadver, siges at
være et hensyn til de tilstedeværende repræsentanter for rigets høje-
ste myndigheder. Det forekommer mig at være en i alle henseender
problematiske begrundelse, der ikke svarer til ritualets ordlyd og in-
tention.⁴⁷

Teologien i salmerne

Jeg har et par gange anført, at salmer fra den autoriserede salmebog
er udtryk for vor kirkes bekendelse og ordning og for forståelsen af
gudstjenesten, af sakramenterne og i det hele taget for synet på kirke
og menighed. Det gælder også om den teologiske baggrund for ritua-
lerne for præste- og bispevielse. Salmesangen er – som altid i dansk li-
turgisk praksis – tillige et væsentligt middel for hele menighedens ak-
tive deltagelse og tilslutning (akklamation) i såvel gudstjeneste som
ordination.

I første række skal nævnes de to ordinationssalmer i *Den Danske
Salmebog*, Kingo: O Jesus, præst i evighed (293/485) og Grundtvig: I
dag på apostolisk vis (294/486). Endvidere nr. 246/289, der har hævdt
i ordinationshandlingen lige fra *Kirkeordinansen* og fremhæver ordi-
nationen som en Helligånds-gudstjeneste. Nævnes kan også nr. 337/
378 og 368/403. Af nr. 248/291 er – som en nyskabelse i 1987-ritualet
– 2 vers optaget i ordinationsbønnen som alternativ helligånds-bøn i
stedet for pinse-sekvensen (*Niels Jespersens Graduale*): Veni, Sancte
Spiritus i latinsk eller dansk udgave.

O Jesus, præst i evighed er bestemt af ortodoks luthersk forståelse
af præsteembedets forankring i den apostolske sendelse, dets nød-
vendighed for menighedens tro og liv og dets delagtighed i kirkens
mission:

Som Faderen har dig udsendt
og salvet uden måde
med Ånd og kraft, som er bekendt,
så vil du og i nåde
ved Ånd og kraft med alle stå,
som dine bud skal være
og om i hele verden gå
dit salig ord at lære.

“I dag på apostolisk vis” har nærmest fået ritulkarakter, da den synges ved snart sagt enhver præstevielse. Den udtrykker det afgørende, for i ordinationsbønnen lyder det faktisk på apostolisk vis:

Modtag og disse af vor hånd
 udrust dem med din Sandheds-ånd
 til vidner om dit ord, din fred,
 din tro, dit håb, din kærlighed!

I 1898 blev denne salme optaget i bispevielsesritualet, således at 8 af dens 9 vers blev sunget to ad gangen efter hver af de fire læsninger.

Efter kommissionens forslag optog 1987-ritualet i stedet nr. 360/435: Aleneste Gud i Himmerig, således at der synges ét vers efter hver af de fire læsninger. Det er en bemærkelsesværdig nyskabelse, der fremhæver bærende elementer i både præste- og bispetjenesten: Samhørigheden med kirken og dens gudstjeneste gennem hele dens levnedsløb, eftersom denne salme, som er den ældste salme i *Den Danske Salmebog*, er blevet sunget og synges i store dele af kristenheden. Den kan spores til begyndelsen af det 2. århundrede som et af de ældste vidnesbyrd om oldkirkens gudstjeneste og indgik o. 1000 i den latinske messe som *Gloria in excelsis Deo* og derfra i de lutherske gudstjenesteordninger og er den mest sungne af salmerne fra reformationstiden. I *Højmesseordningen 1992* er den et alternativt Glorialed.⁴⁸ Den er et fornemt udtryk for den apostolske tradition, den *successio fidelium*, som er den røde tråd gennem kirkens liturgiske liv og i det kirkelige embede fra aposteltid til nutid: »Troens Ord«, bekendelsen til den Treenige Gud, dåbsvilkåret, kendemærket, symbolon, for kristnes søndagslige fejring af den korsfæstede og opstandne Herre og frelsers nærvær i dåb og nadver og i det evangelium, som skal prædikes til frelse for alle folk.⁴⁹

Litteratur

Berger, Ruper: *Neues Pastoralliturgisches Lexikon*, Herder 1999, artikel: Priesterweihe.

Dahn, Helge: *Salmehåndbog*, København 1968.

Die Bekenntnisschriften der Evangelisch-lutherischen Kirche. (BSELK), 9. udgave, Göttingen 1982.

Espersen, Preben: *Kirkeret, Almindelig del*, 1993.

— *Lov om menighedsråd med kommentar* 1994.

- Kirkeleksikon for Norden*, (KLN), bd. 1-4 (1900-1929).
- Lausten, Martin Schwarz: *Kirkeordinansen 1537/39*, Akademisk forlag 1989.
- Madsen, P.: *Ordinationens Betydning inden for den lutherske Kirkeafdeling*. København 1904 (Universitetets Aarsfest 8.4.1904).
- Malling, A.: *Dansk Salmehistorie*, 1-7, København 1962.
- Matzen & Timm: *Den Danske Kirkeret*, København, 1891,
- Nørgaard-Højen, Peder: *Den Danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter, Kommentar*, Anis 2001.
- Prenter, Regin: *Kirkens Embede* (Acta Jutlandica XXXVII.1. Teologisk serie 10). Universitetsforlaget i Aarhus, 1965.
- Theologische RealEncyklopaedie* (TRE), bd. 2, 501-622 (artikel Amt); bd. 25, 338-367 (artikel Ordination).
- Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (ThWNT), bd 1-11, Stuttgart, 1933-1979.
- Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG), (3. udg. 1957ff., bd. 1-6. bl.a. artiklerne Amt, Ordination.
- Roesen, August: *Dansk Kirkeret*, 1976.

Noter

1. Lovbekendtgørelse nr. 571 af 21. 6. 1996 om Menighedsråd. § 7; Espersen 1993, s. 62. Om ritualerne som retskilde, se også udførligere: Matzen & Timm 1891, s. 25-28.
2. Dom, Thisted byret 26. 6. 1996; Dom, Vestre Landsret 19. 1. 1999.
3. KLN 3, 447, sp. 1.
4. TRE 25, 345, 30ff.; TRE 2, 558, 7ff.; KLN 3, 446f.; RGG 4, sp. 1673ff.
5. TRE 25, 353, 12ff.; 366, 23ff.; KLN 3, 447, sp. 1; D.L. 2-3-3.
6. Salmonsens 14, s. 321; D.L. 2-3-3; *Kirkeritualet 1685*, kapitel 10; KLN 3, s. 447; Madsen, s. 46; Roesen, s. 173-76. Espersen 1993, s. 85.
7. TRE 25, 364, 39; Madsen, s. 46.
8. Prenter, s. 160; KLN 3, 448, sp 1; Roesen, s. 164.
9. Madsen, s. 33. Roesen, s. 164. Espersen 1993, s. 85ff.
10. Lausten, s. 188ff.
11. Lov 16. 5. 1990 om ansættelse i stillinger i folkekirken § 5; Espersen, 1994, s. 85 f.
12. D.L. 2-3-3; Roesen, s. 164 og 173 ff.; Madsen, s. 33.
13. Prenter, s. 51ff.; TRE 25, 348, 40ff.; Lausten, s. 188.
14. ApG 6,6f.; 13,1ff.; 20,28; jf. 19,6; 1 Tim 4,14; 5,22; 2 Tim 1,6 samt muligvis Hebr 6,2; RGG, 4, sp. 1677ff.; Madsen s. 60.
15. ApG 6,6; 19,6; 13,3; jf. RGG 3, sp. 53f.; TRE bd. 25, 340, 48ff. TWNT 8,160ff.; Madsen, s. 41 og 57.
16. Prenter, s. 47 og 51; TRE 2, 527, 128ff.; Nørgaard-Højen, s. 279ff.
17. Prenter, s. 51; TRE 2, 522, 27ff.; BSELK, s. 69, note 1. RGG 1, sp. 341.
18. Lausten, s. 64.
19. Roesen s. 164.
20. Jf. 1 Pet 2,9f.; RGG 1, sp. 340f.

21. Bekendtgørelse af 23. 11. 1993 nr. 891 om folkekirkens deltagelse i mellemkirkeligt arbejde, § 1, stk. 2.
22. Lov nr. 217 af 31. marts 1992 om bestyrelse og brug af folkekirkens kirker, kapitel 2. Jf. Roesen, s. 188; Espersen 1993, s. 107f.
23. Folketingstidende 24. 10. 1957, sp. 314ff.; samme 27. 4. 1984, sp. 4998ff.
24. Roesen, s. 172.
25. TRE 25, 347, 40ff.
26. Prenter, s. 43ff.; TRE 25, 348, 13ff. og 33.
27. Jf. RGG 4, sp. 1677ff.; TRE 25, 348, 39ff.
28. Matt 28,16-20; Joh 20,21-23; 2 Kor 3,4-8; jf. Prenter, s. 165; TRE 25, 364, 11ff.
29. TRE 2, 558, 48f.
30. BSELK, s. 121.
31. Lausten, s. 242, note 260.
32. Herders theolog. Komm. zNT, (1982) V/2, s. 114ff.; Theol. Handkomm. (1989) 5, s. 282f.
33. D.L. 2-3-3; Kirkeritualet 1685, kap. 10, art. 2; Roesen, s. 171f.
34. Prenter, s. 183. Jf. Lausten s. 151f.
35. Lausten, s. 239ff.
36. Nørgaard-Højen, s. 288ff. Jf. TRE 25, 344, 9.
37. TRE 25, 344, 9; Jf. det af *The Porvoo Declaration* foreslåede: pkt.58, b V (se: *Together in Mission and Ministry*, Church House Publishing, London,1993, s. 31.); jf. i det hele: Niels Henrik Gregersen: "Fra Luther over Grundtvig til Porvoo – om Folkekirkens embedsteologi, *Præsteforeningens Blad* 1995/10, s. 209-223.
38. TRE 2, 524, 10ff.; 2, 521, 30ff.; Superintendentens ed: se Lausten, s. 238; Espersen 1994, s. 107.
39. 1 Tim 6,20; 2 Tim 1,12.14; Jf. TRE 2, 527, 2ff. Nørgaard-Højen, s. 284ff.
40. Prenter, s. 189; Lausten, s. 227.
41. ApG 20,28f; Jf. TRE 2, 510, 8.
42. Jf. ordets brug i Matt 25,35; ThWNT II, 595ff.; ApG 7,23, hvor ordet er brugt om Moses' omsorg for folket; Jer 23,2, Zak 11,16; Ez 34,11; Jf. 1 Pet 5,2; Rom 16,17 i betydning holde kritisk øje med.
43. Således også 4 Mos 1,4.
44. Lausten, s. 239 om bispevielsen i KO; Roesen, s. 26.
45. *Den Danske Kirkes Historie*, 1966, bd. 8, s. 137.
46. Prenter, s. 47.
47. Prenter, s. 168.
48. Mallings 1962, s. 44ff.; Dahn 1968, s. 269.
49. TRE 25, 356, 20f.

Biskop Henrik Christiansen
Strøbyergsvej 42
9000 Aalborg

Hvad kommunikeres der ved ordinationer efter folkekirkenes 1987-ritualer?

• 1987-præste- og bispevielsesritualerne er bevidst formet som en moderne udgave af *Kirkeordinansens* ordinationsritualer fra 1537/39. Hvor ritualerne på reformationstiden underviste lægfolket i luthersk embedsforståelse, inviterer det i dag det betalende og ansættelsesmagthavende lægfolk til at bivåne de allerede indviedes indvielse af en ny embedsbroder/søster. I en tid, hvor sekularisering og statskirke har afløst den liturgisk deltagende menighed, som reformatorerne forudsætter, er ordinationen kommunikativt set blevet til en kollegial optagelsesrite. Det får vi brug for at gøre meget bedre den dag, præsten ikke længere kan hente sin identitet som statstjenestemand og kollega.

Hensigten med denne artikel er at afkode det ordinations- og embedssyn, de gældende ordinationsritualer kommunikerer til dem, der er til stede ved ordinationer – eller til dem, der følger en bispeordination via TV. En stor hjælp for os alle er det, at biskop Henrik Christiansen i dette nummer af *Kritisk forum for praktisk teologi* har redegjort for sin opfattelse af historien bag og ordinationssynet i 1987-indvielsesritualerne. Vi er i folkekirken ikke forvante med, at beslutningstagerne fremlægger deres overvejelser bag fx ritualtekster så udførligt. Nu ved vi, hvad der skete mellem betænkningforslaget af 1978¹ og det meget anderledes ritual, der pludselig blev autoriseret 6. marts 1987 – og siden optaget i ritualbogen af 1992,

selv om det som så meget andet forbliver skjult i det kirkeministerielle støv, hvorfor der skulle gå fire år fra ritualets færdiggørelse til dets autorisering. Glædeligt er det under alle omstændigheder, at Henrik Christiansens sammenhængende argumentation for ritualernes helhed og dele omsider gør det muligt at forstå dem som andet og mere end systemets *fait accompli*. På den baggrund kan vi vende os mod dette bidrags spørgsmål: Hvad kommunikerer 1987-ritualerne om embedsbærernes legitimitet, autoritet og identitet?

Forudforståelse

Den uenighed, der er om det dansk-lutherske ordinationsrituals historie og teologi, går naturligvis også igen, når vi spørger om, hvad ritualet kommunikerer i dag. Nissen, vore personlige, teologiske forudsætninger, følger med, når vi går fra at arbejde med ordinationsritualerne som historiske tekster til at deltage i en ordination. Har man som jeg gået regelmæssigt til ordinationer gennem 35 år, kan det nok være, at en og anden fordom har sat sig fast undervejs – eller måske fra begyndelsen. Og skal sandheden frem, så har det fra første gang virket voldsomt på mig, at se »den store sorte flok« med dens (selv)højtidelige skriden op langs kirkegulvet og de efterfølgende pingvinagtige bevægelser omkring den knælende ordinand foran alteret.² I en kirke, hvor processioner (gerne farverige, tak!) ellers er henvist til det økumeniske overdrev, og hvor vi sjældent ser mere end en enkelt præst med stilrene bevægelser foran alteret, er præsteordinationens sorte præsteflok et underligt skue. Hvad har de mon gang i, må man spørge sig selv – hvis man vel at mærke står udenfor processionen?

Erfaringsmæssigt har de deltagende præster nemlig ikke de store problemer med at afkode deres eget forehavende. Det gør de rimeligt jordnært. De fejrer nemlig kollegaskabets glade optagelse af en glad, nyslået embedsbroder/søster. Skam få den, der ikke kan dele den glæde – især da i disse tider med arbejdsløshed og ansættelsesstop. Ordinationen er *virkelig* en mærkedag for standen og for ordinanden især. Her markeres den glade befordring ind i embedet (»nu er du rigtig præst«), og her stadfæstes livsafgørelsen (»jeg vil være præst«) og ansvarspåtagelsen (»jeg har fra nu af et særligt ansvar over for Gud og mennesker«). Der er sandelig nok at fejre, bede for og markere.

Men er det nu også det, og kun det, ordinationen skal til for? Er det, hvad ordinationsritualet vil kommunikere? Ikke just i følge Hen-

rik Christiansens lutherske embedsteologi. Her er ordinationen en offentlig, gudstjenestelig handling, hvor menigheden, under biskoppens ledelse, gennem bøn og håndspåleggelse bekræfter præstens rette kaldelse – og det med den virkning, at præsten, såvel teologisk som juridisk set, er præst fra og med ordinationen. Hvoraf kommer da diskrepansen? Ja, måske ligger det meste i forudforståelsen: Teologer og præster møder op for at være med til at befordre, fejre, støtte og markere en kollega, som var det et større bryllup eller en rund fødselsdag. Og det vi, ganske særligt præsterne, fejrer og besegler, er netop kollegialiteten: Velkommen nu i det gode lag! Hvad menigheden har at gøre i denne tranedans er ikke ganske indlysende.

For en kommunikativ betragtning er det afgørende ikke den rette historiske rekonstruktion af ritualerne, som liturgikommissionen og Henrik Christiansen omhyggeligt argumenterer med. Det afgørende er, om ritualernes historisk betingede anliggende og budskab kommer forståeligt til udtryk i dagens sammenhæng. Selv om jeg ikke har gennemført en empirisk undersøgelse blandt deltagere i ordinationsgudstjenester (det kan man selv sagt gøre!), er der for mig ingen tvivl om, at den kommunikative sans har svigtet markant hos ordinationsritualets fædre. Hvorfor nu det?

Ritualets kommunikation

Fordi ritualkommissionen og Henrik Christiansen-udvalget som sagt har været fokuseret på at overgå hinanden i reformatorisk troskab – og fordi det lå i tidens teologiske opdragelse, at man ikke skulle bekymre sig for meget om det, der høres, men koncentrere sig om det, der siges. Hertil kommer også, at der i samme generation var en væsentlig uvilje mod at tage ritualet på sig som andet og mere end teologihistoriske tekster. Thorkild Grosbøll er hæmningsløst klar, når han omtaler gudstjenestens »fabelagtige situation« som det at »iføre sig det præstelige kluns og lægge stemme til tidligere slægters tekster og ritualer, lytte til deres musik, se på deres billeder. For når fortiden har intoneret rummet, får nutiden en chance i form af præstens prædiken«. ³ Er Grosbølls historiske teater ekstremt, turde Leif Grane vel være blandt de autoritative. Han kan 23. søndag efter Trinitatis 1985 i Trinitatis Kirke tale om, hvordan »man *kan* forstå den kollekt, jeg i henhold til vort ritual læste for lidt siden«. ⁴ I sammenhængen refererer Grane, a. h. t. en historisk pointe, til kollekten som en historisk tekst, men det er svært at komme uden om, at han samtidig giver det

indtryk, at indledningskollekten netop er en (kun?) historisk tekst, som præsten »læser« fra alteret. Selv om vi som lutheranere ikke rigtigt ved, om vi skal skrive under på, at bønnens og ritualets ord er troens og trosbekendelsens ord (*lex orandi lex credendi*),⁵ så har ordene jo en betydning, ikke blot retligt og teologisk, som Henrik Christiansen gør rede for det, men også kommunikativt. Det er ikke til at komme udenom, at præster siger det, de siger, og at det, de siger, også høres. Præster kan ikke løbe fra deres ritualer. Når de »læser« en kollekt, der er en historisk tekst, opfatter menigheden det dog, med fuld ret, som om præsten beder, på menighedens vegne – i fuld alvor.

Hos bispeordinator Ole Bertelsen er spørgsmålet om den autentiske væren til stede i rituallet akut. I tre ud af de seks bispeordinationstaler i samlingen *Gud i Vold* fra 1981 indleder han med en eksplosionsagtig irritation over at skulle forkynde evangeliet i en aldeles uevangelisk pompøs situation omgivet af alle dem med kors og bånd og stjerner på. Hvor Grosbøll søger at sparke sig fri af rituallet oppe på prædikestolen, benægter Ole Bertelsen foran alteret, at rituallet forestiller det, som alle ser. Det hjælper ikke at bekymre sig om ritualerne, siger han. Som jordiske må de dialektisk forstås himmelsk: »Den eneste alvor, der tæller i Guds kirke, er den, der tager glæden alvorligt.«⁶ Den tanke i stedet at lave et ritual, som ritualbærerne kan stå inde for og tage på sig, melder sig åbenbart ikke hos disse prædikanter. I hvert fald gør de ikke noget ved det i praksis.

Har ritualbærerne svært ved at føle sig hjemme i ritualerne, er det ikke så sært, at de ikke har overskud til at tænke på, hvordan menigheden har det, eller om den helt er koblet af? En slags trøst er det vel, at rituallets legale eller livshistoriske virkning er sikker nok. Den er uafhængig af, hvordan deltagerne placeres, og om de deltager eller ikke deltager på den ene eller den anden måde: Brudeparret bliver gift, selv om der er nogle, der surmuler ude i sideskibet, og ordinanden bliver præst, selv om menigheden ikke har en Kinamands chance for at følge med i, hvad der foregår oppe foran alteret. I denne (praktisk-juridiske) forstand har Grundtvig sandelig ret i, at der er ord, der skaber, hvad de nævner. Men det er dog pauvert, hvis det kun er de indviede, der oplever rituallet som andet og mere end et praktisk-juridisk fait accompli.

Rituallets kommunikation, dets for deltagerne reciperbare budskab, afhænger i høj grad af menighedens placering i rituallet, og ganske særligt af dens performance, d.v.s. hvad deltagerne selv bringes til at gøre. Problemet er ikke, at deltagerne muligvis oplever et helt

andet ritual end ritualmagerne oppe foran alteret. At præsten har sit og menigheden sit, er velkendt fra fx begravelser, hvor de to begravelser, præstens og de pårørendes, fungerer fint sammen og netop forudsætter og supplerer hinanden.⁷ Problemet ved ordinationen er, om deltagerne oplever, at rituallet også er deres, lægfolkets, menighedens – eller er det kun præsternes, fordi menigheden reduceres til tilskuere? Jeg mener, at der er en lang række træk i 1987-ritualerne, der – fordi rituallet ikke er tænkt kommunikativt igennem – er med til at reducere rituallet til en kollegial optagelsesrite.

Rituallets struktur

Som klassisk overgangsritual har ordinationen tre grundlæggende led: kaldelsen (*electio, probatio, intimatio*), forbønnen (*benedictio, consecratio, ordinatio*) og sendelsen (*missio, receptio, jurisdictio*):⁸ Præsten vælges, kaldes og introduceres for menigheden, som herefter rituelt tilkendegiver, at den anser ordinanden som værdig, fordi den ved, at prøvelsen er gået forud. Herefter foregår selve ordinationen i form af forbøn, velsignelse og/eller konsekration. Og til sidst sendes præsten ud til tjeneste eller modtages til tjeneste i den konkrete menighed, med et bestemt myndighedsområde. Dette enkle skema er desværre kun rudimentært til stede i 1987-ritualerne for præste- og bispevielse.

Selv om man også i *Kirkeordinansen* regner den omhyggelige kaldelse og prøvelse for overstået, når ordinationsgudstjenesten indledes, har itimationen her et helt anderledes klart udtryk for menighedskaldelsens realitet end 1987-ritualets statskirkelige legitimering: »De, som i dag....« I *Kirkeordinansen* hedder det: »Denne Dannemand N har denne kirke N valgt og kaldet til at betjene sig med det hellige evangelium. Han har et godt vidnesbyrd om sit levned og er af bisoppen blevet overhørt og befundet at være skikkelig i sin forstand og med retscaffen lærdom. Han skal nu foran alteret ordineres og beskikkes til samme embede med hellige ords oplæsning, formaning, håndspålæggelse og en gudelig bøn til Gud«. Her kunne 1987-ritualmagerne med fordel have lyttet bedre til det forlæg, de ønsker at have i *Kirkeordinansen*.

Også i forbønsdelen er *Kirkeordinansen* bedre end 1987-ritualet. Bisoppen opfordrer her »enhver« (altså lægfolket) til at »bede Gud lade sin tjeners gerning være sig til behag« – og »I skal flittigt takke Gud ved Jesus Kristus, at han værdiges at sende sin kirke gode prædikanter«. Videre understreges, at ordinanden skal svare på forma-

ningerne »med lydelig røst for hele folket«, ligesom det understreges at biskop og præster under håndspålæggelsen skal »bede med lydelig røst Fadervor og en kollekt«. ⁹

I de andre nordiske folkekirker afsluttes rituallet med en højtidelig »Påmindelse om menighetets medansvar« (Norge), »Mottagande och Sänding« (Sverige) eller »Sändning og välsignelse« (Finland). I Danmark har vi aldrig tænkt igennem, at indsættelsen i lokalmenigheden, som jo normalt sker søndag efter ordinationen, foregår i en anden menighedskreds end den, der er til stede ved ordinationen, så det ikke er rimeligt, at ordinationsritualet mangler det sidste menighedsled, sendelsen til eller modtagelsen i menigheden, som gør det klart, at præsten som præst hverken er sin egen, statens eller kollegernes, men lige akkurat menighedens.

Samlet set formidler 1987-ritualets struktur det indtryk, at en statsligt kaldet præst nu ordineres og modtages af sine kolleger, mens menigheden i bedste fald er til stede som tilskuere. At det er menigheden, der har kaldet og siden skal leve med præsten, kommer ikke til udtryk i rituallets grundstruktur.

Menighedens udkobling

Som allerede sagt sætter den pastorale procession og scenariet foran alteret ganske rammen om ordinationsgudstjenesten. Om man medtager en eller to repræsentanter for menigheden i processionen og håndspålæggelsen, sådan som 1987-regibemærkninger bemyndiger biskoppen til det (og som det har været fast praksis i Roskilde siden 1978), gør ikke den store forskel. Den eller de enlige lægfolk i flokken ligner mest gidsler eller legitimation for, at det dog fortsat er præsterne, der dominerer. Ville man udtrykke ordinationens karakter af menighedshandling, måtte man i stedet lade repræsentanterne for den kaldende menighed danne procession sammen med biskoppen, ordnanden og enkelte andre så som provsten og præstekolleger fra den lokale menighed. Præsteflokken kunne så, som velkomne gæster, hædres med pladser på de første rækker – eller langs bænkerækkerne som ved bispevielse. Ved bispevielse understreger *Kirkeordinansen*, at man bør rykke ordinationshandlingen ned i kirken, eller lade menigheden samles i koret, så alle kan følge med. Hvis det er for vanskeligt, hvad det i praksis ofte ikke er, kan man opsætte storskærm med transmission fra alteret. ¹⁰

Værd at bemærke er det, at *Kirkeordinansen* giver adgang til, at menighedsrepræsentanter («oldinge») kan deltage i håndspåleggelsen ved bispevielse – og antageligt derfor også ved præstevielse, selv om det ikke nævnes direkte. På det punkt følger liturgikommissionens forslag *Kirkeordinansen*, men Christiansen-udvalget åbner end ikke en kattelom for, at menighedsrådsrepræsentanter kan være med i indvielsen af den biskop, de netop selv har valgt. Måske er forklaringen konservatisme og/eller økumeniske hensyn. Måske er den blot, at folkekirken mangler menighedsrepræsentation på stiftsplan, så det er lettere at lade præsterne (sædvanligvis repræsenteret ved den yngste og den ældste i stiftet) overtager menighedens pladser, så det er dem, der optræder sammen med ordinatoren og nabobiskopperne ved bispevielser.

Fuldt så vigtig som deltagerkredsen er naturligvis liturgiens indhold og form. Særligt må man her savne en markering af, at det almindelige præstedømme er her før det særlige præstedømme, som ordinationen indvier til. I det norske ritual indledes intimationen med »Kære menighed«, hilsen, fremstilling af »en ny arbejder i vor kirke...NN », idet der fortsættes: »I dåpen blev vi innlemmet i Guds folk og vi blev alle vigslet til at være tjenere for Gud. For skriften vidner om, at hele Guds folk er et kongeligt presteskap, et helligt folk, et folk som er Guds eiendom, for at vi skal forkynne hans storverk, han som kalte oss ud af mørket til sit underfulle lys.« Der fortsættes herefter: »Gud har også innsatt en særskilt tjeneste med å forkynne evangeliet og forvalte sakramenterne.....«. I det danske ordinationsritual finder man ikke skygge af tale om det almindelige præstedømme – og dåben nævnes kun i forbindelse med læsningen af Matt 28, som i sammenhængen ikke høres som en forkyndelse af de døbtes præstedømme, men en befaling til præsten om at døbe. Når vi kommer til ordinationen, er den vanlige folkekirkelige fremhævelse af dåben suspenderet. Her er dåben – som i praksis? – mere præstens pligt end de døbtes myndiggørelse.

Menigheden kobles som nævnt i praksis ud såvel i forbindelsen med intimationen som ved løfteafgivelsen – modsat *Kirkeordinansens* fremhævelse af menighedens opgave her. Direkte uluthersk er præsternes kollegiale given hånd umiddelbart efter løfteafgivelsen, mens menigheden passivt og mystificeret søger at følge med i, hvad der mon sker. Skal håndtrykket til kollegerne her (plus/minus enkelte repræsentanter for menigheden) give mening, må det jo enten betyde, at ordinationen nu er kulmineret, så det er tid til at sige til lykke og

bekræfte kollegialiteten eller også, at præsterne skal hjælpe biskoppen med at modtage ordinationsløftet fra ordinanden, selv om biskoppen just har modtaget det »på mit embeds vegne«. Denne særtidation, som kom ind i det danske præstevielsesritual i 1685, kendes ikke fra andre kirkers ritualer og er også fjernet fra de norske og islandske ritualer, som ellers har historisk baggrund i de danske ritualer. Lindhardt siger, at det pastorale håndslag kom ind som »tegn på optagelse i den gejstlige stand«. ¹¹ Siden har man bibeholdt ceremonien – øjensynligt som et udtryk for, at biskoppen i Danmark jo primært er en præst blandt præster, hvorfor lidt præstedemokrati omkring ordinationsløftet ikke kan skade. At ritualet i stedet, uforklaret som det står i sammenhængen, kommunikerer præstesammenrotning, er der ikke spor af, at ritualmagerne har overvejet. Typisk er det, at ingen får den tanke, at alle andre kirker, der ikke har denne ceremoni, jo kunne have gjort sig deres overvejelser, som man måske kunne tage ved lære af. ¹²

Som for at føje spe til spot slutter ordinationsbønnen under håndspålæggelsen efter Fadervor med biskoppens »Sig alle dertil af hjertet Amen!«, hvad præsterne så gør, mens biskoppen tilføjer »I Jesu navn Amen!«, mens menigheden i praksis er koblet af. At man kunne invitere menigheden til at bede med i det mindste på Fadervor – og til at sige med i det mindste på Trosbekendelsen, som praksis nu breder sig ved fx dåbsgudstjenester, ligger åbenbart ikke for, når fornemmelsen i forvejen er, at biskoppen og præsterne kører showet i koret, mens menigheden er tilskuere i skibet. Det er ærgerligt, men koreografien betyder, at det bevidste skifte fra præste- til menigheds-Amen, som 1987 repræsenterer i forhold til 1685- og 1898-ritualerne, ikke fungerer i praksis.

Investituren

I økumenisk sammenhæng er den præstelige og liturgiske iklædning og modtagelse af symboler etc. meget beskeden i de danske 1987-ritualer, selv om Henrik Christiansen kan glæde sig over, at det nu fremgår af bispevielsesritualet, at den nye biskop skal iføres både bispekåbe og bispekors – med de to medhjælpende præster som påklædningsdiakoner. At investituren sker efter ordinationsløftet og dermed før indvielsesbønnen er mindre smukt, hvis det skal fastholdes, at rituallets virksomme centrum er epiklesen under håndspålæggelsesbønnen!

Ved præstevielsen er intet forordnet, men praksis er vist overalt, at ordinanden kommer ind iført den nye sorte kjole dækket med en hvid alba. Først efter bønnen under håndspålæggelsen går den nye præst uden for kirkerummet og tager albaen af for nu – ubemærket – endelig at kunne slutte sig til kredsen af rigtigt sortklædte præstekolleger. Bort set fra denne, liturgisk lidt generte, måde at komme af med albaen på melder spørgsmålet sig, hvorfor den menighed, der har skilliget sammen til de nye klæder (ved indsamlinger eller over kirkeskatten), og som øjensynligt – med dronningen i spidsen – har stor interesse for tøj og tekstiler, ikke kan være med til at iklæde de nyindviede deres embedsdragter. At vi så samtidig kunne få et incitament til at udskifte den ufestlige og upraktiske præstekjole (hvor mange knapper er det nu lige, den har?) med en dragt, der er det glade budskab værdig, kunne være en rigtig smuk sidegevinst. Det er velkendt, at klæder skaber folk. Hvorfor så ikke finde nogle klæder og en iklædningsfacon, som kunne kreere præsten til at blive menighedens forkynder af det glædelige budskab?

To teologiske uklarheder

Henrik Christiansen glæder sig over, at det lykkedes, at få den gamle overdragelsesformular fra 1685 (modificeret i 1898-ritualet) bevaret i en form af en bisætning i indledningen til bønnen under håndspålægelse, hvor Gud anmodes om at høre vor bøn, »når vi nu på dit ord betror dem det hellige præste- og prædikeembede«. Christiansen tolker »nu'et« i denne bisætning som det såvel juridisk som teologisk præste-skabende øjeblik. De højkirkelige, bl.a. Jørgen Glenthøj, der protesterede voldsomt mod liturgikommissionens totale fjernelse af såvel overdragelsesformulærens »magt og myndighed« som overhovedet begrebet »det hellige præste- og prædikeembede«,¹³ har fastholdt, at præsten egentlig ikke »får noget« efter 1987-ritualet.¹⁴ Sært er det jo da også at give en stor gave eller bemyndigelse i en bisætning, som tilmed er placeret i en bøn til Gud og ikke i en henvendelse til modtageren. Denne besynderlige konstruktion kunne være klaret med lidt teologisk og liturgisk omtanke. Det gode i konstruktionen er, at bemyndigelsen eller betroelsen knyttes sammen med indvielsesbønnen og dens epiklese, som teologisk set er det vigtigste element i hele ritualet. Denne gode pointe kunne være bevaret ved, at biskoppen lige efter ordinationsbønnen havde erklæret præsten for ret præst (akkurat som brudeparret erklæres for rette ægtefolk). Hertil

kunne være knyttet en sendelse til arbejdet i menigheden eller, hvor menigheden måtte være til stede, en modtagelse i menigheden.

En anden ganske væsentlig teologisk uklarhed finder vi i bønnen under håndspålæggelse ved bispevielsen, hvor der nu – ligesom i præstevielsesritualet – bedes om, at Gud vil »danne og dueliggøre« ordinanderne til deres embede. I 1898-ritualet skal biskoppen kun dueliggøres, idet han jo allerede er dannet til at være præst – og nu altså kun har brug for nogle tillægspærdigheder til også at være biskop! Men liturgikommissionen, som ikke vil vide af forskelle på præster og biskopper, og derfor sågar udelod epiklesen i bønnen under håndspålæggelse ved bispevielse (!), mente, at man hellere måtte gå tilbage til 1685-ritualet, hvor biskopperne altså også skulle »dannes«, for på den måde at stille præster og biskopper aldeles lige! Når en liturgikyndig svensk teolog som professor i praktisk teologi Lars Eckerdal (nu biskop emer. fra Göteborg) læser 1987-ritualet bryder han ud i glæde over, at vi nu endelig i Danmark vedstår, at der er forskel på præste- og bispeembederne, idet vi jo nu ikke længere kan gøre en præst til biskop uden at bede om at få ham »dannet« påny.¹⁵

Jeg lader det blive ved disse to eksempler på, hvordan den måske i sig selv udmærkede teologiske tanke enten helt overhøres, fordi den ikke klargøres, eller helt misforstås, fordi den er så teologisk subtil, at selv ikke en yderst liturgikyndig svensker kan gætte sig til meningen. Desværre er der flere eksempler af slagsen. Konklusionen er klar nok: Det slår ikke til, at ritualmagerne ved, hvad de vil, hvis de ikke medtænker, hvad de gør – og hvordan mennesker, der ikke er indskolet i akkurat ritualmagerens teologiske tankegang, må høre det, de gør.

Bønner, tekster, salmer og nadver

Henrik Christiansen mener, at alt, hvad man kan ønske af god teologi og menighedsdeltagelse, jo findes i de nøje udvalgte bønner, tekster og salmer ved ordinationen. Jeg anerkender i høj grad Christiansen-udvalgets forbedringer i forhold til liturgikommissionens forslag på disse områder. Jeg må her give afkald på at gå ind i detaljer omkring det udvalg, 1987-ritualet har fortaget, men medgiver gerne, at disse tekster tilsammen fremstiller en solid (grundtvigsk) trinitarisk menigheds- og forkyndelsesteologi. Retfærdigvis skal det også påskønnes, at de klassiske latinske led, *Veni, Sancte Spiritus* og *Emitte Spiritum tuum*, kan synges som vekslesang på dansk, ligesom menigheden

indbydes til at istemme de fire vers af *Aleneste Gud* mellem tekstlæsninger ved bispevielsen.

Problemet ligger imidlertid et andet sted: Mens man i en almindelig søndagsgudstjeneste, hvor man er til stede for at være til stede og opbygges ved det, kan lade sig fange ind af en formulering i en bøn, en tekst eller en salme, er der meget ugunstige vilkår for, at det samme kan ske i en ordinationsgudstjeneste, hvor det fra første færd fremgår, at her handler det ikke om menigheden, endsige hin enkelte i menigheden. Her handler det om noget, præsterne har for, og som menigheden får lov at overvære. Under de omstændigheder er det svært at høre, at bønner, tekster og salmer også kunne angå mig – eller mit og menighedens forhold til den ordination, vi er midt i. At der ikke er skrevet en eneste ny ordinationssalme til den nye salmebog, siger meget om, hvordan vi tænker om behovet for nutidig kommunikation ved præste- og bispevielser i folkekirken. At Johannes Johannsens flotte *Rør ved vort hjerte, vor mund, vore hænder* (Tillægget nr. 778), der er skrevet til en diakonindvielse i Århus i oktober 1988, hvor inspirationen åbenbart er større end ved præste- og bispevielser, heller ikke er med i den nye salmebog, er bare for dumt. Det skal åbenbart med alle midler sikres, at ordinationen kun bliver for de indviede! At nadveren ikke hører med til en bispevielsesgudstjeneste, øjensynligt a.h.t. Prins Henrik og andre med dårlig ryg m.m., er ikke blot et overgreb mod menighedens gudstjeneste, men udtryk for et absolut lavmål m.h.t. forståelse for klassisk embeds- som nadverteologi.

Indvielse(r) og tjeneste(r)

Til sidst skal kort nævnes forholdet mellem tjenesterne og dermed forholdet mellem indvielserne i kirken. Folkekirkens biskopper har tiltrådt det af diakoniudvalget foreslåede vejledende ritual for diakonindvielse, så vi nu for første gang i folkekirkens historie har andre officielle indvielsesritualer end præste- og bispevielsesritualerne.¹⁶ Netop forholdet mellem tjenester og indvielser i kirkerne har været det helt store debattema i vore nordiske søsterkirker gennem de sidste 10 år.¹⁷ I Danmark foregår udviklingen nok engang uplanlagt bag om ryggen på os i en situation, hvor ordinerede teologer nu ofte indtræder i sognemedhjælperstillinger – på grund af teologarbejdsløsheden og folkekirkens handlingslammelse under statens regime. Går vi mod en af staten mere fri folkekirke, vil embeds- og ordinationsfor-

ståelsen melde sig som akut vigtige spørgsmål til afklaring, jf. debatten i Sverige,¹⁸ hvor præsterne ligesom diakonerne nu ansættes direkte af menighederne, og de langstrakte embeds- og ordinationsstridigheder i Norge og Finland, som må ses som kirkens forsøg på at afklare sin egen forankring og ikke mindst embedets identitet, når og hvis kirken og embedet ikke længere er forankret i staten.¹⁹

Konklusion

»Pray, pay and obey!« Sådan lyder det traditionelle budskab, som præste- og bispestyrede, protestantiske kirker sender til deres medlemmer. I den statsligt organiserede folkekirke er budskabet, sådan som det lyder fra ordinationshandlingerne, lidt anderledes: Betal, hersk over præstevalget og overlad det så til de ansatte at gøre resten, akkurat som vi er vant til det i velfærdsstaten! Den rolle, lægfolket her tildeles, er måske ikke særlig slem for lægfolket (den er jo ganske overkommelig), men den er ødelæggende for kirkens selvforståelse som kirke og i sidste instans derfor også for præstens identitet som præst.

Er præsten sikker på at have sit embede fra staten (»Jeg er jo kongeligt, eller i hver fald kirkeministerielt udnævnt tjenestemand«), kan man tage det med ordinationen og embedsidentiteten relativt roligt. Det er da primært noget, der hører med i henhold til statens, siden *Kirkeordinansen*, gældende regulativ. Har præsten omvendt sit embede fra biskoppen (»Så overdrager jeg dig nu – på mit embeds vegne – det hellige præste- og prædikeembede«, som det hedder til og med 1898-ritualet), så er det vigtigste, at biskoppen og præsten gennemgår ritualet, akkurat som lensherren og hans vasal gjorde det i de gode gamle dage. For den tankegang er det selve forleningsakten, den være så symbolsk, den være vil, der gør hele forskellen.²⁰ Har man sit embede i kraft af broder- og søsterskabet i præsteflokken, ja så har ordinationen jo sit klare fokus i de kollegiale håndtryk og den efterfølgende bøn under kollegial håndspålæggelse, hvor alle er lige for hinanden som præster. Har embedet derimod sit udspring i menigheden, som samles til ordinationsgudstjeneste for at bede om Helligåndens kraft over den, menigheden har valgt til præst, så lader 1987-ritualerne meget tilbage at ønske.

Det er ikke afgørende, hvem der lægger hånd på ordinandernes hoved. Men det er afgørende, at det skinner igennem, hvis hånden er: 1) Er det Guds indfangende hånd, akkurat som ved dåben, som Lu-

ther mente? 2) Er det en hånd (hvis i så fald ?), der ofrer ordinanderne til Gud, for at vi siden kan få dem tilbage fra Gud?²¹ 3) Er der tale om en omfavnelser og dermed en symbolsk integration – i så fald fra hvem og til hvad? 4) Eller er håndspålæggelsen blot udtryk for, at nu gælder det dig/er, det er dig/er, vi (hvem?) nu koncentrerer os om?

Allermest afgørende er det, at det står klart, at ordinationens centrum er hele menighedens forbøn og epiklese under håndspålæggesen. Mindre end Helligåndens kraft og menighedens solidariske forbøn kan man ikke være præst på.

Noter

- 1 *De biskoppelige handlinger. Præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkeindvielse. Betænkning afgivet af Kirkeministeriets liturgiske kommission, Betænkning nr. 848, København 1978.*
- 2 Direkte ubehag ved præsteflokken udtrykkes hos Mette Ruge: »Et træk af sorte fugle kommer flaxende og slår sig fnisende ned på deres pladser«, Bispevielse – Ribe – 11/5 – 1980, *Kritisk Forum for Praktisk Teologi* 2/1980, s. 59.
- 3 Thorkild Grosbøll: *En sten i skoen. Et essay om civilisation og kristendom*, Forlaget Anis, København 2003, s. 11.
- 4 Leif Grane: *I ånd og sandhed. Prædikener*, Forlaget Anis, København 2002 s. 55.f.
- 5 Formlen *Lex orandi lex credendi* er konstitutiv for den anglikanske kirkes bekendelses- og liturgiforståelse, jf. Stephen Sykes and John Booty (eds.): *The Study of Anglicanism*, SPCK/ Fortress Press, London 1988. I katolsk sammenhæng har man en udviklet teologi om liturgien, jf. Kevin W. Irwin: *Context and Text. Method in Liturgical Theology*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1994. I den ortodokse kirke kan man snarere sige, at *liturgien er teologien*, jf. Ion Bria: *The Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, WWC Publications, Geneva 1996. Tendensen i dansk teologi har været, at *liturgien blev betragtet som blot ceremoni* (»intet andet end en skik« som det hedder i Kirkeritualet), altså et teologisk adiaforon, som hører hjemme under det, der *nec necesse est* langt uden for det, der *satis est* (CA 7) – med K.E. Skydsgaard og Regin Prenter som markante undtagelser. Internationalt er tendensen dog helt anderledes liturgipositiv i lutherdommen, se fx Gordon W. Latrop: *Holy Things. A Liturgical Theology*, Fortress Press, Minneapolis 1993. Min beskæftigelse med ordinationsritualet skyldes i denne omgang, at jeg leder et nordisk, økumenisk projekt om ordinations teologi og terminologi – i forlængelse af et initiativ fra Nordisk Økumenisk Råd på foranledning af processen omkring Fællesudtalelsen fra Porvoo. De samlede resultater ventes udgivet i bogen *Theology and Terminology of Rituals for Ordination and Commitment in the Nordic Churches of Europe. Liturgical and Ecumenical studies* i 2004. En lang række vigtige perspektiver, som disse studier rejser i forhold til de danske ordinationsritualer, herunder en række økumeniske udfordringer, må jeg skære fra i denne artikel. Nævnes skal det dog, at liturgikommissionens 1978-betæning ikke blot repræsenterer et teologisk lavpunkt i kraft af dens, d. v. s. P. G. Lindhardtts, blot kirkehistoriske argumentation, men også en økumenisk tåbelighed

- med den indledende slåen fast, at alt før reformationen (og uden for dansk tradition) er helt og aldeles irrelevant i folkekirken.
- 6 Ole Bertelsen: *Gud i vold. Prædikener og taler ved bispevielser 1975-1980*, Forlaget Aros, Århus 1981, s. 12.
 - 7 Jf. Cecilie Rubow *At sige ordentligt farvel*, Forlaget Anis, København 1993.
 - 8 Jf. James F. Puglisi: *The Process of Admission to Ordained Ministry. Comparative Study. Volume I: Epistemological Principles and Roman Catholic Rites*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1996, s. 200 ff. og samme serie *Volume III: Contemporary Rites and General Conclusions*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 2001, s. 226 ff.
 - 9 Martin Schwarz Lausten (udg.): *Kirkeordinansen 1537/39*. Akademisk Forlag, København 1998, s. 190f.
 - 10 *Kirkeordinansen* s. 239. Jeg ser her bort fra diskussionen om ordinationens placering i domkirken eller sognekirken, hvor bl.a. praktiske hensyn gør sig gældende. Det gælder ikke mindst i en situation, hvor flertallet af nye præster ordineres til vikariater, måske endog uden, at menighedsrådet har været involveret i udvælgelsen.
 - 11 *De biskoppelige handlinger*, s. 22.
 - 12 At det ofte har været spørgsmålet om at give hånd til alle, der er stridspunktet mellem højkirkelige og kvindepræstetilhængere, kan i høj grad kaldes selvskabt plage!
 - 13 Jf. Regin Prenter: *Kaldet af Gud eller mennesker?* Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse 1980.
 - 14 Jf. Jørgen Glenthøj: Forandringer i det hidtil enegældende, danske ordinationsritual af 1898 i forhold til nyt autoriseret ritual for præstevielse af 6. marts 1987, *Præsteforeningens Blad* 1992, s. 1017-1020. For en mere tidehvervspræget kritik af 1987-ritualet se provst Finn Ole Hansen: Med magt og myndighed, *Fyns Stiftbog* 2002, s. 58-70.
 - 15 Lars Eckerdal: Den danske folkekirkes indvielsesliturgiske tradition, i Hans Raun Iversen og Verner Tranholm-Mikkelsen (red.): *Under bøn og håndspålæggelse. Indvielse af missionærer, diakoner og præster*, Forlaget Anis, København 1989, s. 58.
 - 16 Jf. Karsten Nissen (red.): *Diakoni – en integreret dimension i folkekirkens liv*, Forlaget Aros, København 2001, s. 249-251.
 - 17 Jf. Ghita Olsen: *Den teologiske debat om diakonatet i de nordiske folkekirker*, Prisopgavebesvarelse Københavns Universitet 2000 (fås i Bethesdas Boghandel).
 - 18 Se fx. *Biskop, präst och i Svenska Kyrkan. Ett biskopsbrev om kyrkans ämbete*, Uppsala 1990.
 - 19 Jf. *Embetet i den norske kirke. Instilling fra et utvalg nedsatt af Kirkerådet, 28.02. 2001* (findes på www.kirken.no) og *Vigda att Tjåna. Betänkande avgiövt av ämbetsstrukturkommittén tilsatt av Evangelisk-Lutherska Kyrkan i Finland år 2000*, Kyrkostyrelsen, Helsingfors 2002.
 - 20 Jf. Lars Eckerdals redegørelse for "forleningsaktens mønster« i *Under bøn og håndspålæggelse*, s. 21ff.
 - 21 Modtag og disse af vor hånd, *Den nye salmebog* 486,4.

Hans Raun Iversen, lektor
Ørumvej 23
2650 Hvidovre

»Hwa nøtt er et te?«

• »Hwa nøtt er et te?« spørger Mi Nååbo, Pe Smed i Anton Berntsens gamle vise. Ikke noget dårligt udgangspunkt for systematisk teologi og undersøgelser af kirkelig ritus og praksis. Af ordination, for eksempel. Hvorfor kan han eller hun, som menigheden har valgt til at forvalte sakramenterne og forkynde evangeliet ikke blot tage fat på arbejdet, rejse sig fra kirkebænken og gå for alteret? Er der almindelig enighed i folkekirken om ordinationen, eller findes der mon særstandpunkter – et grundtvigsk, måske?

Den Danske Folkekirke er på mange områder stærkt præget af Grundtvigs menigheds- og sakramentssyn. Måske især udtrykt gennem salmerne, hvis udbredelse så at sige afspejler både bekendelse og kirkesyn. Det er derfor nærliggende at undersøge, om der findes et særligt grundtvigsk syn på ordinationen. En opfattelse, der for eksempel har haft indflydelse på formuleringen af folkekirkens ordinationsritual og den liturgiske praksis, der er udviklet siden slutningen af 19. århundrede. Spørger man til de grundtvigske kredses opfattelse af præsteindvielse/ordination, er det vanskeligt at finde noget entydigt, artikuleret og sanktioneret svar. Der findes tilsyneladende ikke særlige grundtvigske tilkendegivelser i forbindelse med de ændringer, der er sket ordinationsritualet i 1898 og 1987.¹ (Her ses bort fra brugen af Apostolicum, der qua Grundtvigs indflydelse er en selvfølgelig del af enhver kirkelig handling, inklusive ordinationen). Er det da overhovedet muligt – og rimeligt – at tale om et særligt grundtvigsk ordinationssyn? I givet fald må man forvente at se et sådant komme til udtryk i de grundtvigske frimenigheder. Disse kredse har, siden den første frimenighed blev til i Ryslinge i 1866, haft mulighed for at gøre præcis, som de selv ville. De har kunnet overveje »Hwa nøtt er et te?« og beslutte sig for eller imod ordination. Uafhængigt af folkekirkens ritualer og autonome i deres grundt-

vigske tolkning af det evangelisk-lutherske embedssyn. Der er til dato ikke foretaget nogen samlet beskrivelse af ordinationerne i de grundtvigske frimenigheder. Det har heller ikke været overvejet, om folkekirkepræster- og biskoppers medvirken ved de frie ordinationer eventuelt kan tjene til at belyse det historiske og aktuelle forhold mellem folkekirken og frimenighederne. Med de frie ordinationer åbner der sig også en mulighed for at konkretisere, hvorvidt grundtvigske frimenigheder har og/eller har haft kongregationalistiske tendenser knyttet til deres struktur og egenart?²

Frihedsbegrebet står helt centralt i N.F.S. Grundtvigs teologiske og kulturelle tænkning. I forhold til kirkelivet opstillede han en række frihedskrav, der blandt andet berørte menighedens mulighed for at organisere sig og have indflydelse på egne forhold. Blandt andet beskriver han i *Den kristelige Børnelærdom*, hvad han kalder »frimenigheder«, autonome menigheder uden for folkekirken. Han advarer dog samtidig mod at mene, at alt vil være såre godt, hvis kirkelivet alene udfoldes i frimenigheder. Det vil indebære risikoen for at »Bukke under for den store fristelse til at give sig et skin af den kristelige fuldkommenhed« (i kap. 17 om præstefrihed i folkekirken). Det er ganske interessant at notere sig, at Grundtvig på sine ældre dage – i den række artikler, der blev samlet i skriftet *Kirkespejl* fra 1871 – taler om, at kun »i yderste nødsfald« bør man danne frimenigheder uden for folkekirken«.

Grundtvig var ikke modstander af ordination, men dens karakter overvejede han flere gange. Oprindeligt var han tilhænger af den opfattelse af den apostolske succession, som man kender den i den anglikanske og svenske kirke. Hans egen ordination i pinseugen, d. 29. maj 1811 i Trinitatis Kirke gjorde et dybt indtryk på ham. Han var dybt bevæget og oplevede en forandring, en forsoning med Gud og optagelse i et fællesskab, en ordo, med embedsbrødre. »Da åbnede sig Hjertets Tårekilde, da sprængte Sjælen sine Fængselsbånd«. Grundtvigs opfattelse af ordinationens betydning blev stærkt revideret i 1830'erne! Det kommer tydeligt til udtryk i *Den kristelige Børnelærdom*. Her kommenterede han flittigt ordinationen eller »Præste-vielsen«. Grundtvig var tilhænger af forbøn og håndspålæggelse i forbindelse med ordinationen, men præsteløftet var han stærkt afvisende over for. Præster bør alene forpligtes på »at lære i overensstemmelse med den hellige Skrift, efter deres bedste Overbevisning, og at forvalte Sakramenterne sømmelig, efter deres bedste Overbevisning om Herrens Indstiftelse«.

Grundtvig skelnede udtrykkeligt mellem »Embeds-ed« og »Præste-ed«. Den første kunne han ikke bruge til noget, for han anså den for at være et snærende bånd mellem præst og offentlig myndighed. Præste-eden, præsteløftet, burde indskrænkes til et absolut minimum. Dermed en accentuering af præstens frihed til at forkynde det, man efter bedste overbevisning tror på. Frihed til at samles om trosbekendelse (den apostolske trosbekendelse blev på Grundtvigs tid ikke brugt ved gudstjenesten i folkekirken), frihed til at samles ved bordet og badet.

I forhold til definitionen af en præst var Grundtvig helt på linje med det, vi møder hos Luther. Det almindelige præstedømme, der omfatter alle, der er døbt. Og det særlige præsteembede, der defineres af at være kaldet til at være præst. Det udtrykkes tydeligt i *Confessio Augustana* 14 »uden at han er rettelig kaldet«. Og Luther skriver selv i *Om kirkens babyloniske fangenskab*: »Den eneste forskel på en præst og lægmand er jo tjenesten« og videre i *Til den tyske adel*: »Derfor betyder biskoppens indvielse ikke andet, end at han i stedet for og på hele den samlede floks vegne tager én ud af flokken, hvori alle har samme magt, og befaler ham at udøve denne magt for de andre«. Præst er man, fordi en menighed har udpeget én til at påtage sig et hverv, en tjeneste.

På trods af Grundtvigs forbehold over for dannelse af frimenigheder uden for den folkekirkelige ramme, blev der dannet grundtvigske frimenigheder, ca. 15 i alt. Dertil 11 syd for grænsen, hvoraf en stor del først og fremmest var at opfatte som danske menigheder i forhold til den tysksprogede sognekirke, fremfor kredse, der var båret af et særligt kirkeligt retningspræg. Hovedparten af de sønderjyske frimenigheder gik i opløsning efter Genforeningen 1920. Nu er der kun 2 af disse tilbage, nemlig Rødding og Bovlund. Dertil kommer, at en række frimenigheder i 1960'erne og 1970'erne blev valgmenigheder, bl.a. Holstebro, Klim og Stevns.

Den første ordination af en præst kaldet til en grundtvigsk frimenighed fandt sted i 1874 på Askov Højskole. Gennem længere tid havde den danske frimenighed i Rødding, lige syd for den daværende grænse, ønsket egen præst, og dertil havde de udset sig Cornelius Appel. Han var ikke teolog af profession, men skolemand.

Menigheden så gerne, at danske præster deltog i ordinationen, bl.a. for at understrege forbindelsen mellem folkekirken og den søn-

derjyske frimenighed. Valgmenighedspræsten Vilhelm Birkedal fra Ryslinge Valgmenighed tilbød at foretage ordinationen. Højskoleforstanderne Schröder og Nutzhorn gik ind på at lægge hus til. Det kom end ikke på tale at benytte en dansk kirke.

Ordinationen af Appel fandt sted i højskolens gymnastiksal under deltagelse af mange fra menigheden i Rødding og indbudte grundtvigske valgmenigheds- og sognepræster. De fulgte stort set alle en opfordring til at møde op i ornat. Appel bar også en til lejligheden lånt ornat. Der findes flere beskrivelser af ordinationens forløb. En af dem kan man næsten kalde officiel – idet det drejer sig om en redegørelse fra højskoleforstander Ludwig Schröder om ordinationen, da bisoppen i Ribe ønskede at vide, hvad man dog havde foretaget sig. Beskrivelsen er lavet som et partsindlæg, til dels i forhold til de kirkelige myndigheder, der ønskede at straffe de deltagende præster – først og fremmest fordi de deltog i ornat. Men partsindlægget er også henvendt til de grundtvigske kredse og blev som sådan fremlagt på det såkaldte »Vennemøde« i Odense samme år.³

I en beskrivelse fra 1912⁴ kommenterer præsten Lavrids Nyegaard, i øvrigt svigersøn til Birkedal, at den første ordination til tjeneste i en grundtvigsk frimenighed IKKE var i overensstemmelse med Grundtvigs opfattelse af ordinationen! Nyegaard skriver: »Inden ordinationen forelagde Birkedal Appel et ordinationsløfte, bestående af fem spørgsmål... Jeg gør her kun opmærksom på, at ved denne af grundtvigske præster foretagne ordination har man ikke fulgt Grundtvigs anvisning. Dels afkrævede Birkedal Appel ligefrem et ja til den kristne kirkes tro og bekendelse efter dåbspagtens lydelse (den fremsagdes), dels spurgte han ham, om han »vil uddele de tvende højværdige sakramenter... efter Vorherres Jesu Kristi egen indstiftelses måde« og »prædike Guds evangelium ud af troens grund efter den oplysning, den Helligånd vil give, og den lære, de profetiske og apostoliske skrifter indeholder og hvortil den danske kirkes bekendelsesskrifter peger« uden at tilføje Grundtvigs formel: »efter bedste overbevisning derom«. Nyegaard beretter, at ordinationen i øvrigt fulgte folkekirkens ritual med overdragelsesformular og håndspåbyggelse.

Som nævnt fik ordinationen på Askov juridiske følger for de involverede præster. Sagen kom for en provsteret og siden for højsteret. De deltagende præster blev idømt ret beskedne bøder, dog gjaldt det kun de præster, der havde deltaget i ornat! Påklædningen, embedsdragten var dermed et afgørende signal, når karakteren af sam-

kvem med folk fra frie kredse skulle vurderes. Den særegne danske præstedragt blev også fremover en del af diskussionen omkring frimenighedspræsternes status. For netop ved brug af den sorte kjole med pibekrave kunne man tilkendegive, at nok var man frimenighed, men man markerede samtidig slægtskabet med folkekirken og den evangelisk-lutherske familie med sognemenigheder, valg- og frimenigheder. Hvad angik frimenighederne syd for grænsen havde de med brugen af den danske præstedragt mulighed for en synlig tilkendegivelse af danskhed. Fra 1912 blev der givet en generel tilladelse til frimenighedspræsters brug af folkekirkenes embedsdragt (det havde de fleste nu længe gjort!)

Niels Dael

I slutningen af 1800-tallet overvejede mange grundtvigske kredse at danne valg- eller frimenighed. På Askov Højskole var der etableret en slags præsteskoie for ikke-teologer. Skolen skulle uddanne folk til udsendelse til danske menigheder i USA og Sydamerika. En af disse udsendte var Niels Dael, som siden fik en overordentlig stor betydning for frimenighederne i Danmark og deres ordination af præster. Dael blev ordineret af frimenighedspræsten Rasmus Lund på Mors i 1886. Han tilbragte derefter en årrække i Argentina som præst for en dansk menighed.

Niels Dael kom tilbage til Danmark i 1908 og blev præst i Høve og Havrebjerg frimenigheder. Senere købte han gården Liselund ved Slagelse og oprettede her en »Menighedsskoie«, en slags højskoie, der delvis havde karakter af seminarium uden eksamensret. En række af de mænd, der deltog i kurserne på Liselund, blev senere frimenighedspræster. Niels Dael ordinerede de fleste af dem, enten på Liselund eller i den kirke, hvor de skulle virke. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at Dael uagtet sin funktion som ordinator i frimenighederne ikke på noget tidspunkt ytrede sig offentligt om sit syn på præsteordination. Han ordinerede bare! Dog redegjorde han en enkelt gang, indirekte, i en publiceret ordinationstale i *Højskoiebladet* nr. 12 og 13, 1925 for, hvordan og med hvilken hjemmel han opfattede sig selv som ordinator: »Hvem skal ordinere præsterne for de små kredse? Det kan jo ikke gå til på den sædvanlige måde. Ordinationen, som vi har taget i arv fra den katolske kirke, skal jo foretages af bestemte embedsmænd... en biskop skal foretage den.... Hvem har myndigheden? For jeg er ikke af den mening, som nogle er, at ordina-

tionen egentlig ingenting er – ja, nogle af mine nærmeste venner har den anskuelse, at man lige så godt kunne lade være.... Så gik jeg tilbage til den første menighed for at få at vide, hvordan de bar sig ad dér. Den første udsendelse skete i Antiokia, hvor Paulus og hans følgesvend Barnabas blev ordinerede til at gå ud, og det skete, som vi véd, under bøn og håndspåleggelse... Det var Ånden, der selv er virkende i dette øjeblik. Hvad der levede i den første menighed, det må vi, så vidt vi kan, holde fast ved, for det har virkelig noget at betyde«. Niels Dael anså altså Helligånds-epiklesen for at være af afgørende betydning ved en ordination! Daels funktion som ordinator blev aldrig kommenteret endsige betvivlet i *Højskolebladets* spalter. I bogen om de grundtvigske valg- og frimenighedens historie fra 1944 kaldes Dael ligefrem »en slags ordinationsbiskop«. I midten af 1930'erne gik Niels Dael ind i debatten om kvindelige præster og ordinerede selv den første. Som der i 1874 var markeret et nybrud med ordinationen af en frimenighedspræst, der skulle virke syd for grænsen, sådan blev det også med den første kvindelige præst. Maren Sørensen, Valsbøl, havde gennem mange år prædiket, døbt og taget til alters uden at være ordineret. Hun blev, uden kaldsbrev fra menigheden eller udsigt til et frimenigheds-embede, ordineret af Dael i Havrebjerg d. 27. oktober 1940.⁵

Udtrykker de frie ordinationer entydigt såvel ordinandens som menighedens opfattelse af en grundtvigsk embedsteologi? Da Holstebro frimenighed i 1916 ville ansætte cand.theol. Jens Krustrup som hjælpepræst for frimenighedens præst, Morten Larsen, skrev en folkekirkepræst, S.T. Balslev, i den anledning til Morten Larsen for at fraråde en fri ordination. Hans begrundelse lyder: »Kan det ikke i fremtiden komme til at volde den unge mand vanskeligheder; er det sikkert, at frimenigheden altid kan beholde ham i dens tjeneste; kan den dag ikke komme, da han ønsker at blive præst i folkekirken og kan der da ikke blive vanskeligheder for ham?«. Jens Krustrup ønskede imidlertid at blive ordineret af Morten Larsen, altså af menighedens præst og i menighedens midte. Folk fra menigheden var med til håndspåleggelsen. Selve ordinationen blev foretaget ved fremsigelsen af nogle enkle ord: »Holstebro Frimenighed giver herved i Jesu Kristi menigheds navn dig, Jens Nielsen Krustrup, fuldmagt til at tjene som præst her og alle vegne, hvor kristne har brug for din tjeneste«. ⁶

Niels Daels ordinationer blev i flere tilfælde anerkendte som gyldige i folkekirken. Som eksempler kan nævnes en sognepræst og en valgmenighedspræst. Helge Hostrup blev i 1925 ordineret af Niels Dael som præst i Frederiksborg frimenighed, og allerede i 1927 blev han kaldskapellan i Rørvig. Et andet eksempel er Aage Møller, højskoleforstander og frimenighedspræst fra Rønshoved. Også han blev ordineret i 1925.⁷ Han blev senere valgmenighedspræst i Mellerup uden at nogen anfægtede ordinationen.

Biskopperne

Folkekirkens biskopper blev fra slutningen af 1930'erne involveret i ordination af frimenighedspræster. Richard Andersen, der i 1939 blev valgt som præst i Ågård Frimenighed, blev ordineret af biskop Noack i Haderslev. Richard Andersen undrede sig ved samtalen med biskoppen over, at det slet ikke blev kommenteret, at han var kaldet til en grundtvigsk frimenighed. Han spurgte derfor: «jammen, biskoppen ved, at det er til en frimenighed udenfor folkekirken? Ja, ja, svarede Noack. Har De egen religion? Det havde jeg ikke, og så var den sag i orden».⁸ Biskop Noack modtog senere en irettesættelse fra Kirkeministeriet for at have ordineret Richard Andersen sammen med en »almindelig« ordinand i domkirken

Det samme var tilfældet i 1953, da cand.mag. Helge Noe-Nyegaard, Trængstrup frimenighed, blev ordineret af biskop Ølgaard i Odense Domkirke. Også i dette tilfælde tilkendegav Kirkeministeriet, at det ikke var korrekt at foretage ordination af en frimenighedspræst i domkirken sammen med en ordinand, der skulle tiltræde et folkekirkeligt embede.⁹ Noe-Nyegaard fik efter ordinationen overrakt et »Ordinationsbevis«. Dokumentet fortæller, at ordinanden er ordineret som præst for tre frimenigheder i Himmerland. Videre hedder det: »Denne ordination giver ikke adgang til at søge embede i Den Danske Folkekirke«. Det kunne efter loven om ansættelser i folkekirken heller ikke komme på tale. Men biskoppen har åbenbart ment, at det var nødvendigt at betone, at der var tale om et kaldsforhold og ikke et embedsforhold i relation til folkekirken. Ordinationsbeviset fra Odense er i øvrigt det eneste kendte af sin slags. Biskopperne har ikke udstedt kollats til frimenighedspræsterne, da disse ikke står under biskoppeligt tilsyn. Måske i teologisk henseende, men ikke i forhold til deres varetagelse af embedet. Der kendes i øvrigt kun få eksempler på, at frimenighedspræster har underskrevet præsteløftet i

forbindelse med ordinationen. I 1954 fulgte den tredje ordination af en frimenighedspræst, hvor ordinator var biskop i folkekirken. Og ved denne lejlighed blev der skrevet kirkehistorie, for ordinationen fandt sted i frimenighedens egen kirke (se foto herunder).

Ordinator var biskop M.C. Lindegaard fra Ribe, ordinanden N.T. Gårdhus og stedet var Rødding Frimenighedskirke. Ordinationen fulgte fuldt og helt folkekirkens ritual, og biskoppen bar sin embedskåbe. Der var dog én væsentlig forskel fra ordinationerne i domkirken; lægfolk deltog i håndspåläggelsen!

I 1955 blev der endelig givet en slags officiel tilladelse til, at biskopper kunne ordinere frimenighedspræster. Dog blev det bemærket, at det skete som en »rent privat akt«. En besynderlig formulering, idet biskoppen jo netop bliver bedt om at medvirke i frimenigheden i sin egenskab af biskop og ikke som privatmand.

I perioden 1955 til 2002 er yderligere en række frimenighedspræster blevet ordineret af folkekirkens biskopper: en i Trængstrup, to i Ryslinge, to i Morsø, en i Vesthimmerland og en i Ågård. Alle ordinationer på nær to er sket i frimenighedens egen kirke med efterfølgende indsættelse, enten ved biskoppen eller ved formanden for menig-

hedens bestyrelse. Dermed er samhørigheden mellem folkekirke og frimenighed blevet betonet.

I andre frimenigheder kan man møde en ordinationspraksis, der bevidst ikke inkluderer medvirken af en biskop. I Thorsted bruger man således ikke ordination, men alene en indsættelse. En ordination, der må siges at balancere mellem ordination og installation fandt sted i 1976 i Ågård. Her indsatte menighedens tidligere præst, Richard Andersen, den nye præst, Gunnar Kasper Hansen, i embedet. Han fortæller: »Det kom så til at foregå sådan, at vi holdt en ganske almindelig gudstjeneste, hvor Richard Andersen tog sig af formessen. Inden salmen før prædikenen holdt Richard Andersen en tale, hvor han på menighedens vegne indsatte mig som præst for frimenigheden (med håndtryk, mener jeg at kunne huske), og jeg overtog derefter gudstjenesten«. ¹⁰

Kirkeministeriets tidl. departementschef, August Roesen, kalder i sin Kirkeret fra 1976 frimenighedernes position i forhold til folkekirken for »en enestående særstilling«. Deres særkende er, skriver han, at de står udenfor folkekirken, selvom der ikke består noget modsætningsforhold med hensyn til bekendelsesgrundlag og lære. At de er frimenigheder skyldes, iflg. Roesen, menighedernes ønske om at organisere sig uafhængigt af statsmagten og under friere former end i folkekirken.

Et andet meget væsentligt forhold er, at frimenighederne IKKE hører til gruppen af anerkendte trossamfund. Så på en måde er de folkekirkelige, på en måde er de frikirker, på en måde og især er de, som Roesen sagde, enestående i forhold til de evangelisk-lutherske kirkers organisation i Europa og i særdeleshed de nordiske kirkers forhold til staten. Frimenighederne må således anvende folkekirkens kirker til gudstjenester!! Hvis biskoppen giver sin tilladelse.

Ordinationerne i frimenighederne er altid blevet anerkendt i de tilfælde, hvor en frimenighedspræst senere har søgt og fået et sogneembede. Der er ingen eksempler på, at en biskop ved udstedelse af kollats har forlangt reordination.

Grundtvigsk?

Som der i det ovenstående er givet eksempler på, er ordinationerne i de grundtvigske frimenigheder tilrettelagt meget forskelligt. De store forskelle indikerer en kongregationalisme, der i nogle tilfælde er dikteret af ordinandens ønske om at blive ordineret f.eks. af en biskop og

i andre tilfælde et ønske fra menigheden om, at modtagelsen af den nye præst markeres på en særlig måde.

Det fremgår af det tilgængelige materiale, at der er anvendt mindst seks forskellige ordinationsformer i frimenighederne ved modtagelse af ny præst. Disse dækker desuden over en række liturgiske variationer, som ikke skal omtales nærmere her:

- Ordination i frimenighedskirken ved en nuværende eller tidl. frimenighedspræst.
- Installation i frimenighedskirken ved en nuværende eller tidl. frimenighedspræst.
- Installation i frimenighedskirken ved en valgmenigheds- el. sognepræst.
- Ordination i frimenighedskirken ved en valgmenigheds- el. sognepræst.
- Ordination i frimenighedskirken ved biskop (ikke altid fra det pågældende stift hvor kirken ligger).
- Ordination i domkirken ved biskoppen.

Hvad er så det grundtvigske i dette? Ordinationerne er under alle omstændigheder udtryk for en luthersk embedsforståelse. Netop i menighedens midte, i den kirke, hvor den pågældende præst skal fungere, finder ordinationen sted. Kaldelsen – Rite vocatus jf. Augustana 14 – er dermed gjort øjensynlig for enhver.

Et væsentligt og særegent træk ved stort set alle ordinationer i frimenighederne er, at lægfolk, repræsentanter for dem, der kalder til embedet, deltager i håndspålæggelsen. Denne praksis er mere end 100 år gammel i frimenighederne og kan nu også findes i folkekirkens ordinationsritual, hvor der er mulighed for, at en eller flere lægmænd, efter biskoppens afgørelse, kan deltage i læsninger og håndspålæggelse.

Det særligt grundtvigske i de frie ordinationer ligger måske egentlig i den omstændighed, at menigheden ikke på forhånd er bundet af bestemte regler for, hvordan ordinationen skal finde sted. Enhver menighed har friheden til at fortolke mulighederne aktuelt og i hvert enkelt tilfælde. Kongregationalisme, ja, og samtidig en konsekvens af Grundtvigs ønske om størst mulig frihed for den enkelte menighed. Friheden til at gøre hvad man finder er rigtigst. Men den teologiske overvejelse og begrundelse for de enkelte ordinationer kan det være uhyre svært at finde.

Fra frimenighedernes første tid i 1870'erne har der været en udbredt modvilje mod at organisere en særlig ramme for frimenighedernes liv og kirkesyn. Hver enkelt menighed er ubundet af de andre.

Ordinationerne er kun blevet diskuteret i et større forum ved to lejligheder, nemlig Askov-møderne i 1881 og 1914. Ved begge møder, der nærmest havde karakter af en synode, deltog repræsentanter for grundtvigske kredse, både inden for og uden for folkekirken, og der blev vedtaget såkaldte »adresser«. Resolutioner der, blandt mange andre punkter, ikke ønskede ordinationen afskaffet, men derimod præsteløftet. Helt i forlængelse af Grundtvigs tilkendegivelser. Siden er ordinationerne ikke blevet drøftet i en bredere kreds. I 1920'erne og 1930'erne blev spørgsmålet rejst fra tid til anden i *Højskolebladet*, men det gav aldrig anledning til en længere varende debat. Så når spørgsmålet »Hva nøtt er et te?« skal besvares i forhold til de grundtvigske frimenigheders opfattelse af ordination, tegner der sig et billede af en fælles, men ikke direkte artikuleret forståelse af, at det *skal* til! Men kun ganske få dokumenter belyser emnet; der er ingen synodale eller andre vedtagelser, ingen liturgiske anvisninger på et særligt grundtvigsk ritual – men først og fremmest praksis.

Noter

1. Kirkeligt Samfund publicerede nogle år senere, i 1995, et "Ritualforslag til præsteordination".
2. »Frie ordinationer« er arbejdstitlen på et projekt, der gennemføres i Grundtvig-Akademiets regi med Hans Raun Iversen fra Institut for Systematisk Teologi i København som vejleder. For om muligt at nå frem til en beskrivelse af, hvorvidt der er tale om et særligt grundtvigsk ordinationssyn i Danmark, tages der udgangspunkt i de ordinationer, der siden 1874 har fundet sted i de grundtvigske frimenigheder. Ordinationer, der ikke implicit var og er bundet af folkekirkenes ritualer og praksis.
3. L. Schrøder og L. Helweg: *Om Cornelius Appel's ordination*. Odense 1874.
4. Lavrids Nyegård: *Vilhelm Birkedal. En levedsskildring*. København 1912.
5. E.M. Wiberg Pedersen (red.): *Se min kjole*. 1998, p. 180-181.
6. *Holstebro Valgmenighedskirke, 100 år*. Holstebro 1985.
7. Jens Marinus Jensen: *Præsten Niels Dael*. 1957.
8. Gunnar Kasper Hansen (red.): *Ågård Frimenighed 1887-1987*. Rødding 1987, p. 96.
9. Beretning fra Helge Noe-Nyegaard. 2002 (ikke publiceret).
10. Beretning fra Gunnar Kasper Hansen. 2000 (ikke publiceret).

Hasse N. Jørgensen, valgmenighedspræst
Finsens Alle 25
5230 Odense M.

Tre skridt fra livet

• Som præst er man altid mindst tre skridt væk fra livet. Det teologiske studium, kurset på Pastorseminariet og ansættelsesproceduren sætter skel mellem præst og menighed. Spørgsmålet er så, om man som præst vil og kan gå de tre skridt tilbage igen og bringe sig i øjenhøjde med sognets beboere. Det kræver jo bl.a. også, at sognets beboere er villige til at komme præsten i møde. I denne artikel fokuseres der på uddannelsens betydning for præstens identitet og autoritet, set i lyset af et etnografisk feltarbejde på Pastorseminariet i København.

Det dominerende præstebillede, en kulturel stereotyp, karakteriserer den typiske præst nogenlunde sådan her: Han er mindst i midten af 40'erne, lidt distraet, godmodig, godt gift, og man kan ikke sige hans livsførsel på den moralske midtbane noget på. Gud kan han måske til tider slås lidt med, eftersom alle kender til tvivl, men dybest set er han dybt forankret i troen med en særlig fromhed og traditionalitet. Som sådan er præsten en ualmindelig person – af den lidt sære, uforståelige slags – indkapslet i et lidt verdensfjernt hjørne af tilværelsen bag skæg, kjole, stendige og tweed og let fugtige hænder.

Klæder skaber folk, eller sagt i et mere generelt perspektiv, så er stereotypen udtryk for, at der skal særlige former til at skabe identitet og autoritet. Med til billedet af præsten hører også særlige teologiske kompetencer, såsom at man nogenlunde kan Bibelen, salmebogen og kirkehistorien udenad og i øvrigt har ritualerne og deres koreografi på rygmarven. Gud, kirke og menneskelige særtræk er i den kulturelle stereotyp flettet sammen i præstens person i en ret fast form. Ét af resultaterne bliver en forventning om en from uangribelighed, en form for autoritet. Man sviner ikke præsten til, kritiserer endda meget nødigt, går ikke i clinch, og modsat forventer man sig heller ikke, at

præsten deltager på lige fod i noget som helst. »Man er lidt uden for nummer«, som en præst har forklaret det.

Man er som præst bærer af en identitetsmarkør, der kommer én i forkøbet på mange leder og kanter, måske allerede i det øjeblik man tilkendegiver sig som potentiel teologistuderende. Da ser ens borddame måske en ekstra gang på én og kaster sig ud i en længere redegørelse om præster, himlen eller kirkemusik, som man kun har få eller ingen forudsætninger for at bidrage noget særligt til. Dette er i det mindste en erfaring præster ofte kan fortælle om – også som en konstatering af, at udviklingen af den sjælesørgeriske evne til at lytte udmærket kan begynde i den noget nødstedte erfaring af, at man simpelthen endnu ikke rigtig har noget at sige.

Den kulturelle stereotyp er et kollektivt billede, som ikke har hjemme noget præcist sted, men lever som en slags tavs forudsætning, en fælles baggrund for de mere erfaringsnære billeder næsten alle også har af præster. Her er den typiske erfaring, at præsten slet ikke er, som man havde forestillet sig, eller i det mindste ikke slet så sær. Hun kan f.eks. være ret frisk og løbe på rulleskøjter eller være en ligefrem fyr i en læderjakke. Det kan også være, det går op for én, at en samtale i forbindelse med en vielse ikke nødvendigvis forløber som et mindre bibelsk foredrag, eller at en gudstjeneste ikke nødvendigvis snegler sig af sted anført af præstens indforståede gestik og kodesprog, og at præsten ikke nødvendigvis er så from, som man troede.

De to former for præstebilleder, den dominerende stereotyp og det erfaringsnære billede, lever side om side og dementerer ikke hinanden. De to billeder er samtidigt med til at definere den enkelte præst. Præsten skal nemlig helst både være helt ualmindelig og helt almindelig i alle sager trosmæssigt, moralsk og socialt. Dette træk af modsætningsfyldte roller i identitetsdannelsen er ikke noget særsyn, men det er uden tvivl et ret markant anliggende for præsterne. Der er desuden ikke alene tale om to konkurrerende billeder i den almindelige offentlighed, men også en række ret forskellige mandater at udfylde og roller at udføre i den konkrete praksis. Der skal ikke de samme kompetencer til at være liturg, underviser for minikonfirmander, foredragsholder og kaffedrikker med pensionisterne. Det er derfor også en udbredt refleksiv ramme i forskning og hverdag, at præsteembedet i dag stritter i mange retninger, og at risikoen for at falde i én af sprækkerne er stor.

Jeg skal ikke kunne sige, hvor forskellige eller ens præster *i grunden* er, og hvor udsatte arbejdsmæssigt og identitetsmæssigt de er i

disse år i forhold til alle mulige andre erhvervsgrupper. Dét, jeg er interesseret i her, er at vise nogle elementer i dannelsen af pastoral identitet set inde fra en teologisk-kirkelig institutions eget gebet, som kan forklare afstanden mellem de to præstebilleder. Den officielle rutinemæssige teologisk-kirkelige betragtning går på, at der er en voksende afstand mellem kirken og folk, mellem præster og sognebørn, takket være sidstnævntes afstandstagen. Det er f.eks. en ofte tilbagevendende betragtning, at befolkningen som helhed har meget ringe almene kundskaber og praktisk forståelse for kristendommen. I det lys er det ikke svært at forstå den folkelige tendens til at stereotypisere præsten som sær og gammeldags: det er simpelthen, fordi folk ikke er opdateret. Dertil kan man spørge, hvorvidt den teologisk-kirkelige verden selv har forvaltet den opgave, som alle ellers taler om: 'at formidle kristendommen for det almindelige, moderne menneske'. Ser man nærmere på den teologiske og kirkelige praksis virker det nemlig som om, at denne selv i høj grad er medproducent af det stereotypede billede.

Set fra Pastorseminariet

Ved kursusstart på Pastorseminariet (PS) kan man få det indtryk, at kurset på de 16-17 uger for nogle af de studerendes vedkommende er begyndelsen på en langvarig opgave at blive præst, mens andre allerede er meget tæt på at være fremme. Jeg fulgte kurset på PS i København i efteråret 2002 som feltarbejder med den hensigt at lære, hvordan det er at lære at blive præst. Denne læreproces sker også mange andre steder, men netop PS forekommer at være et sted, hvor mange af erfaringerne samles og deles.

På den ene side handler kurset på PS om at få mulighed for at føre mange års sammensparet teori ud i praksis, på den anden side kommer de studerende også til at stå i en praksis, som betyder, at de må tage teorien op til nærmere eftersyn. Det var en af rektors indledende bemærkninger i sin velkomst, og kurset levede også som helhed op til den beskrivelse. Der var indlagt fire ugers praktik hos en præst, og undervisningen bestod i øvrigt af en hel del øvelser i homiletik, sjælesorg, gudstjenestegrupper mv. Rektor understregede også, at PS er et beskyttet område, hvor man har lov til at eksperimentere – og derfor også dumme sig – uden at det vil få de sædvanlige konsekvenser. Kurset udgør, set i sin socio-kulturelle sammenhæng, en slags beskyttet mellemrum, en overgangsfase mellem to roller eller identiteter.

Man kommer formelt som teologisk kandidat og har mulighed for at udvikle en pastoral identitet, inden eller samtidig med at man opnår en konkret ansættelse.

Som teologisk kandidat er man imidlertid allerede godt på vej til at blive præst. Måske er det ikke ens selvopfattelse, og flere studerende tilkendegav også i den korte introduktionsrunde, at de ikke var sikre på, at de skulle være præster, endnu flere at de ikke havde en kirkelig baggrund. 'Kirkelig baggrund' betød, at forældrene og familien havde haft et ret intensivt kirkeligt engagement, kunne jeg regne ud. Selv om man selv havde gjort sig mange erfaringer fra f.eks. gymnasietiden og fremefter, talte det ikke med til *baggrunden*. Vi var i alt 25 studerende, og set fra min synsvinkel, som feltarbejder med en amatørteologisk kompetence, var det påfaldende, hvor meget kirkelig erfaring, de studerende kunne referere til. Og hvor vidende de var om detaljer og store linjer i præsters embede og hverdag. Socialiseringen til præsteembedet var allerede i fuld udvikling.

Selv om der er bagdøre ind i præsteembedet, er den teologiske uddannelse det normale adgangstegn, og ligesom man hos andre faggrupper, ikke mindst blandt nyuddannede, ofte kan mærke en meget høj grad af faglig bevidsthed, så blev det mit indtryk, at disse teologer også var i identitetsmæssig topform. Skolingen, eksamenerne, anstrengelserne, årene sidder i kroppen. Man har overvundet indtil flere kriser undervejs, man er igennem, det lykkedes. Mange teologer kan fortælle om, at studieårene rummer både kulturchok og andre erkendelsesmæssige kolbøtter. På universitetet er der en opmærksomhed på disse identitetsmæssige aspekter i uddannelsen i form af studievejledning og forskellige mere eller mindre erhvervsrettede faglige arrangementer, men det er ikke et aspekt, som er indlejret i den primære opgave i form af videnstilegnelsen. Hvordan man 'har det' med at blive læge, antropolog eller teolog med en fremtid som præst er et anliggende for den studerendes mere private refleksioner og diskussioner.

En socialiseringsproces foregår både med det enkelte individs åbne erkendelse af den konkrete kulturelle sammenhængs betydning og med en mere skjult tilegnelse af kompetencer, præferencer mv. Man ved godt, at det ikke er en tilfældighed, man lærer dansk i en dansk familie, og at det sikkert ikke er helt tilfældigt, at man som datter af to farmaceuter netop kommer til at vælge at læse til farmaceut, selv om der selvfølgelig også er andre veje til sprog, uddannelse mv. Hvad, der er vanskeligere at gennemskue og reflektere over, er hele

det sæt af holdninger, smag, måder at tale på, bevæge sig på og ikke mindst tænke på, som man langsomt overtager og udvikler gennem opvækst og uddannelse. Der er masser af særtræk ved måder at handle på, som forbliver dunkle og uerkendte af den enkelte person og for hele den gruppe, som deler de samme tilbøjeligheder i tænkning og handlen. Det er naturligvis ikke rigtigt, at alle præster er duknakkede og har skæg osv., men derfor er det ikke udelukket, at man kan tale om typiske pastorale kendetegn, en klasse af pastoral kapital, som det store flertal af præster faktisk deler, hvoraf noget af den er bevidst, noget af den ubevidst, noget af den selvudnævnt, noget af den tilskrevet af andre.

Pastoral kapital

Sociologen Pierre Bourdieu taler i den sammenhæng om, at personer i et givet socialt felt besidder mere eller mindre symbolsk kapital, som de anvender i deres interaktion med andre personer. Status, autoritet, hierarki bliver på den måde hele tiden forhandlet i den konkrete praksis. Den symbolske kapital er en slags pulje, som dannes af økonomisk kapital, social kapital og kulturel kapital.

Hvis man tager de tre former for kapital i betragtning hver for sig, er den *økonomiske* kapital blandt præster generelt umarkeret. Præsters løn er hverken særlig høj eller særlig lav. Man befinder sig i den bedre midte med ordentlige pensionsforhold og en eventuel interessant bolig som det eneste plus. Man er på nogenlunde sikker grund, og om end der internt nok kan være utilfredshed med løntrin, tillæg, kørselsordning mv., så er den økonomiske side pr. definition sat i skyggen af de to andre kapitalformer, som det mere sømmer sig for en præst at engagere sig for alvor i. Gud og en fed gage hører dårligt sammen.

Med hensyn til den *sociale* kapital optager præsten også en forholdsvist umarkeret position i takt med, at de højere uddannelser er så udbredte, men der vil naturligvis være forskel på det fra sogn til sogn. Præster på landet kan godt finde sig selv i den position, at det falder naturligt, at det er dem, der tager sig af regnskaber, arkitekter, korrespondance med forskellige myndigheder mm., skønt de ikke har den mindste formelle kompetence dertil, men forventes at kunne tale samme sprog som andre folk med boglige uddannelser. Tendensen til det umarkerede træder også frem ved den udbredte forventning, at den specialviden, som præsten har, bør kunne oversættes og

formidles til almindeligt dansk. Ellers er det ikke meget værd. Der er generelt en samfundsmæssig brug af eksperter og ekspertviden, men der er også store krav og forventninger om, at denne viden gøres alment forståelig og anvendelig. Psykologiens popularisering er i den forstand et eksempel på en succes, hvad angår udbredelse. Teologien er gået en anden vej.

Den teologiske uddannelse er heller ikke speciel i sin formelle opbygning i forhold til det øvrige universitet. Der er en vægtlægning på klassiske discipliner såsom sprog, kirkehistorie og dogmatik, og der er mulighed for at engagere sig i mere uortodokse felter, som principielt lige så godt kunne have foregået på andre institutter. Som i andre akademiske traditioner lærer man firkantet sagt nogle hundrede særlige begreber, men bag denne lille ordbog ligger der en tænkemåde, som kun vanskeligt kan tilegnes uden for studiet. Det teologiske sprog er en vigtig del af den *kulturelle* kapital og indeholder ord som åbenbaringsteologi, Confessio Augustana, futuristisk eskatologi, Vatikanerkoncilet, julesorg og besindelse. Dertil knytter der sig præferencer for særlige tidslinjer, geografiske rum og andre diskursive tyngdepunkter. Paulus, Augustin og Grundtvig vejer f.eks. tungt på tidslinjen, kun meget få kontinenter og landområder findes rigtig på landkortet (Europa og Mellemøsten), mens sjælesorgen, nadveren og homiletikken har fine læremæssige traditioner. Den teologiske verden er på den måde lille set i relation til et aktuelt parameter som globaliseringen, stor i forhold til den historiske dybde og kristendommens virkningshistorie (endnu et teo-ord), overfladisk i sin beskedne interaktion med andre fagtraditioner, dyb i sin gentagne, detaljerede kommentering af visse grundtekster.

Har man én gang fået tilegnet sig en fagtradition gennem den skoling og de autoritetsforhold, som uddannelse nu en gang er, er det svært at aflære sig den igen. Ved daglig brug holdes kompetencen og sansen for det faglige spil ved lige gennem informationer alle steder fra: Fra de faglige tidsskrifter, kolleger, egen produktion osv. Som bare en halvfremmed fugl fornemmer man tydeligt den uskoledes fravær af *feel for the game* (jf. Bourdieu). Man kender ikke præcist linjerne og reglerne for den bane, der spilles på.

I universitetsuddannelsen ligger der så rigeligt med grundlæggende erkendelsesmæssige og sociale erfaringer for, hvordan banen og spillereglerne bliver etableret, men disse erfaringer inddrages som sagt meget sjældent reflektivt i uddannelsesforløbet. Hvad det vil sige pludselig at fatte noget, en teori, en historisk sammenhæng, et

analytisk niveau, en metodes begrænsning eller en metafors rækkevidde – det er ikke noget, man typisk taler om. Heller ikke hvordan faglig viden forholder sig til det sociale felts mekanismer og hierarkier, dvs. hvordan man udveksler viden mellem personer placeret meget forskelligt mht. status og position. Og heller ikke hvad videns tilegnelsen og studiemiljøet i øvrigt gør ved den enkelte studerende i forhold til de omgivende sociale sammenhænge, den enkelte studerende færdes i og forholder sig til. Den historisk kritiske metode, hermeneutikken, kirkehistorien, fransk filosofi eller Kierkegaard åbner for verdener, man ikke kendte eller kun anede, og forståelsen af troen, skriften, kirken og ritualer er ikke længere den samme. Det er ikke rigtigt, når den almindelige viden vil vide, at ‘man læser til præst på teologi’, men det er heller ikke helt forkert.

Hvis hele det sæt af transformationer, som den enkelte studerende undergår, skulle kunne gøres reflektivt, ville det kræve en teori om læring og identitetsdannelse, systematisk anvendt på den konkrete praksis. Det kunne være nyttigt i forståelsen af, hvilken viden man besidder, hvori den adskiller sig fra hverdagens viden og andre faglige forståelser, og dermed hvad der skal til for at formidle og placere sin viden i det pastorale arbejde, som typisk foregår blandt ikke-teologer.

Socialiseringens traditionalitet

Man kunne måske forestille sig, at PS var et velegnet sted for en refleksion over udviklingen af teologisk og pastoral identitet, og overvejelserne foregår også hist og her i mellemrummene mellem de mere redskabsagtige fag, men udelukkende ad hoc i form af anekdoter, rutiniserede selvrepræsentationer og korte meningsudvekslinger.

Undervisningen på PS havde en ret klar linje i den viden og det kendskab til den kirkelige kultur, man gerne vil have, at de studerende opnår. Den fra begyndelsen udleverede undervisningsplan illustrerer ved sin opbygning og detaljer, at der er en bunke kundskaber på den ene side af bordet, som skal skubbes over på den anden. Man mærker hensigten, også at bunken fra lærernes side fornemmes som værende så stor, at tidspres, beskæringer og forkortelser er et uomgængeligt vilkår. Jeg skal ikke vurdere undervisningens standard, pointen er, at undervisningen udspiller sig i ‘sammenstødet’ mellem teori og praksis, men at der på feltet ikke forefindes nogen teori eller systematisk refleksion over dette sammenstød. Det er ikke så mærkværdigt eller enestående for en uddannelse, og det er ikke enestående

for det teologiske og kirkelige felt i øvrigt. Den praktiske teologi ligger lavt i det teologiske hierarki, og det er særdeles sparsomt med empiriske undersøgelser af den teologisk-kirkelige praksis. På PS, som i det kirkelige felt generelt, er opmærksomheden helt systematisk rettet et andet sted hen end det sociale felt: nemlig på det normative og regulative (hvad er ret tro, hvad mente Grundtvig i grunden, og hvori adskiller nadverritual lille b sig fra lille c).

Undervisningen på PS havde karakter af at være omskrevet af tavse konventioner og halvgamle traditioner om, hvordan man sluser de studerende hen mod den fremtidige destination. Jeg selv havde en følelse af at blive lukket ind i en glasklokke, ret tæt tillukket af et væld af pastorale og kirkelige markører: skolestuens spartanske katederstemning, opholdsstuens små sofagrupper og ovale spiseborde i afdæmpet muntre farver, ritualbogens snoretræk og strikse forordninger, undervisningsplanens eksotiske ordvalg (homiletik, kateketik, morgensang og bøn, liturgik, messesang mv.), de super traditionsbevidste gudstjenester i en nærliggende kirke, og alle de løst henkastede referencer til autoriteter som Sorrig og glæde, Kierkegaards Angest, Salme 21 og Luthers Magnificat.

At være på et længerevarende ophold i den intenst teologisk-kirkelige verden betød, at det kørte rundt med salmer i hovedet, og at der er verdener udenfor, som ikke længere rigtig eksisterer. Der er ikke andre religioner, og der er ikke ikke-kirke. Der er kun spørgsmålet om, hvilken salme der er den bedste her og nu, og hvad der som minimum hører med til en andagt. Verden bliver set gennem et kristent vindue, og der bliver skabt en verden udenfor af menighed, søgnebørn og uforstående, som ikke har mulighed for hverken genmæle, selvidentifikation eller protest.

Det var naturligvis ikke alle, der godtog alt, hvilket både diskussioner og mere tavse ytringer som fravær og andre stumme protester viste dagligt. Men der var, eller det var dét, jeg klart fornemmede, en stor kerne af klassisk faglig og kirkelig selvbevidsthed fra både undervisere og studerende og en fornemmelse af et fælles anliggende. Betragtet som en social institution var glasklokkefornemmelsen udtryk for det væld af beskyttende mekanismer, som gør institutionen distinkt som sted og som officiel udsteder af kandidaternes pastorale legitimitet, der sætter sit særlige mærke i hver enkelt studerende.

Den kulturelle kapital som studerende tager med sig fra PS er også kerneværdierne i det folkekirkelige felt set med pastorale øjne: højmesse, prædiken og salmebogen har en høj prioritering, og

sjælesorgen er gennem en årrække steget i graderne. I den kulturelle konservatisme og traditionsbevidsthed, som hersker i det folkekirkelige felt som helhed, og som udtrykker sig i ritualets vægt, kirkerummenes arkitektur, kjolen, det bibelske sprog mv., kan man godt mærke, at det er længe siden, der har været en reformation, og at (post)modernismekritikken har gode kår. Og således også blandt dagens studerende. De er med på den pastorale selvforståelse, at man er uden for nummer, og leder gerne i historien for at finde stemmen uden for. Man står for en korrektion, en dybere erkendelse, sandhed, leverandør af åndelig føde (eller hvordan man nu præcist forstår det) uden for mainstream, samfundet, kulturen, politikken (eller hvordan man nu præcist forstår det).

Institutionens rutinisering

Bag den pastorale forms dannelse ligger både de studerendes accept og institutionens autoritet. Blandt magtmidlerne var de spredte referencer til mødepligt og obligatoriske opgaver, en justits som ikke blev konsekvent overholdt, men derfor bestemt ikke virkede mindre magtfuld i de studerendes bevidsthed. Lærernes naturlige placering ved katederet, i kontoret og ved eget spisebord markerede også forskelle og afstand. Alle introduktionerne til fag og forløb, som sætter grænserne for det legitime og det uvedkommende og alle de *manglende* introduktioner til temaer, gæsteundervisere mv., som delvist tilsid sætter de studerendes mulighed for refleksion og kritik, havde også sin indvirkning på fornemmelsen af, at det er institutionen, som besidder et symbolsk overskud, mens de studerende repræsenterer et underskud. Dertil kommer alle referencerne til erfaringerne fra det virkelige liv, som virkelig kan sætte den uerfarne til vægs i den teori-svage sammenhæng.

Disse eksempler henviser til institutionens rutinisering af det sociale liv, og den opbygning og forhandling om den symbolske kapital, som foregår på mange erkendelsesmæssige planer og af mange hensyn, økonomiske, teologiske, rumlige, fagpolitiske, historiske osv. At det ikke er de enkelte personer, der er herrer over situationerne, men en institutionel logik, der står for en stor del af rutiniseringen, var implicit aflæselig i f.eks. undervisningsplanen, hvis puslespil af kaos og orden var vokset ud af mange semestres justeringer og tildigtninger. Og eksplicit forklarer rektor også på førstedagen, at grunden til, at PS

ser ud, som det gør, har en længere historie bag sig og mangeartede interesser fra bl.a. ministeriets, universitetets og biskoppernes side.

PS integrerer store dele af det teologisk-kirkelige felt i sig og fungerer på den måde som en lille prototype på det folkekirkelige felt som helhed, en modelverden hvor uordinerede har dispensation til at forrette nadver, og hvor en øvelse så som at man skal skrive en prædiken på en halv time legitimeres med, »at sådan er det også, når I bliver præster«. Forskellene mellem underviserne og de studerende, som markeredes på talrige måder, også hen mod afslutningens mere hyppige tale om, at man jo fremover ville mødes som kolleger, ligner de forskelle og magtforhold, som i øvrigt gør sig gældende i kirkelig sammenhæng, ikke mindst mellem lærd og læg, præst og menighed. Der hersker også megen ligefrem lighed i undervisning og samtaler på PS i overensstemmelse med de herskende kulturelle former generelt, men samtidig er den grundlæggende magtfordeling ikke til diskussion. Når klokken ringer, gør man sådan og sådan.

Den relative autoritet

Den pastorale skoling fortsætter efter PS med stærkt autoritetsdemonstrerende skrivelser og mødeformer i ansættelsesproceduren, foruden bispeeksamenen, ordinationen og indsættelsen. I gennem hele forløbet – teologi, PS og ansættelse – kommer den kommende præst i besiddelse af et overskud i forhold til menigheden ved formelle kundskaber som kirkebogsføring, lovstof, bibelkundskab, kirkeårets rytme, retoriske færdigheder mv., som afsætter sig i hele den måde, man møder menigheden, ikke-præsterne, i de forskellige sociale sammenhænge som liturg, sjælesørger, menighedsrådsmedlem osv.

Kurset på PS varer ikke længe i forhold til det teologiske studium, og præsten i embedet trækker måske ikke mere end to-tre mindeværdige eksempler frem fra den tid. De studerende lærer ikke hinanden tilstrækkeligt at kende i dybden og bredden, til at den fælles erfaring bliver voldsomt formativ, men nok til at sansen for variationen af teologiske og pastorale identitetstyper videreudvikles og bestyrkes. Gruppedannelsen var i dette tilfælde ikke udpræget, og klassifikationssystemer for de teologiske grupperinger var ikke veludviklede (i stil med det øvrige folkekirkelige felt), men der var hele tiden markeringer for og imod det ene og det andet, et mærkeligt spil uden tabere og vindere, fordi alle punkterne for uenighed i og for sig er velprøvede klassikere (f.eks. kvindelige præster, om højmessens bedst deles op

i tre eller fire enheder, og hvor lidt eller meget Luther kan man klare sig med, og hvad er en bøn). »Det kan diskuteres ind i evigheden«, som en underviser sagde en dag, og der blev grinet lidt, som om man delte en fælles hemmelighed om den sten i skoen, at det aldrig vil lykkes at blive enige, og at det medfører et ubehag.

Ingen er tilsyneladende decideret udenfor, og ved øvelserne, hvor en underviser f.eks. spørger om, hvad det vigtigste krav er til en prædiken eller en sjælesørger, kan man godt se på underviserens ansigt, at ikke alle svar forekommer lige geniale, og at der egentlig fiskes efter et bestemt svar, men rummelighedens takt og tone breder sig lige så meget på PS som i resten af det folkekirkelige felt. Her lever variationer af det rigtige og det forkerte, det relevante og irrelevante, sande og falske side om side med meget få offentlige eksklusioner og direkte, polemiske meningsudvekslinger i sammenligning med det væld af strategier, der er udviklet til at nedtone teologiske uenigheders ubehagelige konsekvenser, når man står ansigt-til-ansigt. I kronikker og almene udsagn om personer og typer, der ikke er til stede, kan man nok være skarpe. I prædikener, sjælesorg og andre direkte møder udvikles der korrekte og kompromissøgende formuleringer, så ingen for alvor kan tage anstød. Humor, sidespring, vanskeligt gennemskuelige metaforer og anekdoter tages ofte i brug, når man nærmer sig farlige områder. Et eksempel er f.eks. den sogneaften, hvor en deltager fortæller om den store interesse der i dag er for åndelige emner, og at der bliver udgivet mange spændende bøger, som præsten vel også har opdaget og læst, hvortil præsten hurtigt og morsomt svarer, at han ikke læser bøger – og så var den ikke længere. Man lo, kom ingen vegne, men stemningen var venlig, alle var velkomne.

I den kollegiale omgangsform kommer den ret store grad af social relativisme til udtryk i, at man hurtigt indser, at der ikke er mulighed for at blive enige, og at der i øvrigt ikke er nogen mulighed for forlig eller dom hos højere magter. Sanktionerne bliver typisk højst en irettesættelse fra biskoppen, himmelvendte øjne, eller en sidebemærkning såsom »man skal høre meget, før ørerne falder af«. Sommetider går proppen af i et kort fyrværkeri, men offentligt hersker våbenhvilens stemning.

Den sociale logik, som blandt andet udvikles på PS, er en social relativisme koblet med en personlig absolutisme (radikale holdninger), som er langt mere typisk end en personlig relativisme (dét, at der er flere sprog, flere tolkningsmuligheder, som man kan forholde sig til). Det kan godt være, at man tilkendegiver denne relativisme, men da

oftere som en hurtigt overstået undvigemanøvre end som lejlighed til loyalt og grundigt at præcisere de forskelle og uenigheder, som de facto er til stede. Virkeligt at mene noget, virker til at være en vigtig kulturel kapital i det teologisk-kirkelige felt. Når tro samtidigt anses for at være gjort af et skrøbeligt stof, hvor man hurtigt kan komme til at gøre den og hinanden ondt (hvilket er en generel kulturel forudsætning), er der lagt vanskeligheder i vejen for samtalen og diskussionen. Det fortælles, at stemningen for år tilbage var tilbøjelig til at være mere konfrontativ og polemisk end på de seneste årgange, så der er formentlig tale om forskellige konjunkturer. Overordnet set synes der dog at være en praktisk, social-teologisk rummelighed, som ikke udmønter sig i friheden til forskelle, men en utydelighed og garderethed i måden at formulere sig på, som i hvert fald for ikke-teologer forekommer vanskelig at forstå. Hvad er egentlig forskellen mellem at tale om Gud som kraft, Gud som person og Gud som begreb? Hvad er det evige egentlig ved det evige liv? Hvad er egentlig det centrale i kristendommen, og hvori er forskellene mellem tre svar, såsom at det er kærlighed, næstekærlighed og frelse. Sekulariseringen har gjort sit for, at der er et kristent særsprog hjemmehørende i den rituelle sammenhæng, og det folkekirkelige felts sammenhæng synes oftere at være afhængig af både utydelighed og traditionalitet som kompromisskabende midler.

De virkeligt direkte konflikter og tydelige meningstilkendegivelser synes at høre hjemme i de mere organisatoriske sammenhænge, såsom »hvorfor er der ikke nogen, der tager kaffe med« – lig med samarbejdsproblemerne i den enkelte kirke mellem præst, menighedsråd, graver, kordegn, organist mv. og i de højere organisatoriske lag i stifter og ministerium.

Lokaliseret autoritet og stereotypens liv

Præsten har en begrænset og lokaliseret autoritet i udvekslingen af den symbolske kapital i sognet, kirken og samfundet generelt. Teologisk og kulturelt er der flere konkurrerende og modstridende tolkningstraditioner og handlemuligheder til snart sagt hver enkelt problemstilling, og den enkelte præst befinder sig derfor konstant i faren for at blive modsagt. Efterhånden som de kirkelige anliggender gennem århundreder er blevet mere og mere marginaliserede i forhold til retlige, økonomiske og sociale områder som uddannelse, sundhed

mv., er der kun nogle ret veldefinerede beføjelser over liturgi og forkyndelse tilbage.

En anden side af den lokaliserede autoritet viser sig ved, at der foregår mange ting rituelt, forkyndelsesmæssigt og holdningsmæssigt, som ikke ville kunne fortsætte, hvis biskopperne effektiviserede deres tilsyn, og hvis folk i almindelighed kunne gennemskue regler og frihedsgrader. Men præsten bliver ikke så ofte åbent modsagt, og præster siger heller ikke så ofte noget åbent i den forstand, at det kan efterprøves i hverdagens sprog og eftertanke. Eftersom folk i almindelighed ikke behersker de kompetencer, som præster har brugt både fem og ti år på at opøve, er det derfor en vanskelig opgave at mødes åbent og direkte.

For folk i almindelighed er der nok at forundres over ved præstens kompetencer, præferencer og fremtræden og derfor også stof nok til skabelonen for præstens ualmindelighed. Med til dannelsen af det stereotype præstebillede hører en uigennemtrængelighed af til lærte vaner og kundskaber, som gør, at man i embeds medfør ikke opfører sig som en ren Per eller Poulina. Der er ofte beskrevne teologiske grunde dertil, formuleret inden for begrebet om det særlige præsteembede eller sagt mere ligeud som at man er 'talerør for Vorherre', 'hyrde', 'den anden', eller 'den der siger dét evangeliske ord, som ingen kan sige sig selv' osv., men der er også alle de andre vaner og kundskaber, man tager med sig, når man 'læser til præst'.

I hele runden af arbejdsopgaver og hverdagsliv er præsten både en Per og en præst, der trækker på både det stereotypiske og det erfaringsnære præstebillede. Nogle præster trækker mere på det dominerende stereotypiske præstebillede og er præster med stort p og pæn jakke som en shaman- og sognekongeagtig kristendomsbestyrer, andre bleger håret kridhvidt og lægger stor vægt på at deltage i hverdagslivets væsentlige ikke-kirkelige institutioner såsom bageren, fitnesscentret, plejehjemmet og det daglige mediefokus. Stereotypen er under alle omstændigheder umulig helt at undvære, hvis man ønsker at blive genkendt som præst.

Noter

1. Det skete som led i et 2-årigt forskningsprojekt *Præster: identitet og autoritet*, finansieret af Carlsbergfondet. Jeg vil gerne takke rektor, resten af staben og ikke mindst de studerende for den imødekommenhed, de alle viste mig.

Cecilie Rubow, antropolog, ph.d. Blågårdsgade 2, 1.tv., 2200 Kbh. N.

Præsteboligen som arbejdsmiljø

Kønsmæssige forskelle og familieliv

- Mandlige og kvindelige præster reagerer psykisk forskelligt på påtrængende adfærd i forbindelse med præsteboligen. Når menighedsrådet eller et sognebarn trænger ind i privatboligen, får kvindelige præster det psykisk dårligere, mens det ikke påvirker de mandlige præster. Det samme forhold gør sig gældende, når familielivet bliver forstyrret eller umuliggjort af arbejdet.
-

Der foreligger meget få tidligere undersøgelser af, om kvindelige og mandlige præster reagerer forskelligt på arbejdsmiljøet, og de forskelle, man fandt, var meget små. Der er dog et mønster i, at arbejdet fylder mere i mænds liv end i kvinders i forhold til familien.

Undersøgelsen *Ligestilling i Folkekirken?* fra 1989 fandt, at kvinder mere end mænd fandt arbejdet stressende og belastende for familien (Boolsen: 19, 56). Undersøgelsen *Psykosocialt arbejdsmiljø i Folkekirken* fra 2002 fandt, at mænd var mest tilfredse og gik mest op i arbejdet, mens kvinderne fik flere muskelspændinger af det (Hein: 50). Min undersøgelse *Præsters psykiske arbejdsmiljø* (PPA) fra 2002¹ fandt væsentlige kønsmæssige forskelle, der har sine årsager i embedsboligen og hensynet til familien.

Boligen

I såvel *Ligestilling i Folkekirken* (Boolsen: 80) som i *Fremtidens præst* (Fremtidens: 105) omtales præstens embedsbolig som et særligt – og i

en del tilfælde problematisk – element. To af spørgsmålene i PPA blev derfor. »Hvordan påvirker det dig: Når du føler menighedsrådet krænker din privatbolig?« og »Når du føler, dit privatliv bliver krænket af et sognebarn?« På disse to spørgsmål svarede mænd og kvinder ens, så de to køn bedømmer påvirkningen ens; men selv om man er enige om en påvirkning, kan man godt fysisk og psykisk reagere forskelligt på den.

For at kunne måle psykisk påvirkning blev der derfor også spurgt til, hvor ofte det var foregået inden for det sidste halve år, og her dukkede kønsforskellene op. Der var en tydelig sammenhæng mellem, hvor ofte kvindelige præster havde oplevet disse to krænkelser, og hvordan de både fysisk og psykisk havde det. Særligt stærke var udslagene på krænkelser fra menighedsrådets side, og reaktionsmønstrene var velkendte. Det var de reaktionsmønstre, der kendes fra dagspressens beretninger om kvindelige præsters og præstekoners oplevelse af menighedsrådsmedlemmers eller kirkeligt ansattes ugenerte adfærd i præstegården eller præstegårdshaven.

Kvindelige præster, der oplever, at menighedsrådet krænker privatboligen, oplever et hårdt psykisk pres. De giver sig udslag i form af fysisk og følelsesmæssig udmattelse, svækket koncentrationsevne og hukommelse, samt at arbejdsopgaverne virker mere belastende og utilfredsstillende. Ud over disse symptomer vil det fysiske helbred med stor sandsynlighed svækkes med flere muskelsmerter, hovedpine og en følelse af at være stresset og flere sygdomsperioder.

De færreste kvindelige præster går ud i offentligheden med disse krænkelser. De bider smerterne og uretten i sig. Der er derfor tale om en velkendt, men ikke erkendt arbejdsmæssig belastning. Den er ofte af mænd blevet bortforklaret som overdreven finfølelse eller hysteri, fordi vi ikke selv på egen krop oplever krænkelserne som en fysisk og psykisk belastning.

Et ubesvaret spørgsmål er her, hvordan de mandlige sognepræsters ægtefæller (præstekonerne) påvirkes. Som udearbejdende er de fleste af dem fraværende fra bopælen i dagtimerne; men uden for arbejdstid er de hjemme, og netop da har menighedsrådsmedlemmerne også fri fra arbejde og dermed bedst mulighed for at krænke boligen. Med de stærke fysiske og psykiske symptomer, der kan registreres hos de kvindelige præster, er der al mulig grund til også at forvente en negativ påvirkning af præstekonernes fysiske og psykiske helbred.

Familielivet

Kvindelige præster havde i 1998 ikke så mange børn som deres mandlige kolleger. På den baggrund konkluderede *Ligestilling i Folkekirken*, at præstearbejdet var sværere at forene med familielivet for kvinder end for mænd. Begrundelsen kan diskuteres, men konklusionen bekræftes af PPA.

Hvis man ser på de arbejdsopgaver, der afbryder familielivet, gør at det må aflyses eller giver mindre tid til familielivet,² er de mandlige og kvindelige præster enige om, hvor belastende disse er, men det er kun kvinderne, der påvirkes psykisk. Påvirkningen er dog ikke nær så stor som ved krænkelser fra menighedsrådets side. Hvis derimod der er tale om forstyrrelser, der ikke påvirker familielivet,³ er der for kvinder enten ingen eller en meget svag påvirkning af psyken.

Når kun kvindelige præster reagerer fysisk og psykisk på adfærd, der trænger ind i privatsfæren, skyldes det sikkert, at familiens bolig og sociale samliv rent historisk var og fortsat er kvinders ansvarsområde. Kvinder forventes fortsat fra såvel deres egen som fra samfundets side at stå mere til ansvar for boligen og familielivet end mænd. Dette gælder også i præstefamilier. Af *Ligestilling i Folkekirken?* fremgår, at også i præstefamilier 1989 havde kvinden hovedansvaret for husets oprydning og alle forpligtelser omkring børnene, og da særligt hos mandlige præster (Boolsen: 125).

De forhold omkring arbejde, bolig og familie, der psykisk belaster de kvindelige præster, må imidlertid også være en belastning for præstekonerne. Det er derfor ikke kun et problem for de kvindelige, men også for de mandlige præster. Et problem der involverer en balancegang mellem familien og en af de mest grundlæggende regler hos danske præster. Reglen om at præsten altid skal stå til rådighed for dem, der har brug for ham/hende. En regel der i PPA var den præsterne vurderede højest ud af 11 værdier og var mest enige i deres vurdering af.

Teologisk begrundelser?

Der eksisterer mig bekendt ingen teologiske begrundelser for, at menighedsrådet eller personer, der går rådets ærinde, bør have fri adgang til præstens bolig og have. Muligheden er opstået, fordi præstens embedsbolig og have af historiske grunde ikke er omfattet af de love, der ellers regulerer udlejers adgang til lejemålet. På dette uregulerede område har eneste mulighed for at hindre misbrug hidtil været

henstillinger fra provst og biskop. Det er mit håb, at PPA kan medvirke til, at disse henstillinger får mere vægt, og at der udarbejdes vejledende regelsæt, idet egentlig lovgivning på området vil blive en langvarig og svær proces. Hvor menighedsrådene stadig sidder disse henstillinger overhørig, er det mit håb, at arbejdstilsynet vil gribe ind og udstede påbud til menighedsrådet. Omkring arbejdsmiljø har arbejdstilsynet et lovgrundlag, provsten og biskoppen ikke har, og i PPA skulle der være dokumentation for, at menighedsrådets krænkelse af boligen er et arbejdsmiljøproblem.

Hvad angår præstens balancegang mellem familien og menigheden, kan denne føres tilbage til reformationen, hvor præsterne både fik mulighed for at gifte sig og blev pålagt at stå til rådighed for menigheden. I biskop Peder Palladius' Visitatsbog fra ca. 1543 skildres præsten som menighedens tjener, der skal være til rådighed såvel ved midnats- som middagstid for selv det mindste barn i menigheden, en fordring Palladius teologisk begrundet med en henvisning til 1 Kor 9,16 »ve mig, hvis jeg ikke forkynder det (evangeliet)«.

Herimod vil jeg indvende, at det i dag ikke nødvendigvis skal være sognets egen præst, der står til rådighed, og at mange af de henvendelser, præsten i dag får, ikke berører evangeliet. På Palladius' tid var der hverken biler eller telefoner. Den lokale præst var oftest den eneste mulighed for at få fat på en præst inden for overskuelig tid, hvorimod nabopræsten i dag i selv det mest afsidesliggende danske sogn vil kunne kontaktes og være fremme næsten lige så hurtigt som sognets egen præst. Ligeledes bidrog den manglende telefon og bil på Palladius' tid til, at de henvendelser præsten modtog, var færre og sjældent forekom midt i aftenstunden.

Jeg vil derfor mene, at der hverken teologisk eller historisk er noget til hinder for, at præster for familiens skyld på fri- og feriedage lader telefonsvareren henvise til nabopræsten. Sådan gør ifølge PPA allerede lidt under halvdelen af landets præster. På længere sigt kunne man også lade disse henvisninger gælde for de tidspunkter, hvor præsten forbereder gudstjenester og kirkelige handlinger. Tidligere fungerede de hjemmegående præstekoner ofte som en telefonsluse, der gav præsten ro til disse forberedelser, og nu gælder, at telefonen på landet ofte ikke bliver taget, når præsten har konfirmandundervisning. Kristus trak sig også tilbage fra folkeskaren for at bede (Matt 14,23) eller lade disciplene hvile ud (Mark 6,31), ligesom han gjorde det, når disciplene havde behov for undervisning på tomandshånd. (Mark 9,30-31).

Forpligtelsen på evangeliet er der imidlertid stadig, og hvis den præst, telefonsvareren henviser til, ikke er hjemme, vil den, der søger præsten, føle sig afvist og sjældent igen søge præsten. Det samme vil være tilfældet, hvis præsten ikke selv tager telefonen eller åbner døren til den tid telefonsvareren annoncerer. Det er derfor bydende nødvendigt ud fra 1 Kor 9,16, at den præst, telefonsvareren henviser til, er rede og ikke henviser til en ny telefonsvarer, og at præsten også er tilbage ved telefonen, på det tidspunkt han/hun har annonceret at være tilbage.

Når præster henviser til hinanden, skal det ikke være for at undgå forpligtelsen på evangeliet, men netop for at stå ved forpligtelsen. Skabe sikkerhed for at der altid er én til rådighed og rede, når mennesker søger dem.

Litteratur

- Bisgaard, Jens. 2003. *Præsters psykiske arbejdsmiljø (PPA)*. Herning: Jens Bisgaards forlag. Kan læses og downloades fra Bisgaards hjemmeside på Københavns Universitet www.teol.ku.dk/ast/Ansatte/Bisgaard/j_Bisgaard.htm
- Boolsen, Merete Watt. 1990 *Ligestilling i Folkekirken?*, København: Socialforskningsinstituttet.
- Fremtidens præst* 1998. Kirkeministeriet. Bogens artikler findes på internet-adressen www.fremtidenspraest.dk
- Hein, Hans Ole, Suadicani, Poul, Gyntelberg, Finn. 2002. *Psykosocialt arbejdsmiljø i Folkekirken*. Arbejds- og Miljømedicinsk Klinik, H:S Bispebjerg Universitetshospital. Kan læses og downloades fra Kirkeministeriets hjemmeside www.km.dk

Noter

1. Hvis man ønsker at se nærmere på den empiri, der ligger bag nedenstående, kan det gøres på min hjemmeside på Afdeling for Systematisk Teologi, Københavns Universitet, hvor artiklens indhold samt empiri og henvisninger kan genfindes som afsnit 7.3.1.1. i den samlede forskningsrapport.
2. Telefonen afbryder tid, der er afsat til at være sammen med familien. Aktiviteter med familien må aflyses pga. pludseligt opståede pastorale aktiviteter. Menighedsrådet pålægger/presser præsten til arbejdsopgaver uden hensyn til eksisterende opgaver.
3. Planlagt tid alene afbrydes af pastorale telefonopkald. Personlige aktiviteter må aflyses pga. pludseligt opståede pastorale opgaver. Andre præsteopgaver end sjælesorg med kort varsel.

Jens Bisgaard, cand.teol., ph.d.-stud., Vivaldisvej 13, 7400 Herning

Birgith Nørlund

At være præst – og kirke

Jeg er præst i et pastorat bestående af 4 sogne, 2 bysogne og to mindre landsogne. Selvsagt er sognepræsteembederne (2) stærkt præget af blækspruttesituationen: 4 menighedsråd med hvad deraf følger af møder, 4 hold ansatte (dog med sammenfald), 4 selvstændige sogne med hvert sogn sine forventninger til præsternes synlighed, indsats, deltagelse lokalt, osv. Byen, der dækker de 2 sogne, er desuden en selvstændig størrelse med en tilsvarende selvforståelse, der også udfordrer embedet. Det turde være unødvendigt at remse de deraf følgende arbejdsopgaver op. Byen ligner de fleste andre provinsbyer af denne størrelse; der er mange og meget af alt, og det kan embedsmæssigt naturligvis spores i mange kirkelige handlinger og mange udfordringer. Der er tale om 'østjyske forhold' – enhver, der har søgt embede i Østjylland vil vide, at det dækker over, at folk ikke er så flinke til at gå i kirke, men at der i øvrigt er en stor velvilje og en god tilslutning til arrangementer og 'særlige gudstjenester'. Som så mange andre steder oplever vi her, at der sker en forskydning fra søndagens gudstjeneste til de kirkelige handlinger og særtjenesterne. Den brede befolkning går i kirke i forbindelse med de kirkelige handlinger. Det be-

tyder ikke, at nerven ikke længere er gudstjenesten, men det betyder, at ugens kirkelige handlinger er stedet, hvor kirken står sin folkelige prøve – det er her, folk hører Guds ord forkyndt. Man må jo ligesom have en grund til at komme indenfor.

Embedet byder på flere mandater – også på dette sted og i mit tilfælde. Først og fremmest hvad man kunne kalde de primære: forkynder, sjælesørger, ritualforvalter, underviser. Dernæst: personalechef, arbejdsgiver, impresario, projektleder, osv. Det kan opleves som mange kasketter, men i bund og grund går tingene op. Det vil sige, at der trods en stor arbejdsbyrde er et overskud af arbejdsglæde ved at bestride embedet. Jeg har ikke et 8-16 job, jeg håndhæver heller ikke helt min ret til den ugentlige fridag. For det er en måde at leve på at være sognepræst, og jeg synes i grunden ikke, at det er særligt frustrerende, at det er sådan.

At være præst i et større pastorat betyder, at man aldrig selv skal definere sin primære arbejdstid og -funktion. Det er givet med de mange og det meget af alt. Men hvad enten man sidder i et lille landsogn eller i et bysogn, slipper ingen præster for at overveje, hvordan vi definerer embedet. Vi kan gøre rede for, hvad vi er ansat til, jvf. præsteløftet, og vi

har en klar fornemmelse af, at der også er folkelige forventninger til præsteembedet. I bedste fald ved vi hvilke. Og i bedste fald tangerer de to tilgange til embedet hinanden i et større fælles berøringsfelt. Gør de ikke det, går det galt; man kan jo blot lytte til folkesnakken – eller holde sig orienteret i dagspressen. Der er eksempler nok fra det virkelige samliv mellem præst og folk. Eksempler, der viser, at der under overfladen er dilemmaer, der komplicerer embedssynet.

Lagkagen

For nogle år siden sad jeg 3 eftermiddage på et af de obligatoriske efteruddannelseskurser og diskuterede embedsidentitet med en 6-7 præstekompleger. På et tidspunkt blev vi bedt om at tegne den berømte lagkage og fylde den ud med stykker med sjælesorg, gudstjenester, kirkelige handlinger, undervisning, studier/opbyggelse, anden aktivitet. Lagkagen var som udgangspunkt for lille, var vi enige om, hvilket vel først og fremmest er udtryk for, at de enkelte embedsopgaver fylder meget, eller udtryk for, at vi har travlt, eller i det mindste har den opfattelse, at vi har travlt. Nu ligger der jo altid en dagsorden i en lagkageopdeling. I præsters tilfælde kan man sige, at en stor del af embedsfunktionerne er givet, qua måden det enkelte embede er skruet sammen på. Man kan ikke ændre det store på antallet af gudstjenester og kirkelige handlinger, men man kan naturligvis altid overveje rimeligheden i den tid, der hhv. bruges/bliver tilovers til forberedel-

se af disse. Med andre ord: Hvad går præsters tid egentlig med? Har vi så travlt med at leve op til folks forventninger, at vi drukner i aktiviteter, man med rette kunne sige ikke hører til egentligt præstearbejde?

På et tidspunkt en af disse eftermiddage blev vi opfordret til at gøre os overvejelser over, hvor store stykkerne burde være. Det stykke vi kaldte sjælesorg, var det sjælesorg eller et besøg, naboen lige så vel kunne have aflagt? Det, vi kaldte anden aktivitet, var det noget, vi absolut skulle være aktører i, eller måske oveni købet primus motorer i? Og den nok så berømte Sct. Hans båltales, var det noget, vi ikke kunne undsige os? Vi forsvarede os med næb og klør bordet rundt, lidt pikerede, for gjorde vi i det daglige andet end at modsvare et behov, en forventning, et krav eller en tradition (præsten har altid siddet i den og den bestyrelse 'hos os'). Vi forsøgte vel bare at være synlige.

Og alligevel sad vi hver især eftertænksomme tilbage. Ramt på et ømt punkt. For ingen kan sige sig fri for indimellem at have fornemmelsen af at være en blæksprutte, hvis arme stritter i alle retninger – fordi man udover tyngden af eksakte embedsopgaver har involveret sig i lidt vel meget i gråzonen af det, der hører til embedet.

Samtalerne de dage kredsede om præsterollen og bekræftede et langt stykke af vejen, at præster vel definerer identiteten ud fra det aflagte præsteløfte, men i udstrakt grad lader sig styre, eller bliver styret af de forventninger, omgivelserne har til

ham/hende. Til dels må det være sådan og har vel altid været sådan, for hvert sogn sine traditioner og også gode forventninger til præsten, ny eller gammel. Men da det ligger i tiden at øge forventningerne til serviceorganerne, vil forventningerne til servicekirken ikke blive mindre, ej heller til ressourcepersonen, præsten. Det siger sig selv, at det derfor er nok så vigtigt at ruste sig som præst og til stadighed gøre sig overvejelser over sin pastorale selvforståelse. Mangen en velmenende præst er gået ned med flaget alene af den grund, at han eller hun aldrig fik sagt nej, men i bedste mening cirklede rundt med kirken i rygsækken hvor som helst når som helst. For man siger jo ikke nej, når folk gerne vil se eller høre præsten. Kirken (læs: præsten) skal jo være synlig...

En side af forholdet mellem præst og folk er jo nemlig baseret på, at folk beder om en vare eller en service, og vi leverer den. På linje med andre serviceinstanser, politiet, kommunen, eller for den sags skyld VVS-manden. Vi leverer en bestilt vare – begravelse, bryllup, konfirmation, dåb, debatindlæg, kristendomsundervisning, ældremøder, foredrag. I nogle tilfælde leverer vi også kulissen til varen. I andre tilfælde tager vi kirken på ryggen og er sælgere (synlige præster), der opsøger folk, hvor de er. Og det er som bekendt ikke i kirken søndag formiddag. Det er på skoler, andre institutioner, biblioteker, foreninger, markedspladser, sportspladser, byfester, bryllupsmesser, koncerter, ja, fortsæt selv, for her har hvert sted

også sine traditioner og forventninger. Over alt gælder det, at det er velset, at præsten deltager, enten med et bidrag forstået i bredeste betydning, eller blot ved sin tilstedeværelse.

Men både præst og kirkefolk har svært ved præcist at formulere, hvad de i grunden forventer af dette præsteembede. Som præst er det ubetinget nemmest at formulere identiteten, før man sidder i det konkrete embede. På tegnebordet er det på mange måder givet, hvilke embedsopgaver der venter, hvad der med andre ord skal fylde ugen ud, når man får foden under eget alter. Anderledes er det at gøre sig de samme overvejelser, når man er i embede, det konkrete embede. For opgaverne er mangfoldige, mulighederne for flere og lige så væsentlige arbejdsområder ligeså. Og resultatet bliver for langt de fleste præster, at arbejdsbyrden vokser støt, som årene går i samme embede.

Stedfortræderen

Der tegner sig således et broget billede af præsteembedet. Min hverdag som sognepræst viser det. Teologisk vil jeg da fastholde, at jeg jvf. det almindelige præstedømme blot er valgt til her på stedet at varetage en fællesopgave. Den folkelige opfattelse er, at jeg er et rør for en særlig kraft. Den går gennem mig, som præst og person, for de to størrelser kan ikke tænkes adskilt i den moderne opfattelse af præsten. Jeg er den, der udfører ritualer i kirken på alles vegne (i så høj grad er det noget, jeg tager mig af, at folk ikke behøver

komme der selv), og holder på den måde forbindelsen åben. For jeg, præsten, er kirken in persona.

At den almindelige opfattelse er sådan kan også ses på den uforholdsmæssigt store opmærksomhed, der er på præster. Vi skal gå foran, bane vejen, være fromme, vi skal med vores gøren og laden være gode modeller/eksempler til efterfølgelse. For vi er rør for denne særlige kraft, eller som en kollega engang formulerede det: "Det er som om, folk opfatter mig som en kusine til Jesus..."

De fleste menighedsråd betragter i et vist omfang også præsten som kirken. Så når man vælger præst, vælger man en præst, der kan være kirke, også hvis folk i sognet ikke gider være det. Man sikrer sig, at den valgte med sin faglighed, men ikke mindst sin personlighed, kan være kirkens ansigt og krop udadtil og indadtil.

Det er ikke til at komme udenom, at personligheden er med til at tegne firmaet. Det er der ikke noget odiøst i. Det gælder også andre fag. Den sympatiske, udadvendte læge, lærer eller sælger får lettere solgt sit budskab/sin vare, end den hændervridende eller kantende gør. Men der er uendelig stor forskel på at kunne skabe en god platform for formidlingen af budskabet qua sin personlighed og på med sin person at skulle være kirken, være garant for både etik og moral i en sammenblanding, bære værdier og traditioner, være talarerør for det, der er for galt eller for meget eller for lidt eller bare væsentligt – for "du ved, hvad der skal siges – på vores vegne (i andre tilfæl-

de på Guds)." Når det hviler på personen, bliver det rasende interessant og vigtigt, hvad denne person, helligmand eller helligkvinde, har at sige til nærmest hvad som helst, eller hvordan han eller hun lever, for han/hun repræsenterer både Gud og folk.

Et iøjnefaldende eksempel er i skrivende stund Grosbøllsagen. Er det rimeligt eller ikke rimeligt, at en præst i Den Danske Folkekirke forvalter sit embede, men ikke tror på Gud? Jeg løb ind i en mand forleden, der var oprevet over sagen. Hvor er vi henne, sagde han. Jeg mener, præsterne, de skal fanme tro på Gud! Ja, for præsten er en mellemmand, en stedfortræder. Og skal have en stedfortrædende tro.

Udfordringen

Jeg tror, det er uhyre vigtigt at samtænke den faglige stolthed med en nødvendig ydmyghed. Til embedsforståelsen hører et felt, der til stadighed må afsøges. Feltet er tidsbestemt, lokalt defineret, og er den gråzone, der også hører med til at være præst. Vi kommer ingen vegne med hverken forlegenhed eller arrogance over for de folkelige forventninger. Ej heller med en pylren over, hvor travlt vi har – det er mest af alt et uheldigt signal at sende som bærer af et embede, der bl.a har den særstatus, at vi har tid til samtalen med folk om de væsentligste spørgsmål her i livet.

Rager vi op i landskabet som personificerede kirker, må udfordringen derimod ligge i, at vi får råbt op om det, vi er *bærere* af. Formidlingen og

forkyndelsen af kristendommen, den sjælesørgelige samtale og vores øvrige 'præstelige indspark' skal være så vedkommende og med så megen nerve, som der kommer af selv at være optaget af sagen. Det står enhver formidling sig bedst ved. Da handler det heller ikke om at *søge*

en præsterolle eller identitet, for da er man præst – eller sagt med et dyres udtryk, en teologisk eksistens.

Birgith Nørlund, sognepræst
Hjaltessvej 6
8370 Hadsten

Jørgen Børglum Larsen

Det uforudsigeliges talerør;

Præst for begyndere

Publikum eller menighed
Præsten er gået til filmen. Før spillede præsten en rolle i litteraturen. Netop en rolle. Ofte lettere typiseret eller endog karikeret, let genkendelig. Lidt ligesom ingeniøren i nyere romaner, hvor denne er repræsentant for *det nye* – videnskabeligheden – mens præsten står for *det gamle*. Begge kommer sådan set til kort – eller hvad? Den moderne tid er vanskelig at hamle op med, hvad enten man repræsenterer det ene eller det andet. Man kan bare læse Henrik Pontoppidans *Lykke-Per*.

Men nu er præsten altså gået til filmen. I den i enhver henseende sympatiske, danske komedie *Italiensk for begyndere* spiller Anders W. Berthelsen noget så sjældent som en – sympatisk præst. Et rigtigt menneske, rar og følsom og ligesom med i det

hele, med Masarati og hele molevit-ten. Han er ingen karikatur, for en gangs skyld. Selv om vi på den anden side ikke hører meget til hans teologi. Så er der noget mere tvetydigt over Kristian Halkens hovedrystende bryllupspræst i »Se til venstre – der er en svensker«, hvor han til sidst må smide bryllupsgæsterne ud af kirken – »Det er min folkekirke!« – fordi bruden valgte at sige nej. Men det er måske lige så meget filmens »budskab«, han ryster på hovedet af.

Men præsten har fået en rolle i ny, dansk film. Han når et stort publikum, men naturligvis ikke nogen menighed. Og dér står så den moderne præst – mellem publikum og menighed. Det kan aldrig være filmens ansvar at skaffe præsten en

menighed. Højest publikum, som bliver mindet om, at præsten findes. Kan præsten så skabe menighed af det publikum, filmen og hele det moderne hverdagsliv tilbyder – og som i udgangspunktet næppe føler sig særlig meget som – menighed? Eller er det dér, vi bliver nødt til at opholde os, som præster – i en menighedsløs tid, men med et publikum, en offentlighed, som har en erindring om præsten og kirken – og en muligvis nyvakt *interesse* eller åbenhed? Præst uden menighed i den oprindelige betydning – men med et potentiale i offentligheden? Skal man tage til takke med det? Er det *det moderne vilkår*? Eller er det ligefrem *chancen* – muligheden – på en måde at kunne kalde det *menighed*, når nogen viser interesse, virker lydhøre, står parate og åbne for præstens budskab? I så fald kan vi tale om at være præst for begyndere. Det er mange præster allerede i fuld gang med at være. I mange forskellige varianter.

Fra rolle til type

»Del jer efter anskuelser«, sagde Viggo Hørup, den radikale kæmpe, og det var præsterne, der i høj grad fulgte hans råd. Der var missionspræster og grundtvigianere af forskellig grad, tidehvervspræster og »midtsøgende« osv. De seneste 25 år har nok budt på flest af sidstnævnte kategori. For en iagttagere kunne det i dag snarere se ud, som om det ikke længere er anskuelser eller teologi, man deler sig efter – men efter *typer*. Jeg skal ikke her give mig i kast med en rubricering af forskellige præste-

typer. Men som bekendt sker præsterekutteringen i dag fra mange flere forskellige miljøer end tidligere. Samtidig repræsenterer præsterne en bred vifte af personlighedstyper. Og ikke mindst det sidste er, tror jeg, noget, der mere og mere kommer til at kendetegne billedet af præsterollen. Der er ikke længere tale om én rolle – men om flere *præsteroller*. Det gør det ikke uden videre enklere at være præst. Forventningerne til præsten er nemlig lige så varierede og omfattende. Og dér står præsten så også. Ikke bare mellem publikum og menighed – men også mellem en uoverskuelighed af forventninger. Et forventningspres, vil nogen ligefrem mene. Medierne med ikke mindst *Kristeligt Dagblad* i spidsen leverer den ene overskrift efter den anden om, hvordan præster nu skal blive bedre til at undervise konfirmander, udøve sjælsorg, få fyldt de »tomme« kirker, nå de unge osv. osv. Det hele handler om forventningen om i højere grad at tale tidens sprog. Jeg synes ikke, at jeg og min generation har gjort andet end med større eller mindre held og kvalitet at gøre dette forsøg gennem mere end 25 år. Vi har muligvis endda forsøgt at *udvikle* os og vores *præstekoncept*, lært af gamle fejl og læst nye tidens tegn. Det måske lidt forstemmende er, at kravet, forventningerne, stadig er nøjagtig som før. Mediernes forventninger til præster har ikke ændret sig en døjt gennem 25 år. Der er intet nyt under solen her. Det er bare blevet et mantra, der skal lires af. Og samtidig sker naturligvis det, at kravet om *originalitet*,

mere og mere nyt, nyt, nyt, bliver blind for, hvad der faktisk foregår. Der har uden tvivl fundet intet mindre end en revolution sted i præsterollen i løbet af de seneste årtier. En permanent fornyelsesproces har længe været i gang. Men forventningspresset er som sultne løver, der ikke har tid og tålmodighed til at se det arbejde, der faktisk finder sted i dybden. Og hvor de forskellige præstetyper – den intellektuelle, omsorgspræsten, aktivisten, den folkelige, fodboldpræsten, den sjove, den alvorlige osv. osv. – hver på sin måde bidrager.

Hvis der kan tales om stress blandt præster – og det kan der mange steder – er det dér, hvor præsten er klemt mellem diffuse forventningers spredethagl og præstens egen personlighedstype og speciale og særlige interesse – i f.eks. børn/unge, ældre, kirkehøjskole, prædikener, sjælesorg og konfirmander.

Kan man forestille sig en fremtid, hvor præsten med god samvittighed er *sig selv* og især gør det, som man er *bedst til* – for nu at citere en banks reklamespots? Skulle det ikke være muligt og oven i købet allerbedst for folkekirkens medlemmer, hvis præsten prioriterer sin egen særlige kompetence? Altså tør være – ja, *teolog*, faktisk. Prioriterer vores fag(lighed).

Et eksempel: En af de mere komplekse forventningskonflikter, en præst kan komme ud for, er, hvor man prøver at *leve op til* at være en anden end den, man er, og udøve en kompetence man slet ikke har forudsætninger for. Hvis præsten slet ikke

rigtig er til rock og har tekniske vanskeligheder med at SMS'e (eller er bedre til at kommunikere på anden måde), bliver der aldrig nogen kvalitetsmæssig god rock- og SMS-gudstjeneste ud af, at han eller hun forsøger at leve op til en forventning om en sådan gudstjenesteform.

Gør det, du er bedst til! Det eneste, der for alvor kan skabe en faglig respekt om præstens arbejde, er kvaliteten og seriøsitet og dybdeboring i forberedelsen. Det er et spørgsmål om kvalitet. For hvad man også har kunnet iagttage hen over årene, er udviklingen hen imod en anden slags kirkegængere. Præsten står i dag over for *den kritiske forbruger*, også i kirken. En forventning om, at det, præsten og kirken i øvrigt leverer, er kvalitetsarbejde – prædiken, musik, liturgi. En forventning om gudstjenester, hvis kvalitet for så vidt tåler sammenligning med det, vi forventer i teatret, biografen eller højskolen. En gudstjenestes kvalitet – og dermed præstens arbejde – skal tåle dagens lys og stå sin prøve over for den *offentlighed* – eller det publikum – som i høj grad er i færd med at afløse det gamle menighedsbegreb. Den nye tids kirkegængere er snarere *brugere* af kirken, end de er menighed i gængs forstand. Eller hvem tør kalde dem for menighed, som ikke selv kender begrebet? Vover præsten alligevel at tale om en ny slags menighed? I hvert fald kommer *kirkebrugerne* frivilligt, efter eget valg, af lyst og interesse, og mens de samtidig har valgt noget andet fra søndag kl. 10. Vi kommer ikke uden om, at *shopping*-princippet

også har gjort sit indtog i kirkelivet og er et tidens (markeds)vilkår også for en moderne præst. Det kan kun seriøst imødekommes med kvalitet og kompetence og – måske – en vis forståelse for *niche*-tænkning.

Præsten skal med andre ord være en slags *gudstjeneste-kunstner* – hvilket er noget helt andet end at være folkelig entertainer. Det handler igen om kvalitet og kompetence.

Man kan også spørge: Hvad er præsten ikke? 'Præsten som moderne fejl' (Jesper Stanges udtryk) er måske, når præsten tror, man skal være *alt* og på én gang. Men befrielsen indfinder sig, når man ved, at en præst er ikke pædagog, psykolog, socialrådgiver eller noget andet end netop en kompetent *teolog*. Der er imidlertid en vis *universalitet* over præstens kompetence. Hun eller han ved og kan lidt af alt, er noget af en polyhistor, men med rødder i en specifik faglighed og kompetence til at benytte samme metoder som andre fag på universitetet.

Forfatter og tolk

Den norske forfatter og teolog *Jan Kjørstad*, der valgte ikke at blive præst, har skrevet et essay om »Nar – præst – fortæller«, hvor han forsøger at afgrænse forfatterens rolle i forhold til narrens og præstens. Her repræsenterer narren skepsis og tvivl, mens præsten står for moraliseren. Det sidste er dog noget indsnævrende. Jeg foretrækker derfor at se på præsten, som Jan Kjørstad ser på forfatteren: At blive stammens fortæller. At sidde midt i verden og samtidig fortælle *mod* den. At fortæl-

le den gode historie, som går hinsides etik og æstetik. Og som ikke kun handler om overfladisk sandhed, men om *sprækker i tilværelsen*, og hvor historien altid har en gådefuld rest, et ufortælleligt moment, som paradoksalt nok er det vigtigste i fortællingen. At fortælle en ny verden frem. At binde historier sammen til et hele, så man ser verden på ny. At fortælle *foran* verden. At fortælle om det, der ligger *bag* »*virkeligheden*«.

Sådan ser jeg på præsten. Og jeg synes, at det er i den retning, udviklingen af en ny præsteidentitet bevæger sig. Præsten som en faglig kompetent *fortolker* af samfundet, mennesket – og den tekst, der skal udlægges. En repræsentant for det kulturmøde, der finder sted mellem traditionen og en moderne verden. En tolk, der ganske vist må prøve sig frem, tentativt, somme tider indirekte, og meget gerne må lære af Søren Kierkegaards *indirekte meddelelse*: at det handler om at møde mennesket dér, hvor det er, og begynde dér.

Men bliver præsten så ikke »væk«? Er præsten i *Italiensk for begyndere* ikke forsvundet, i sin Masarati, og mellem de andre »begyndere«? Kan man overhovedet se, at der er tale om en præst?

Jeg tror ikke, det er filmens pointe. Ingen er i filmen i tvivl om, hvad han er. Han står faktisk tilbage efter endt forevisning som en person, man husker. Det er svært at sige, hvad der præcist gør det.

Det, som nogle præster muligvis kan have det svært med, er måske præsteidentitetens største chance og

udfordring i dag. Jeg tænker på præstens *anderledes*hed.

Jeg har selv haft glæde og mening af at tænke den tyske pædagogik-professor *Thomas Ziehes* forestillinger med i min egen udvikling af præsteidentiteten. Han taler om *det anderledes* som det eneste, der for alvor kan vække interesse i en tid, hvor alt ellers nemt kommer til bare at ligne. Skal elever motiveres og virkelig lære, skal de møde *det uventede*, det, de ikke har regnet med. Forventer de rock og video og SMS, skal de altså møde noget andet – for at blive overrasket og lytte og lære.

Da præsten som rolle og kirken som institution og evangeliet som

budskab er *anderledes*, skulle der altså være alle chancer. Igen handler det om at turde være sig selv – at være sin *anderledeshed* og sit budskabs *anderledeshed* og modsathed bekendt. Og at se styrken og mulighederne heri.

Præsten skal sige det, ingen kan sige sig selv. I præsten har vi en repræsentant for overraskelserne og det *anderledes*. Præsten er det uforudsigeliges talerør.

Det har vel altid været meningen.

Jørgen Børglum Larsen, sognepræst
Følvænget 6
9000 Aalborg

Peter Fischer-Møller

Præst på vej – pastor eller religiøs konsulent

Hvad er det der brænder, når det brænder på?

Folkekirken er stadig lidt af en gåde. Det er en kirke, der efter halvandet hundrede års religionsfrihed og mere end hundrede års modernitet og postmodernitet stadig tæller ca. 85% af befolkningen som betalende medlemmer, men også en kirke, hvis medlemmer sjældent viser sig inden for murene.

Det er en kirke, som hylder den lutherske lære om det almindelige præstedømme, og hvor lægfolket

har betydelig indflydelse på præstevalg og rammerne omkring det kirkelige arbejde, men hvor det i høj grad overlades til præsterne at fylde rammerne ud. I praksis er det mange steder en 'præstekirke', hvor præsten og kirken i den almindelige bevidsthed bliver næsten synonyme, og hvor præstens formulering af sin tro eller mangel på samme får så overvældende en opmærksomhed, som vi har oplevet det omkring Taarbækpræsten Thorkild Grosbøll i denne sommer.

Det er en kirke, som i de sidste 5 år har oplevet teolog-arbejdsløshed over gennemsnittet for akademikere og liden vilje fra Kirkeministeriets side til at finde nye embeder til de nyuddannede, men som om få år kan imødesætte betydelig præstemangel med de små ungdomsårgange, den relativt svage søgning til de teologiske fakulteter, den høje frafaldsprocent inden for de første studieår og et mere åbent arbejdsmarked for teologiske kandidater.

Når der er noget, der kan brænde på i denne folkekirke, er det, fordi der er nogen, der brænder og noget at brænde for. Evangeliet tændte den første pinsedag flammer over apostlenes hoveder, og kristendommen sætter stadig snart 2000 år efter sind og hjertes i brand – også i det gennemsekulariserede Danmark.

Det at være præst i folkekirken er for langt de fleste kolleger mere end et lønarbejde. Det er et eksistentielt anliggende, en livslang fælles refleksion og formulering af vores eget livsgrundlag, det er – så umoderne det også lyder – et kald. Derfor bruger de fleste præster også væsentligt mere end lønarbejdets 37 timer om ugen på foretagendet. Derfor lever præsterne og deres familier med masser af skæve arbejdstider på en arbejdsplads, hvor det kan være mere end vanskeligt at adskille arbejdstid og fritid, familieliv og arbejdsliv. Derfor bliver mange præster længe i deres embeder, den gennemsnitlige pensionsalder for præsterne er noget højere end gennemsnittet for akademikere, og derfor er mange pastores emeriti villige

til for en næsten symbolsk betaling at træde til og varetage gudstjenester og kirkelige handlinger under kollegers ferier eller sygdom.

Men al den ildhu betyder også, at det ind imellem virkelig brænder på; at det bliver mere end vanskeligt at få familieliv og arbejdsliv til at gå op i en højere enhed; at egne og andres forventninger til arbejdsindsats og -resultater bliver til stress, og at resultatet kan blive, at præsten som virkelig brændte for sit arbejde og sin menighed, ender med at brænde ud fagligt og personligt.

Præsteembedet som løftestang og byrde

Som teologistuderende tjente jeg til studierne ved at vikariere som kordegn og kirketjener rundt omkring i de storkøbenhavnske kirker. Med stigende bekymring konstaterede jeg, at mit let sentimentale gemyt gjorde det vanskeligt for mig at holde følelserne og tårerne tilbage i forbindelse med begravelser og bisættelser, selv om jeg hverken kendte afdøde eller de pårørende. Som kirketjener- eller kordegnevikar kunne man lade som om man led af høfeber, men hvordan skulle man som præst kunne klare situationen? Til min egen store overraskelse viste det sig, ved den første bisættelse jeg forestod, at det var som om pibekraven havde forbindelse med tårekanelerne, så når kraven blev knappet på, så var i hvert fald en del af de personlige følelser og deres udtryk koblet fra. Det er for mig blevet et billede på den autoritet, præsteem-

bedet forlener os med, og som er med til at bære os og vores arbejde.

Selvom autoritetsopgøret efter 68 – heldigvis – også ramte de kirkelige autoriteter, selvom jeg for 15 år siden begravede den sidste gamle mand, der lettede på hatten, når præsten cyklede forbi, selvom konfirmanderne snakker løs under forberedelsen, som de gør det i skolen, selvom autoritet også hos os har forskudt sig fra rang og stand til den respekt eller mangel på samme, der er knyttet til personen og de personlige relationer, så er der stadig en kerne af embedsautoritet tilbage. Jeg mærker det særligt ved de kirkelige handlinger. At dér står præsten ikke bare som den mere eller mindre begavede og troværdige teolog, men som formidler af noget, der er større end både præst og kirkesøgende. Og det markeres ved den i dagens samfund ganske bemærkelsesværdige måde præster påbegynder deres arbejdsliv eller et skift i arbejdssted med ordination og indsættelse. Ritualer med en stemning af middelalder, som vi for 20 år siden forholdt os noget kritisk og distanceret til, men som man i dagens postmodernitet 'leger' med på uden problemer. Og som man kan se en folkelig kvalitet i. Ud over den teologiske betydning disse ritualer repræsenterer, omgives ordination og indsættelse som oftest med ret bred lokal opmærksomhed, som synliggør præsten og markerer en 'særlighed', en form for formel autoritet, som i hvert fald på landet, som er det, jeg kender mest til, virker som en løftestang for ar-

bejdet i den første tid. Mange døre er åbne for 'den nye præst'.

I det hele taget er der en åbning i forhold til det religiøse og det kirkelige, som placerer os som præster et andet sted end for 20 år siden. Vi betragtes ikke længere som et levn fra fortiden – eller hvis vi gør det, da som et velkomment og måske endda underholdende levn fra fortiden. Vi står ikke i en forsvarssituation, som jeg gjorde det, dengang jeg som ny præst havde inviteret lærerne fra en af de lokale skoler på en kop kaffe og talte mig varm om sammenhængen mellem folkeskole og folkekirke – i respekt for de forskellige opgaver selvfølgelig – og da jeg var færdig og kaffen drukket, sagde en jævnaldrende lærer: "Ved du hvad, Peter, det der kan jeg ikke bruge til en skid!" I dag er folkeskolen de fleste steder helt anderledes interesseret i samarbejde. Eller måske snarere: åben for folkekirkelige tilbud.

Præster under pres

Samtidig med at den almindelig viden om kristendommen bliver svagere, er interessen for etiske, eksistentielle og religiøse emner i hastig vækst. Der er masser for præsterne at tage fat på ud over deres formelle embedspligter. Mange præster har simpelt hen utrolig mange bolde i luften. Det er en af grundene til, at præster i dag føler sig under pres, nogle så meget at de rammes af stressrelaterede lidelser, sådan som det fremgår af den for Kirkeministeriet af Bispebjerg Hospital i 2002 gennemførte arbejdsmiljøundersøgelse. Her vil jeg i en parentes anfø-

re, at præster, hvad angår deres arbejdssituation, på mange felter deler vilkår med andre akademikere. Vi er tit så optaget af, hvor specielt præstearbejdet er, men samarbejdet inden for Akademikernes Centralorganisation har vist en række fælles træk. Også mange andre akademikere arbejder mere end de normerede 37 timer og er personligt engageret i deres arbejde i en grad, som kunne bringe det gode gamle lutherske begreb 'kald' i erindring.

Det er samtidig vigtigt at huske på, at det netop er noget af det, der opfattes som væsentlige kvaliteter ved arbejdet: det selvstændige ansvar, ledelsespotentialer, det personligt og intellektuelt involverende, der også forårsager stress, og at kunsten altså ikke består i at fjerne stress, men at styre den, så man ikke bliver syg af den. (sml. *Præsteforeningens Blad* 2000 s. 258ff.).

Presset i præstearbejdet handler om arbejdsmængden. Præsterne arbejder i gennemsnit langt flere timer end arbejdsmarkedets sædvanlige 37, som det ofte er blevet påpeget og senest dokumenteret i en undersøgelse fra 2000 (*Præsteforeningens Blad* 2000, s. 503ff.).

Det handler om en følelse af at stå alene med en stor del af ansvaret. Kirkeministeriet som arbejdsgiver har ikke gjort meget ud af sit personalepolitiske ansvar. Man har ikke ulejligt sig med at forholde sig konkret til de veldokumenterede opgørelser over behov for flere præstestillinger i en tid, hvor der samtidig er mange velkvalificerede arbejdsledige kandidater. Tværtimod har man nu

på grund af økonomiske problemer helt andre steder i ministeriet indført et udgifts- og ansættelsesstop, som føles som et slag i ansigtet på de præster, som fuldstændig vilkårligt pålægges store ekstra arbejdsbyrder. Samtidig vokser kravene til menighedsrådene som ansvarlige for økonomi og ansættelsesforhold. Nogle steder, typisk i små landsogne, betyder det, at præster påtager sig større administrative forpligtelser for overhovedet at få tingene til at fungere. Andre steder har man forsøgt sig med at ansætte folk til at tage sig af administration og personaleledelse, en DJØFisering, som kan føre til, at præsten ender ude på et sidespor som den kirkelige viksomheds religiøse konsulent. Samtidig er der i kirkelige kredse en svindende forståelse for, at folkekirken står på to ben, et demokratisk med menighedsråd, provstiuvalg og kirkeministerium, og et gejstligt med præster, provster og biskopper. Senest har det ytret sig i en demokratisk forargelse over, at Præsteforeningen i sit høringssvar til Kirkeministerens lovforslag om 'sognefuldmagt' her i foråret (*Præsteforeningens Blad* 2003, s. 93f.), påpegede, at præsterne via deres embede og den autoritet det rummer har en tilsynspligt med menighedsrådenes virksomhed.

Det handler om, at 'menigheden' en del steder er blevet et næsten virtuelt fænomen; at de sidste gamle trofaste kirkegængere er døde og begravede, og at gudstjenesten i praksis i høj grad kommer til at stå og falde med præsten og hendes mulighed for at forene de meget

forskellige forventninger, der er repræsenteret på kirkebænkene: den søgende midaldrende, den sørgende enkemand, konfirmanderne og det store dåbsfølge med de mange små fætre og kusiner. Hvordan undgår man at ende med en laveste fællesnævner, der cementerer den danske julekristendom og skubber i retning af en infantilisering af kirken?

Det handler om strukturen – om at vi naturligt nok har svært ved at slippe de gamle sogne- og pastoratsgrænser, der ikke kun har en historisk begrundelse, men som også foranker præsten i et lokalområde med ansvar i forhold til bestemte mennesker. Men dels betyder grænserne en markant skæv fordeling af det pligtige præstearbejde, som diverse kvoter og bistandsforpligtelser kun delvist kan rette op på. Dels bliver det stadig sværere at få folkekirkemedlemmernes forståelse for en kirkelig struktur, hvor man ikke bare kan vælge kirke og præst, som man har lyst.

Hvor skal vi hen, du?

Der har været tradition for at se præsteembedet som en slags åndelig pendant til den lille selvstændige købmand. Vi har arbejdet hver for sig, gerne ud over almindelig arbejdstid; vi har hver især skullet have alle varer på hylderne og har været tilbøjelige til at betragte nabopræsten som en potentielt farlig konkurrent. Det har slidt på mange præster, og det har måske også betydet, at det har knebet med at følge med den almindelig udvikling i varesortimentet, og at en del af det, vi har stå-

ende på hylderne, er nået ud over sidste salgsdato, uden at vi selv rigtig har bemærket det.

Hvilke andre muligheder melder sig?

□ En funktionalisering af embedet. Præstehuset i den kommunale centerby ved siden af lægehuset og storcenteret, med bedre muligheder for kollegial sparing og specialisering og en fordeling af ansvaret, så konsekvenserne af at holde sig til en 37 timers arbejdsuge bliver mindre tydelige for den enkelte.

□ En hierarkisering af strukturen med klarere ledelseskompetencer. Præsterne, der sender opgørelser uge for uge til provsten om, hvad de har brugt den sidste uges 37 timer til, og hvad de agter at bruge den næste til, og hvor det er ledelsens problem at prioritere opgaverne, så det vigtigste bliver klaret først – som vi så det i Sverige for år tilbage. Modellen ligner vores folkeskole, hvor en tjenestetidsaftale definerede og begrænsede arbejdstiden for den enkelte, men samtidig toldede hårdt på arbejdsglæde og autoritet.

Jeg tror, vi skal gå en anden vej. Vi skal værne om ledelsespotentialer i præstestillingen både af hensyn til præsternes engagement og arbejdsglæde og af hensyn til den menighed, vi som pastorer har ansvar for at lede, samtidig med at vi selv er på vej. Det handler ikke om at puste bispesstillinger og provstestillinger hårdere op, end de allerede er. Det handler om at modvirke den invaliderende isolation ved at opbygge kollegiale netværk gerne med provstiet som udgangspunkt.

Vi skal prøve at bevare sognestrukturens kvaliteter, den forpligtethed og overskuelighed den rummer. Men samtidig skal vi udbygge og udvikle det kollegiale samarbejde. Det har været undervejs i nogle år. Flere tjenstlige konventer, der ikke anses for en fritidsforøjelse, men som en integreret del af arbejdet. Flere konkrete samarbejdsopgaver: omkring konfirmander der grundet skolestrukturen kommer fra flere pastorater, omkring kirkelig voksenundervisning, omkring kirkeblade og hjemmesider. Med tiden kan det måske også blive til et samarbejde om prædikenskrivning, så man får sluppet af med forestillingen om det enestående til fordel for det gensidigt inspirerede, formidlende og formidlende. Ja, måske kan vi engang nå så vidt, at vi kan vælge os en skriftefar eller –mor blandt vore kolleger, og ved selv at bruge en præst dels finde personlig hjælp og trøst, dels blive bedre præster for andre.

Jeg ved godt, at det ikke er let og ikke altid er lykken. Mange af os, der har været i embede i en årrække, er blevet skadet på samarbejdsevnen og har svært ved at affinde os med ikke hele tiden at spille førsteviolín. Men jeg tror, det er den vej, vi skal bevæge os, og jeg tror, det kan lade sig gøre: at holde fast i de uomtvistelige kvaliteter der er i Den Danske Folkekirke og vores traditionelle embedsforståelse, samtidig med at vi udvikler det lokale kollegiale samarbejde. At vedkende os præsteembedets iboende autoritet og det ledelsesansvar det indebærer uden at droppe den kritiske bevidsthed, der hører den moderne og postmoderne vesterlandske verden til. At være pastorer der ved, at de selv er på vej – sammen med andre.

Peter Fischer-Møller, provst
Terslev Bygade 29
4690 Haslev

Mary Holm-Larsen

Tidehvervet set fra sognepræstens stol og bekymring

Forleden dag modtog jeg endnu et brev fra DNK-sekretariatet med Håndbogssider til ajourføring. Un-

der disse sider var en lille pegefinger: "Husk, at alle registreringer skal føres så snart efter hændelsen som

muligt." Man kunne have valgt at udelade det lille komplicerede "husk".

Stiftet sender nyhedsbreve – undertiden også kirkepolitiske med opfattelser af dette og hint uden drøftelse af andre opfattelser. Senest har vi her i Stiftet modtaget en *Håndbog for præster i Haderslev Stift*, som indledes med Præsteløftet og afsluttes med Kollats. Det er tankevækkende i og med, at præsteløftet spillede så lille en rolle ved ordinationen for 20-25 år siden. Det kan føles på samme måde, som når den ene ægtefælle pludselig smider et afskrift af vieseritualet på bordet foran den anden.

Næste dag bliver vi bedt om statistik over dette og hint og næste igen indberetninger om konfirmandsituationen etc.etc. Følgende dag fyldes posten af materiale om konfirmandaktioner, buskgudstjenester, et meget varieret udbud af efteruddannelse fra sammenslutninger, stift, universitetet, TPC, kirkeministeriets it-uddannelser etc.etc.

Vi væltes over ende af meddelelser, opfordringer, tilbud, ordrer. Til tider kan det være svært at skelne mellem genren for den indkomne post. Er det en tjenstlig ordre eller er det bare oplysninger, forslag, tilbud?

Dagen efter påske er den store nyhed på forsiden af *Kristeligt Dagblad*, at præster ikke er gode til konfirmandundervisning. Udsagnet er godt bakket op af kirkelige debattører, som mener, at præster (i flæng) bør have en håndbog lige som lærerne. Underforstået at forberedelsen

dybest set er for vigtig til, at man kan overlade den til en almindelig sognepræst uden direktiver. Tidspunktet er velvalgt for irritation. Påsken med dens mange, mange handlinger er overstået. Det blev heller ikke til megen frihed sammen med familie og venner i år. Og lige efter påske er det vanskeligt at tage revanche, da øvrigheden i helligdage har haft tid til at tænke tanker og menigheden mulighed for at aftale kirkelige handlinger med familien. Begge dele skal formidles snarest muligt.

Strengt taget er det også kun en gentagelse af den kontinuerlige forsidemeddelelse fra bemeldte dagblad om, at præster ikke duer til dette (imødekomme tidens åndelige søgen, f.eks.) eller hint (f.eks. sjælesorg ved dødsfald eller i forbindelse med selvmord), at prædike forståeligt (læs: interessant)). Ugen efter følger så lektorer fra efteruddannelserne og afslører deres negative syn på præsters formåen. Og skulle en enkel præst have *jokket i spinaten*, er der ikke grænser for hvor mange, der skal komme efter én.

Hver gang der kommer sådan en udmelding er stort set de samme kommentatorer villige til at tage sagen op og komme med deres uforgribelige mening om præstens mangler. Det følges gerne af en note om, hvordan det tackles langt bedre i Sverige, Norge eller langt-bortistan. Et blik over landegrænsen imponerer dog ikke.

Afvigte årsmøde for menighedsrådsmedlemmer havde en skønhedsplet, den hostile stemning mod

præster, som p.t. åbenbart er prygelknabe for folkekirken. De står i vejen for menighedsrådenes udfoldelse, lød det. Formanden mente ikke, at forholdet mellem præst og menighedsråd kunne bedres, førend præsten blev ansat af menighedsrådet. Lunten er kort og enkelte menighedsråd vælger bare at trække sig, angiveligt fordi de var utilfredse med præsten.

Da jeg for 24 år siden blev ansat i Tikøb sogn som hjælpepræst med henblik på betjeningen af Horserød Statsfængsel, og da jeg for godt 20 år siden blev ansat i Skibet sogn, var det noget af "en kold tyrker". Men der var også en tillid til, at det kunne klares. Det kunne det da også. Jeg var yngre, fuld af entusiasme og en mere eller mindre indbildt viden om, hvordan sådan et præsteembede skulle tackles. Måske havde det været på sin plads med en form for introduktion til Horserød og overdragelse af embedet i Skibet, hvor der blot var et skrivebord fuld af blanketter i så mange udgaver, at jeg opgav dem og rekvirerede de autentiske blanketter, så jeg var på sikker grund. Sporene var slettet. En ny epoke begyndt. Det fik jeg fred og ro til. Min meget fine provst viste sig hver gang, jeg så meget som åbnede munden; men ellers var jeg herre i eget hus. Godt nok en ensom herre; men der var nok at tage fat på.

Hvad vil jeg så med dette? Jo, pege på det skred, der er sket i tilliden til præsten, vel og mærke ikke fra menigheden, men fra tilsynet, de kirkelige debattører, efteruddannel-

serne, IT-kontoret og menighedsrådsforeningen.

Man tror ikke længere, at præsten selv kan skøtte sin stilling med den uddannelse og viden, han eller hun har erhvervet. Man tiltænker heller ikke præsten visioner nok til at søge og finde det vedkommende mangler. Man opfatter heller ikke præsten som en samtalepartner. Indtil nu har det ikke resulteret i en dialog med den enkelte præst; men man holder sig præsterne fra livet ved papirdynger, udtalelser og artikler. Dette til trods for, at det må være indlysende, at man ikke styrker præsters arbejde, identitet og selvstændighed ved at sende papir i hovedet på dem. Vil man ledelse på noget plan – må man investere i det med bl.a. tid, konfrontation og dialog.

Der synes dog ikke at være en konflikt mellem præsten og det enkelte folkekirkemedlem. Man siger, at de ikke går i kirke; det gjorde de nu heller ikke, da jeg blev konfirmeret for næsten et halvt århundrede siden. Menigheden synes stadig at have brug for kirkens ritualer, og der er en begyndende udfordring til en differentieret videnefterspørgsel.

Det kirkelige krav om kirkens synlighed er ikke menighedens og synes at tendere mod foreningskirkelighed og tab af kirken som grøbund og hjemsted.

Embedet som klemt mellem stift og provsti og menighedsråds større kompetence

Det er betegnende for udviklingen, at decentraliseringen (som lige for tiden får nogle slemme skrammer ved

det ministerielle ansættelsesstop standser ved præsteembedet. Der lægges opgaver ud til stift og provsti, biskop og provst, og der gives kompetencer til menighedsråd i en grad, der ofte er umulige at løfte i det led. Samtidig er det forsvindende lidt, der decentraliseres til præsteembedet.

Det vil sige embedet er presset af den større og mere og mere tydelige ledelseskompetence, der lægges på provster og biskopper, som undertiden synes at opfatte sig selv som koncernchefer og mere inspirerede af det private erhvervslivs ledelsesformer end af at afprøve de fællesværdier, der ligger i det gamle tilsyn. Fra den anden side presser menighedsrådene med deres større ledelsesansvar, bl. a. udmøntet ved kontaktpersonen og det større økonomiske råderum. På disse og mange andre måder *usynliggøres embedet* i kampen om magten i kirken.

Præsters egen arbejdsglæde er således truet mange steder fra, ikke mindst fra dem selv. De er som alle andre akademikere ramt af vanskelighederne med at få arbejdsliv, familieliv og fritidsliv til at hænge sammen. I tidligere tider var det arbejdslivet, der definerede familielivet, men flere penge og mere fritid er selvforstærkende faktorer, som presser arbejdslivet, ligesom et spændende karrierebetonet arbejdsliv presser familielivet.

For sognene er det efterhånden klart, at man ikke får 2, når man ansætter 1. Sekretæren i form af konen følger ikke med. Men man har endnu ikke taget højde for, at man heller

ikke får 1 i gammeldags forstand. Derfor er det så belastende for embederne, at der ingen vikarer er til rådighed, når præsten har fri. Og derfor er det så nødvendigt med nye mere forpligtende samarbejdsformer for præster, uden at det skjuler manglen på præster eller gør dem, der er, til funktionærer.

Ydermere er embedet presset af kirkens smuldrende netværk, der gør det nødvendigt at indse, at det ikke er alt arbejde i et moderne sogn, der er præstearbejde. Jeg nævner i flæng erstatning af skolens kristendomsundervisning, søndagsskolerne, foreningsarbejdet, hjemmeandagterne, det almindelige daglige kristenliv, ja hele vækstlaget bag ved embedet. Evangeliet har aldrig tidligere været videregivet alene ved hjælp af teologer. Præsten kan ikke både være præst og netværk.

Derudover har sammenlægninger og voksende befolkningstal givet overfyldte embeder til skade for det almindelige præstearbejde. Der levnes ikke tid til det menighedsdannende kit, besøg af sognebørn er. Der er også et urimeligt slid på den åre, man skriver på. Den kan ikke malkes hæmningsløst i årevis. Der behøves pauser til opladning, som findes for lignende professioner, f.eks. journalister.

Hvis man fortsat vil have akademisk uddannede præster, er man nødt til at give dem mulighed for at trives i deres job. Dette indebærer bl.a. udfordringer på akademisk niveau, både hvad indhold i stillingen, udvikling i den og ledelsesansvar angår.

Det er underligt, at man i et videnssamfund, hvor dialogen med andre religioner og bevidstgørelse om egen religion står på dagsordenen, at man netop her nedprioriterer det videnspotentiale, der ligger i præstestillingen.

Ansættelse

Åremålsansættelse? Det foreslås jævnlige, at præster skal åremålsansættes. Jeg tror, man overvurderer værdien af en åremålsansættelse, som selvfølgelig vil give det lønløft, præster savner. Måske kan den afgive den bevægelighed, man efterlyser, men da det så at sige er indenfor samme firma må mobiliteten kunne skaffes ad anden vej. Ser man på efteruddannelserne er åremålsansættelsen ikke uden videre faldet heldig ud, bl.a. på grund af manglen på tilbagegangsstillinger. Åremålsansættelse hviler jo på muligheden af de fleksible muligheder, som ikke uden videre er til stede i kirkens verden. Kan man egentlig ikke forvente, at der ligger en eller anden forpligtelse til beskæftigelse af en person, man har givet kollats?

Åremålsansættelse kunne skabe præster, som har deres engagement andet steds end i sognet, da de tvinges til at udvikle kompetencer, der kan bruges på det almindelige arbejdsmarked. Det kunne der være mange fordele ved, hvis grunduddannelserne åbnede sig mere mod verden uden for murene. I øjeblikket går det den anden vej. Man skal heller ikke undervurdere *familiepræstebegrebets* værdi for sogn og præst.

Ansættelsesprocedure. Fra præsteside ville det være ønskeligt med mere kvalitet i ansættelsesprocedurerne. En faglig bedømmelse f.eks. foruden den mere almen menneskelige.

Tanken om menighedsrådet som ansættelsesmyndighed luftes også for tiden. Det tror jeg ikke menighedsråd almindeligvis er gearet til. Folkekirkens arvesølv er dog friheden, in casu forkyndelsesfriheden. Denne frihed er vigtigere end nogensinde i dag, hvor menighedsrådene undertiden forveksler en præst med en sognemedhjælper.

Lederskab i sognet. Det er overhovedet svært med lederskab i et hierarkisk system. I stedet for at kæmpe om lederskab, skulle parterne hellere fokusere på sammenhængskraften, for det er den, der smuldrer. Aktørerne på de kirkelige arbejdspladser er ikke forpligtet på hinanden. Det er det ansvar og den forpligtelse, der skal styrkes. Det kunne gøres ved at ansvarliggøre de forskellige former for lederskab.

Man gavner heller ikke menighedsrådene ved at fratage præsten kompetencer; men man styrker samarbejdet ved at styrke alle parter kompetencer og forpligte dem på hinanden (mathæuseffekten). Det afsløres ved det gode klima i menighedsråd, der *ikke* styres af god vilje, manglende indsigt eller almindelig familiefnidder i ansættelsesforholdene.

Ansættelsesformen. De ændrede borgerlige strukturer generer det kirkelige arbejde, særlig angående de ændrede skoleforhold, mobiliteten og det frie valg, der næsten opfattes

som en menneskeret. Men samtidig findes også en tendens til, at unge mennesker i en urolig verden knytter sig mere til det sted, hvor de bor, bl.a. deres sognekirke. Så det er modsatrettede tendenser, vi ser i øjeblikket. Opgaven må være at gå på 2 ben, at bevare og samtidig forny. Dette er i god tråd med ønsket fra præsters side om at være knyttet til et sogn; men samtidig have et formaliseret samarbejde med andre præster.

Embedet som præst er for de fleste præster en livsstil. Der findes dog en lille gruppe præster, som ønsker funktionærforhold. Det kunne tyde på, at der var brug for 2 slags ansættelser. En funktionærgørelse af alle præster for de fås skyld ville være ødelæggende for det gamle akademiske embedes værdier og omvendt. Der er også brug for en større sammenhæng mellem særpræster og alm. sognepræster. De sidste skal ikke kun fungere som "øer" i systemet; men indgå i et praktisk samarbejde.

Medarbejderudviklingssamtaler (MUS). MUS-samtalerne ser jeg ikke som endnu et pres på embedet, selv om nogle opfatter det på den måde. Det er ikke medarbejdersamtaler i erhvervslivets forstand; men udvik-

lingssamtaler udmøntet af et krav fra arbejdstagere ved overenskomstforhandlingerne. Det var ikke Præsteforeningens krav, men et fælles akademisk krav, for at det kunne være muligt at beholde sin værdi som arbejdskraft.

Det jeg hæfter mig ved er, at det er ligeværdige samtaler, og at det er præsten, der bestemmer, hvad der skal tales om. At de skal udmunde i en opkvalificering, som der underskrives en aftale om. Da samtalerne også kan foregå gruppevis, ser jeg heri et værktøj for en gruppe præster til at påvirke og deltage i udviklingen i deres kommune eller provsti og hindre de mest uhensigtsmæssige omvæltninger og selv udvikle modeller for frugtbart samarbejde.

Der var mange andre facetter, jeg kunne have nævnt; men pladsen tillader det ikke. Havde man bedt mig fokusere på herligheden ved at være præst, var det faldet anderledes ud. Jeg er glad for at være sognepræst; men rimelig bekymret over, om jeg tilhører den sidste generation, der er det.

Mary Holm-Larsen, sognepræst
Præstegårdsvej 12, Sælde,
7100 Vejle.

Redaktion

Birte Andersen
Emdrupvej 42
2100 København Ø - tlf. 39 18 30 39

Jette Marie Bundgaard-Nielsen
Møllevænget 3
8362 Hørning - tlf. 86 92 10 02

Jørgen Demant
Hjortekærsvej 74
2800 Lyngby - tlf. 45 88 40 75

Christine Gjerris
Rigshospitalet - 4003
Blegdamsvej 9
2100 København Ø - tlf. 35 45 48 03

Lena Kjems
Solbakken 15
8240 Risskov - tlf. 86 17 58 36

Hans Vium Mikkelsen
Storegade 10, 1.tv.
6240 Løgumkloster - tlf. 73 74 58 98

Anders Klostergaard Petersen
Kirkevænget 175
8310 Tranbjerg - tlf. 89 42 22 48

Cecilie Rubow
Blågårdsgade 2, 1.tv.
2200 København N - tlf. 35 39 04 22

Camilla Sløk
Ericavej 122
2820 Gentofte - tlf. 39 66 12 28

Jesper Stange
Lyngby Kirkestræde 12
2800 Lyngby - tlf. 45 88 24 60

Elof Westergaard
Græmvej 2
6990 Ulfborg - tlf. 97 49 51 08

Henrik Brandt-Pedersen
Religionspædagogisk Center
E-mail: hbp@rpc.dk

Kritisk forum for praktisk teologi, 93
24. årgang 2003-2004 udgives af redaktionen i samarbejde med Forlaget ANIS.
Udgives med støtte af Kulturministeriets bevilling til almenkulturelle tidsskrifter

Ansvarshavende redaktører for nr. 93:
Cecilie Rubow og Jesper Stange

ISSN 0106 - 6749
© Forfatterne og *Kritisk forum for praktisk teologi*

Kritisk forum for praktisk teologi er sat hos Forlaget ANIS og trykt i offset hos AKA-print, Århus
Principiayout: Kim Broström

Forside: Detalje fra billede i Vestkysten
21. november 1954

Bestilling af tidsskriftet kan ske ved henvendelse til:

Kritisk forum for praktisk teologi
ANIS/Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 - fax 3325 0607
www.anis.dk. e-mail: anis@rpc.dk

Prisen for et abonnement på 24. årg. er kr. 225,- (studerende kr. 175,-). Enkelt-numre sælges for kr. 95,-
Ældre numre af tidsskriftet kan fås ved henvendelse til forlaget

Tidsskriftet udkommer fire gange om året med temanumre om praktisk-teologiske emner

Henvendelse vedr. indlæg i tidsskriftet kan rettes til forlaget eller til redaktionens medlemmer